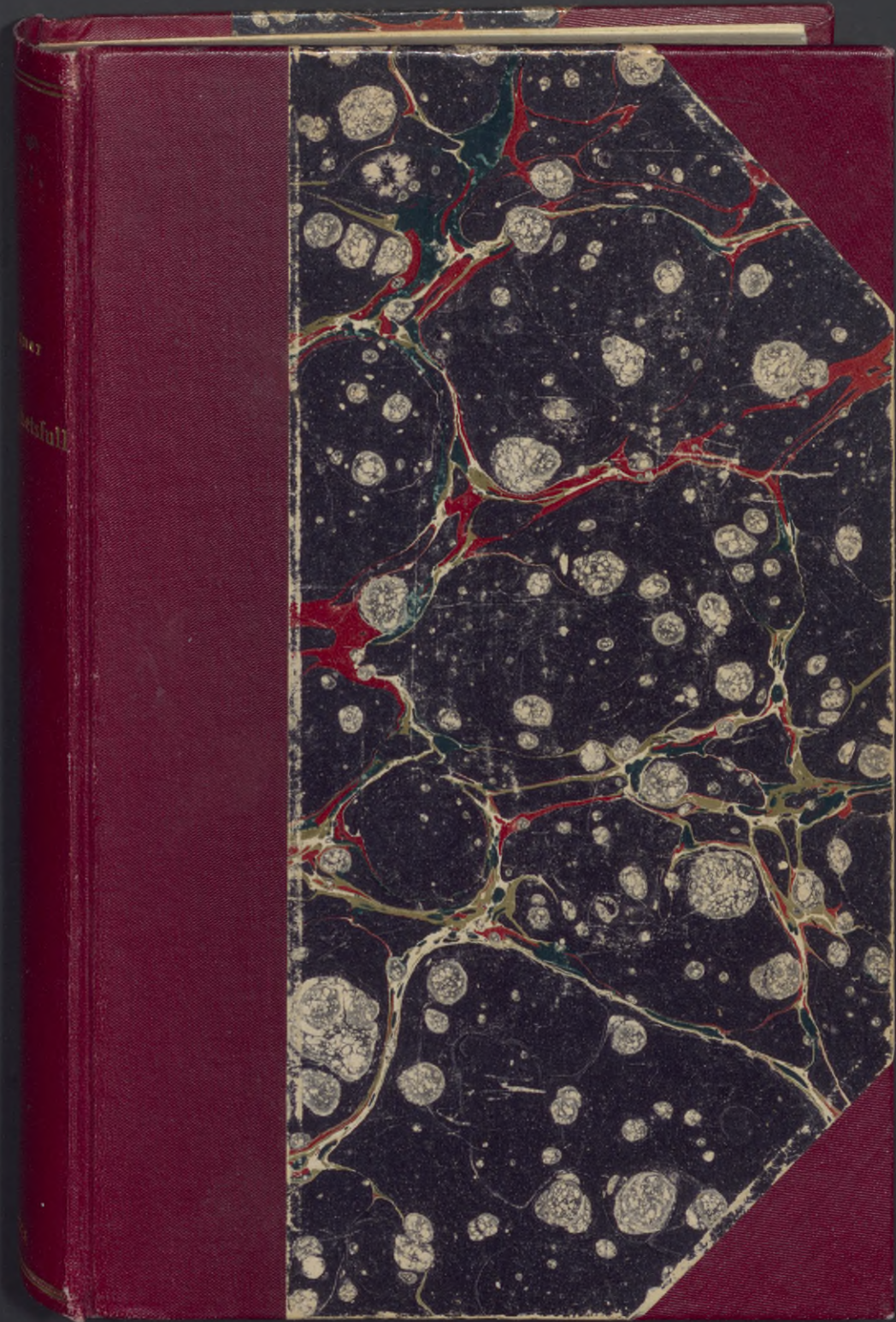

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

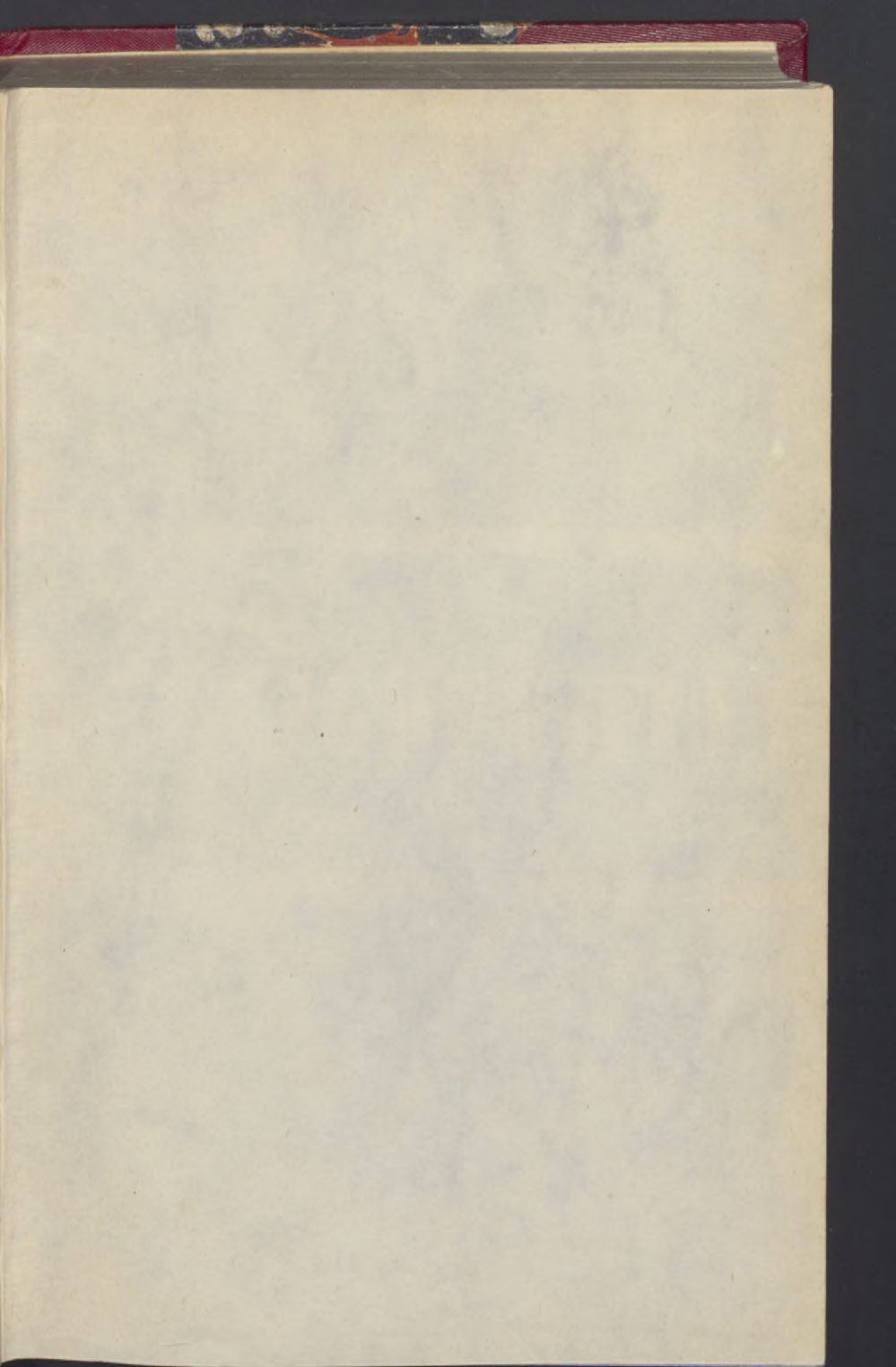

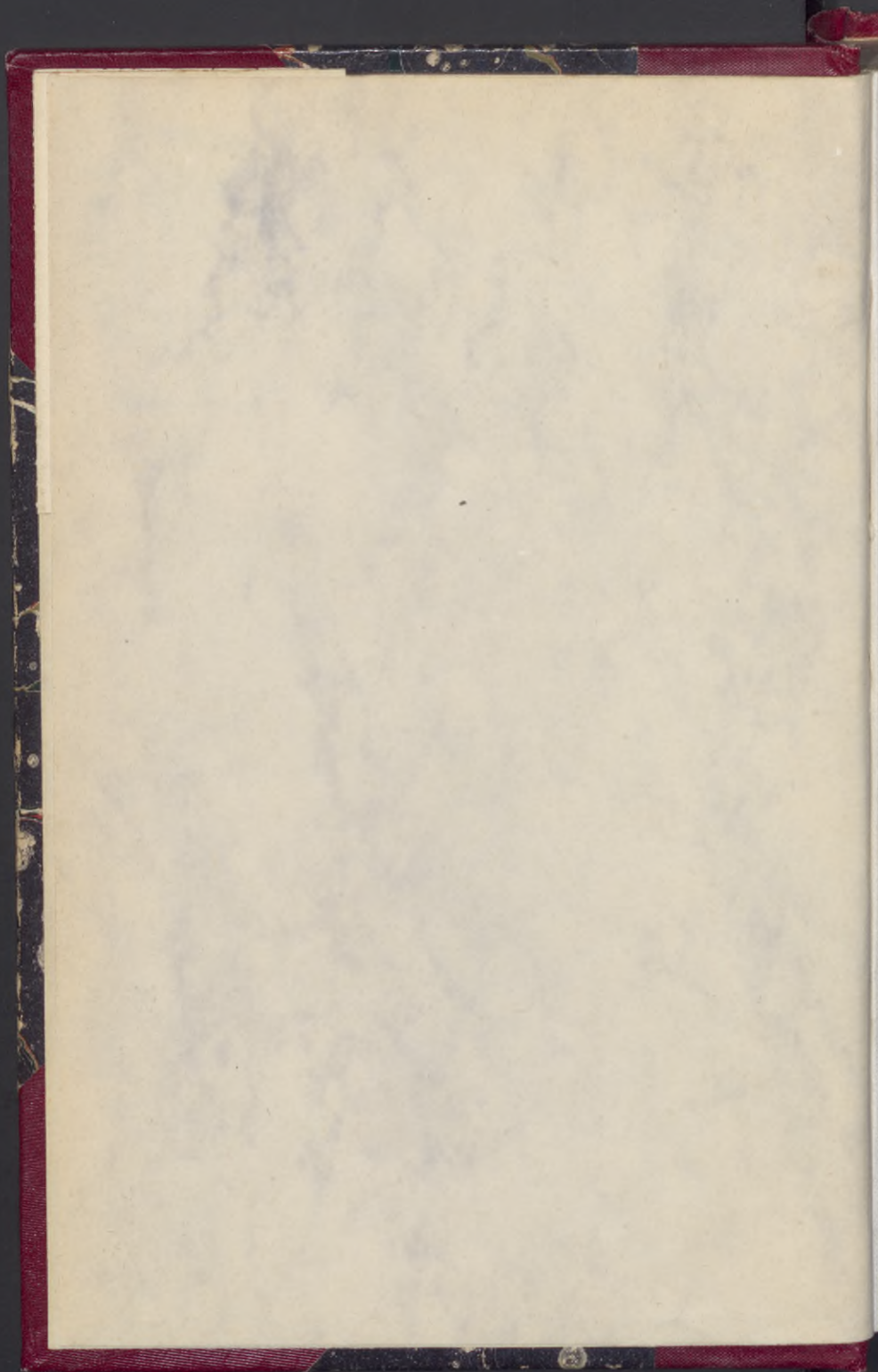
Allmänna Sektionen

Litt.

Sv.

ELIN

*Litt.
Sr.*

HEMLIGHETSFULL

WÄGNER

HEMINGWAY

*Litt.
Sv.*
Elin Wägner

HEMLIG^h
HETSFULL

ALBERT BONNIERS FÖRLAG
STOCKHOLM

lv. $\frac{40}{1200}$.

ELIN WÄGNER
HEMLIGHETSFULL

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY
AT HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.

HEMLIGHETS-
FULL

ROMAN

AV

ELIN WÄGNER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonniers förlag 1938.

Fjärde tusendet.

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1938

I.

Våren 1917 spreds två nyheter inom samma vecka i vår lilla stad vid ån. Ryssarnas front och borgmästarens äktenskap hade brutit samman hette det. Jag tror mig veta vilken av dessa sensationer som fördunklade den andra.

Borgmästaren själv var i Stockholm då nyheten tog fart genom stadens jungfrur. Hans skandaliserade hus blev plötsligt så isolerat som om det varit ett skepp med orörlig motor på ett öde och dimhöljt hav. Och i det huset satt jag, hans skyldiga maka, alldeles stilla och lyssnade till klockornas knäpp och slag en hel vecka.

Först på lördagen hände något. Husan kom in och meddelade att en hm dräktig kaninhona utbjöds till salu i köket. Jag ilade ut med min plånbok, beredd att inom rimlighetens gränser offra vad som helst. Men jag var inte beredd på att försäljaren skulle vara Sofi, min mans svägerska från förra äktenskapet, just hon som skvallrat för honom att Kristian velat stämma möte med mig i Köpenhamn och därmed förekommit min länge påtänkta frivilliga bekännelse.

Människor växlar ofta positioner sinsemellan. När jag gifte mig med Julius hade jag berövat henne för-

sörjning, svåger och hopp om frutitel. Nu stod hon där med den åtråvärda kaninhonan i en korg och förklarade att hon tog inte pengar för den, det hon ville ha var den äkta brysselspetsen som prydde min blå crêpe de chineklänning. Jag ryggade tillbaka, ty spetsen var ett arv från min beskyddarinna Justine Hoheneck och dessutom mycket dyrbar.

Men under dåvarande omständigheter var en dräktig kaninhona dyrbarare, och det visste vi båda. På grundval av henne skulle jag kunna dra upp en hel kaningård och säkra min mans försörjning till krigets slut. Sofi tilltvingade sig alltså brysselspetsen och sprättade själv av den för säkerhets skull samt provade den på sig själv. Jag tyckte inte särskilt om att se den på henne och det märkte hon.

— Om du får höra hur länge jag tegat med din kärlekshandel, så blir du kanske mildare stämd mot mig, sade hon.

Jag svarade inte ett ord, ty min vrede gjorde mig stum. Ifall hon avslöjat mig medan min älskare ännu var tveklös, hänsynslös, omoralisk och sublim, då kunde jag ha förlåtit henne, om jag överhuvud fäst mig vid ett så likgiltigt verktyg för ödet. Som det nu var hade hon försatt mig i en fruktansvärd situation. På Kristians råd hade jag åtagit mig att försöka stanna kvar i mitt hem. "Försök åtminstone. Går det inte, så vet du att jag inte är den som sviker en kvinna jag komprometterat", sade han.

Väldiga händelser rullade förbi min stilla trädgård medan jag gick där och letade efter de första maskrosbladen åt kaninhonan. Hennes första kull av ungar tycktes mig vara en första avbetalning på min skuld till Julius. Medan han låg vid Västkusten med någon kunglig kommitté kom hon med den andra avbetalningen. Jag hörde mycket lite av honom, men en dag råkade jag läsa i tidningen att hans betänkande nu skulle inlämnas till regeringen. Jag visste då att jag måste packa och fly eller stanna och förgås och beslöt mig för det första alternativet. I sista minuten tog jag farväl av trädgården, ån och kaninhonan som nu var dräktig för tredje gången. Träden skakade sina tunna, gulnade kronor över mig och kaninhonan frynte på näsan då jag gav henne rödbetsblast. Jag bad henne sköta sig väl och uppfylla kaningården, ty den var min avskedsgåva till borgmästare Stenås som skulle hjälpa honom att komma över det värsta.

När kaninhonan inte orkade mer blast skuttade hon in i sin bur igen. Jag däremot lämnade min helt försiktigt och aktade mig att väcka uppseende med stora koffertar. De fick stå där packade med allt sådant varmed jag satt min prägel på vårt hem i tretton år. När Julius kom hem satt jag på stockholmståget och hemmet befann sig ungefär i samma skick som då jag drog dit in som ung.

Det föreföll mig fullkomligt riktigt att fly. Jag var övertygad att de försöksmånader som följt på Julius upptäckt att jag i två år endast mekaniskt ut-

fört mina handgrepp som borgmästarinnan Stenås, hade varit möjliga endast därför att han visat sig helt korta perioder i hemmet mellan de offentliga uppdragen. Nu nalkades den årstid då han alltid höll sig hemma i Åköping. Det sista kvartalet på året hade från första början av vårt äktenskap varit en kritisk tid för mig. Först hade jag känt ett obestämt tvång under en äldre makes kärleksfulla tyranni och längre fram ett bestämt. Jag visste att situationen snart skulle bli ohållbar med Julius' rättmätiga förtrytelse och mina fåfänga försök att riva ut ur mitt hjärta den sorg som var mitt egentliga liv. Om jag försvunne medan han var borta, skulle det bespara oss båda mycket onödigt lidande. Men ingen av mina fyra halvsyskon kunde inse varför jag skulle besparas ett helvete och inte heller min älskare. Min äldste bror Karl höll varmt av Julius, som räddat honom från att bli missionsbokhandlare och hjälpt honom in på officersbanan där han gjort en vacker karriär. Han blev så upprörd över att jag rest utan att fråga varken honom eller Julius om lov, att han avrådde mig från att visa mig i hans hus.

Mina första dagar i Stockholm använde jag därför till att undvika Strandvägen och att icke skriva till Kristian Hoheneck. Jag tyckte själv att varje dag under denna värdiga tystnad var en bragd, men när han till sist skrev till mig frågade han varför jag i all världen tagit detta viktiga steg i hemlighet. Det hade ju varit lätt att rådfråga honom eftersom han bodde tre och en halv mil från Åköping. Jag skulle inte

tro att det var roligt för honom då hans mamma triumferande berättade om min flykt i form av en skandal.

Nej, det kunde jag gott förstå, men den där halvmilen mellan Sporreholms slott och Åköpings borgmästargård den hade han själv tänjt ut till hundra under sommarens lopp.

Han hade besökt mig en kort liten stund vid visittid strax efter Julius' avresa till Västkusten. Han blev inte glad över att huset var länsat på tjänstefolk, det var oförsiktigt, sade han. Endast genom en medveten ansträngning hade vi nått en sekunds snabb befrielse från vår ångest, rädsla och ensamhet. Vi skildes med vemod och en besynnerlig känsla av skam.

Sedan dess hade kontakten varit avbruten mellan oss. Jag visste ju att bundna vid varandra var vi ändå tills vidare. Den försiktige, hänsynstagande, orolige Kristian var lika äkta som den förälskade Kristian med sitt absoluta oförnuft. Han skulle inte överge mig när jag blev hemlös och skild. Det var ju detta som gjorde att jag inte kunde skriva till honom. Ett äktenskap med Kristian där ett medvetet bemödande skulle ersätta känslornas hemlighetsfulla sammanflöde stod för mig som det bittraste lidande, den högsta förödmjukelse och den största frestelse jag kunde tänka mig.

En trist oktobereftermiddag satt jag uppe hos min gamla vän Ethel Westerdyk i hennes journalistlya och drack hallonte med sågspånsbakelser, medan

hon inte utan skadeglädje såg på hur jag svalde och svalde.

— Vad jag längtar efter, sa jag under samtalets gång, är ett arbetsamt liv med bestämda tider och trist pliktuppfyllelse.

Ethels hållning mot mig liknade inte de andras. Hon var inte upprörd, hon nekade inte att ta emot mig, men hon trodde att jag ljög.

— Jag känner dig ju sen första förberedande, sade hon. Du var alltid lite viktig för att du hade en naturlig far och dessutom fått fel mamma på barnbördshuset. Nej, jag vet att det inte var galet med mamman, men den som till och med vill byta mamma vid fem års ålder, hur ska den sedan kunna inränga sig i ett vanligt stilla liv.

— Jag är trettifem år nu, sade jag.

— Och lika full av pretentioner som någonsin.

Jag sa att min önskan var att fullkomligt lägga om mitt liv. I stället för obestämda husliga och sociala plikter, dimmiga ambitioner och... och...

— Erotiska sensationer, ifyllde Ethel.

— ... så skulle jag nu gärna gå in under en ensam, slät och opersonlig framtid och vara nöjd med att göra nytta i all anspråkslöshet.

— Det säger du för att du inte vet vad ett nyttigt liv vill säga.

— Jag kan väl få pröva det i alla fall.

— Ja, det är så likt er som varit bortskämda med pengar och kärlek, sade Ethel. Ni tror att ett nyttigt

liv står och väntar på er utan förberedelse och övning.

— Låt mig få öva mig då, sade jag.

— Ja gör du det, sade hon med ett tonfall vars ingredienser jag förstått först senare. Efter en månad kommer du att kasta dig i armarna på den förste bäste du möter på din botgöringsväg.

Detta upprörde mig så att jag faktiskt lyckades få henne att förstå att det inte fanns någon annan man i världen än Kristian. Inte för att jag var moralisk utan därför att jag inte uppfattade män som män fast jag teoretiskt visste att de var det, åtminstone flertalet.

— Ja, sade Ethel, jag tog väl till för liten tid då för avvecklingen. Grevnen måste antagligen vara försvunnen årtal från synkretsen, innan du upptäcker någon annan man inom den. Under tiden kan du bo hos mig.

Jag svarade inte på anbudet, ty först måste jag rädda min värdighet.

— Vilken dag jag vill, så gifter sig Kristian med mig, sade jag.

Ethels förvåning vid detta meddelande var kolossal och sårade mig djupt. Hon måste bättra på situationen med att påpeka att han ju måste försaka de säkra utsikterna till ett fideikommiss om han gifte sig med en ofrälse. Och hon hade inte trott honom om att kunna försaka något för någon, ens om denna någon var jag. För resten, tillade hon och gick plötsligt till angrepp, varför hade jag inte klarlagt läget

för henne medsamma? Nu hade hon ju gått en hel vecka och letat efter en ny bostad som hon skulle kunna dela med mig.

Jag klappade hennes lilla trötta högerhand med dess bläckskuggning på långfingret och sa att hon lugnt kunde fortsätta att planera för framtiden med mig. Även om jag kunde acceptera att Kristian offrade fideikommisset för mig, eftersom vi skulle ha nog att leva av ändå, så fanns det ett annat allvarligt hinder för ett giftermål mellan oss.

— Om inte ekonomin lägger hinder i vägen, vad är det då? frågade Ethel med den torra saklighet hon använde inför andras kärleksaffärer så snart hon inte skrev om dem i böcker, då det lät annorlunda.

Det dröjde länge innan jag kom mig för att svara Ethel. Hallonteet i våra koppar kallnade och eftermiddagens svaga ljus försvann.

— Kan du inte tänka dig det, sa jag slutligen med möda, du som vet hur det gick för mig då jag skulle få mitt första barn?

— Hur skulle jag kunna tänka det? svarade Ethel. När jag berättade för dig att det bildats ett förbund i Österrike mot barnafödande, så sa du att det var märkvärdigt att vi inte fått någon filial här i landet.

— Det tycker jag fortfarande, sa jag. Barnlöshet ligger mycket nära till hands att besluta sig för efter tre års världskrig. Men begriper du inte vilken skill-

nad det gör om två människor tvingas därtill på grund av den ena partens konstitution?

— Vet du vad, sa Ethel då jag tog adjö för att gå tillbaka till mitt hotell. Det första du bör göra är att gå upp till en läkare. När du har fått besked om din konstitution som du säger, så kan du besluta om ditt öde sen. Tänk om du är all right!

Jag blev oerhört upprörd av Ethels förslag. Fast hon inte hade något skäl för sin förmodan, förmodade hon likväl skaka min tro att mitt öde var slutgiltigt på denna punkt. Därför drog jag mig dag efter dag för att följa hennes råd. Jag ville inte bli av med detta plötsliga nya absurda hopp, denna enprocentiga möjlighet! En dag ringde Ethel och sa att nu ville hon snart ha ja eller nej från mig om hur vi skulle ha det, ty hon hade en bra och billig lägenhet på hand. Och då tog jag mod till mig och gick upp till en kvinnoläkare som jag hört min svägerska Karin Beata berömma så mycket. Det hade nu efteråt slagit mig att hennes beröm satt in då hon efter tre års äktenskap blev gravid.

När jag lämnade mottagningsrummet gick jag som på luft. Efter undersökningen och utfrågningen hade doktorn börjat gräla på mig, men det lät som himmelsk musik, ty han var onådig därför att jag låtit mer än tio år gå sen min första olycksaliga förlossning utan att tänka på att kontrollera om den dom stod fast som min gamle Äköpingsdoktor fällt över mig. Eftersom kollegan var död som räddat mitt liv på barnets bekostnad, kunde han utan att vara

ogrannlaga antyda hur oförmögen denne på äldre dar varit att fatta och handla så snabbt och djärvt som det behövdes i svåra situationer. Dessutom måste man ju för rättvisans skull medge att Åköping 1905 inte kunde vara så rustat att klara ett kinkigt fall som Stockholm nu. Men det var synd om de här åren! Han förstod att vi tyngt det äktenskapliga samlivet med en massa oro och försiktighetsmått som skulle varit onödiga om vi konsulterat honom tidigare. Ja, jag hade ett trångt bäcken, men den saken kunde jag överlämna åt honom att klara. Men han behövde ha mig på Sofiahemmet en vecka för ett mycket lindrigt och verksamt kirurgiskt ingrepp i uterus som jag påtagligen låtit växa igen. Kunde jag bestämma tiden redan nu eller ville jag kanske först tala med min man?

Jag sade att jag kunde bestämma det nu, och vi kom överens om ett datum fjorton dagar framåt i tiden.

Efter detta levde jag fyra dagar som i en dröm.

Denna nötta liknelse med drömmen har händelsevis här absolut giltighet, ty jag har ofta sedan under drömmen återupplevt denna stora lycka. Det är en av mina mest fruktade drömmar emedan uppvaknandet är så svårt. För var gång händer då i drömmen detsamma som under de fyra dagarna hände i verkligheten. Världen omkring mig löser upp sig, efter tre års oavgjord kamp lägger sig världskriget till ro för att inte störa . . . Jag går in mot framtiden som en triumfator. Allt är enkelt och klart utom på

en enda punkt där drömjaget är oerhört förvånat: Vilket löjligt missförstånd har kommit mig att resignera så länge med sådan möda? Intet är i *själva verket* för sent. Allt ligger framför mig.

Under de fyra dagarna var jag viss om att den verkliga skuggan mellan Kristian och mig varken varit mitt äktenskap eller risken för Kristian att förlora sina utsikter till ett fideikommiss, ej heller själva den spontana känslans uttorkning, utan det hemska "aldrig mer" som avkunnats över mig strax efter barnets död. Detta aldrig mer har varit ett grymt missförstånd, och nu stod jag plötsligt i en helt annan ställning inför Kristian. Jag var förflyttad ur mitt beroende och min tvungna resignation in i kvinnans av evighet överlägsna position.

Ethel överraskade mig då jag stod i hennes telefon och med bestämdhet sa ifrån till Julius att jag önskade få medlingen undangjord så fort som möjligt.

— Då behöver jag inte fråga vad doktorn sagt, sade hon.

Jag berättade det ändå och hon sa att det var vad hon trott. Men eftersom hon gett mig idén att tala vid en läkare så måste hon i alla fall erinra mig om, att dessa inte hade begrepp om vad det var de skickade kvinnorna in i, inte ens deras enorma nonchalans kunde dölja deras enorma okunnighet därom.

Jag sa henne att hennes okunnighet var lika enorm. Men jag som visste vad jag talade om, jag

tog vilka som helst lidanden med ro. Nu var jag beredd och visste vad jag inte vetat 1905. En andra gång skulle inte ett barn offras för min skull, hellre ginge jag under själv. Offer för offer, det skulle återställa jämvikten.

Ethel svarade mig med ett skevt och medlidsamt småleende som fastnade i mig därför att jag inte förstod det då. Nu tolkar jag det så här: du talar om att offra dig och är villig att dra in ett barn i denna blodiga värld för att säkra din egen erotiska karriär.

Strax därpå talade vi om annat. Till slut sa Ethel:

— Jag tror jag tar den där lägenheten i alla fall. Jag har en kamrat på tidningen som gärna vill dela den med mig om du sviker.

Följande dag meddelade Julius telegrafiskt att medling kunde ske hos kyrkoherde Plogman i Norrtuna som i övermorgon. Jag tyckte inte riktigt om att jag skulle tvingas tillbaka till den plats där jag blivit konfirmerad och vigd. Så fort jag kom inom dörren skulle prostens och prostinnans stränga och hederliga anda möta mig med alla mina löften som nattvardsbarn och brud och med den faderliga och moderliga tro de haft att jag skulle hålla dem.

Men det kunde inte hjälpas. Mitt äktenskap hade blivit till genom en änkemans överrumpning och en barnunges misstag, sade jag mig. Efter tretton år var jag mogen att döma om dess möjligheter för framtiden. När formaliteterna var över, skulle jag med full rätt börja en ny tillvaro.

Jag hade under dessa år aldrig skrivit kärleksbrev till Kristian, det hade varit onödigt och dessutom kunde jag inte uttrycka min kärlek. När jag nu skulle berätta min nyhet fann jag det svårt att uttrycka även den i ord, så mitt i brevet klistrade jag in en av della Robbias bambinos. Jag har aldrig kunnat tåla att se della Robbia sen dess eller florentinskt 1400-tal överhuvud.

— Spring inte framför tåg och gå inte rätt ut i luften då du kommer till en trappa, sa Ethel till mig då vi tog adjö. Och det visade sig vara en välbehövlig varning, ty med knapp nöd undgick jag att bli överkörd medan jag gick där försjunken i min dröm.

Om jag gett mig tid att ett enda ögonblick återkalla i minnet vad jag lärt vid nattvardsläsningen om äktenskapet som ett sakrament, borde jag ha varit förberedd på hur allvarligt en kyrkoherde som nyss förordnats till medlare skulle ta sitt kall. Nu kom jag helt oförberedd in i det välbekanta prostgårdsbiblioteket, där saknaden efter den store bokälskaren prosten Menander gjorde sig påmint med många tomma hyllor. Julius och jag sattes mitt emot varandra på var sin sida om ett bord och måste åhöra långa allmänna anmärkningar om äktenskapets allvar, vilket vi ju båda känt till förkrosselse. Det borde ju ha varit en förfärlig situation men min dröm tillät inte att jag släppte något av detta inpå

mig. Först när min glädje slocknat och drömmen flytt, erinrade jag mig det ena efter det andra som jag omedvetet registrerat. Hur olika den bleke kyrkoherden med de insjunkna kinderna tog i hand jämfört med andra män, hur olika han lade sina ord, hur särskilt väl indignationen märktes bakom hans blida sätt, när jag visade att jag inte fäste avseende vid hans förmaningar.

Medlingen var inte en tom formalitet, sade han, utan insatt i lagen för att åstadkomma försoning mellan makarna. Och han hoppades att sedan borgmästarinnan nu återvänt efter sin flykt från hemmet, vi skulle se våra eventuella misshälligheter i ett annat ljus och känna att de år vi varit förenade som äkta makar band oss samman. Jag tittade på Julius för att låta honom bli den som skulle säga ifrån hur ohjälplig vår söndring var. Men Julius strök sitt grånade skägg, såg mig rätt i ansiktet och sade stillsamt att han för sin del inte hade något emot försoning.

— Det menar du inte, sa jag.

— Jo, det gör jag, svarade han, för nu vet jag att jag behöver dig.

— Inte!

Det var en rätt naturlig replik, ty i ett långt äktenskap hade jag fått inbränt i mitt medvetande att jag var den som behövde honom och inte den som behövdes.

När vi sista gången resonerat om skilsmässa hade han dundrat och rutit att jag skulle gå under på egen

hand, emedan jag inte kunde ta vara på mig själv. Han var mycket mera fruktansvärd nu, då han sa att det var han som behövde mig.

Men jag revolterade mot detta sätt att söka fånga mig. Jag värijde mig mot att bli rörd genom att säga mig att det inte var sant att han behövde mig. En gång hade han varit starkt erotiskt beroende av mig, men det var han inte mer. Som husföreståndarinna hade jag aldrig mer än nätt och jämnt fyllt måttet, han kunde få hundra som var bättre än jag. Jag hade infört mer lycka och mer oro och skandaler i borgmästargården än som var bra för en äldre ämbetsman. Även för honom skulle det bli en lättnad då skilsmässan var klar och friden åter sänkte sig över den långa filen av välmöblerade rum. Vi hade varken barn eller aktier att dela och så småningom skulle han glömma den här mellanperioden på tretton år, då jag tillhört hans liv.

Prästen sa: det är stort att ha någon som behöver en. Då jag fortfarande teg, försökte han en gång till: att ha någon som behöver en är stort. Slutligen måste han fråga mig rent ut om jag ville ta den utsträckta handen.

— Nej, det tror jag mig inte om, sa jag.

Han sade sig då så väl förstå att Julius' erbjudande kommit som en överväldigande överraskning och frågade om jag ville vara ensam en liten stund och övertänka betydelsen därav. Därvid reste han sig och gjorde en vädjande gest åt Julius att följa. Jag försökte samla mod till att säga att det nog tyvärr

inte tjänade mycket till att ge mig tid till besinning. Men innan jag hunnit få fram det, såg jag Julius' ansikte återspegla en häftig reaktion. Jag kände igen det uttrycket och förstod att något som jag gjort eller underlåtit helt och hållet kastat om hans stämning från försoning till ursinne. Men innan jag kunnat komma på vad det var, förklarade Julius iskallt att han vore tacksam om kyrkoherden fortast möjligt ville skriva ut vederbörligt intyg att vi undergått medling. Och efter ett par pinsamma minuter stod jag utanför det stora fula stenhuset med ett papper i min väska, stämplat med ett strålomgivet kors.

Jag hade nu inte lång tid på mig om jag ville hinna med eftermiddagståget och jag hann bara nätt och jämnt vika inom hotelldörren för att betala. Där räckte mig portiern med aktningsfull bugning ett kuvert som bar det hoheneckska vapnet inpressat i ena hörnet. Den förrymda borgmästarinnan kan hitta på att komma igen som grevinnan Hoheneck, så bäst att vara artig, tänkte han förstås. Jag kom in på stationen just som tåget saktade för att ta upp mig och så gled jag ut ur stan igen i riktning mot Stockholm.

Farväl mor, där du ligger bakom kyrkogårdsmuren. Så gott att du fått gamle snälle styvfar till sällskap nu och att ingen av er vet att småbröderna som ärvde missionsbokhandeln nu konkurrerar ihjäl varann från var sin ända av stan!

Sen gled Norrtuna kyrktorn förbi och förhöll

mig Julius' darrande förväntan då han vigdes vid mig där och hans dödligt besvikna gamla ansikte nyss. Och strax innan vi dök in i det Sporreholmska godsets glesnande skogar, där jag varit på slädparti i min ungdom, skymtade den vita slottsfasaden och jag kastade en försiktig slängkyss upp mot de tre fönstren i mansardvåningen där Kristian bodde.

Nu kunde jag äntligen ta upp hans brev. Det var det tjockaste brev jag nånsin fått från honom, men så hade han också mycket att skriva om. De tre första sidorna upptogs av hans lycka över att i slottsarkivet ha kommit på en hittills okänd brev-samling, författad av en viss Agneta Sporre. Det var inte den Agneta Sporre som frälst slottet från fiender med hjälp av lut och beck, hon hade haft annat att göra än skriva brev, det visste ju jag som uppträtt i hennes skepnad vid en fest i flickskolan i Åköping. Det flög för mig ett minne av hur underligt det varit då skolföreståndarinnan berättat för mig att jag var av samma blod, och hur lätt det gått att spela Agnetas roll sedan jag fått veta att min far var en Sporre fast han inte velat kännas vid mig offentligt. Den Agneta som Kristian upptäckt var en empiredam som varit gift med en fransk diplomat och kunde kasta ett visst nytt ljus över greve Mörners förhandlingar i tronföljdsfrågan med den förste Bernadotte. "Hon har en betagande stil", skrev Kristian, "det är verkligen något mystiskt med er Agnetor av släkten Sporre, ni får mig alla förälskade i er..."

Detta har han skrivit innan han fått veta de stora nyheterna, tänkte jag otåligt. Visst var det roligt när han anförtrorde mig sina fynd och nya uppslag, men nu gled jag ivrigt över nyheten om den litterära diplomatfrun för att *komma till saken*. Men den kom aldrig. När jag hunnit fram till "din Kristian" måste jag med fasa säga mig att han inte med ett ord vidrört den alltförvandlande nyhet jag berättat. Var det möjligt att han inte blivit glad över läkarens utlåtande? Nej, han hade inte blivit glad och när jag mötte honom efter genomgången behandling skulle han sky min famn.

När jag förstod det, då tog allt slut. Tågskenorna tog slut och banvallen och mitt hjärtas slag och vi sjönk ner i tomma intet.

Jag vet inte hur långt vi förflyttat oss innan hjärtat återtagit sitt arbete och tåget sin trygga färd över blanka räls och tjärdränkta sliprar. Men då var mitt liv som i fyra dar lyft sig över sitt öde tillbaks i sina förutbestämda banor igen. Det gick vidare i en tom, torr värld utan färg, saft och liv.

Detta var första gången jag erfor vad det ville säga när hjärtat stelnar i kramp och dess muskelfästen tycks strama till bristning. Sen under åren vandade jag mig vid det och glömde nästan bort att jag levat mina första trettiofem år utan denna tortyr, men då, när plågan var ny, blev jag rädd.

Om min hals bar jag på ett snöre nyckeln till Kristians studentdubblett på Kungsholmen, där jag en tid brukat olovandes tillbringa mina nätter. När

jag sen på kvällen tog av mig kläderna, satt nyckeln intryckt i huden och efterlämnade ett tydligt rött avtryck med såriga kanter. Men då på tåget märkte jag inte hur hårt jag i själva verket hade tryckt händerna mot hjärtat.

— Vill ni kanske byta med mig? frågade en deltagande röst. Jag såg upp och blev för första gången medveten om min medresande. Den vänliga rösten tillhörde en ung kvinna i påtaglig grossess.

Byta med henne! O, Herre Gud! Våra ögon möttes och hon blev blodröd upp till hårfästet.

— Jag trodde damen mådde illa av att åka baklänges, mumlade hon förtvivlad av skam över sin godhet. Sen stirrade hon envist ut i skymningen och mörkret timme efter timme, men jag är säker på att hon ändå såg när jag smög upp Kristians brev ur min väska igen. Nu hade det nämligen fallit mig in att jag i min nervositet kunde ha hoppat över någon antydning om mitt eget brev. Först såg jag av datum att han måste ha fått mitt brev, längre fram kom jag till det stycke där han hoppades att medlingen skulle avlöpa utan obehag. Till sist fann jag verkligen en antydning om framtiden, men den inskränkte sig till en fråga om inte jag skulle ha lust att forska vidare i franska bibliotek om hans nya Agneta. Hur står det till med dina språkkunskaper? frågade han i detta sammanhang.

Språkstudier var de studier jag bedrivit flitigast de senaste åren just därför att jag drömt om att få resa ut tillsammans med honom en gång, så för den

saken var jag jämförelsevis lugn. Men det konventionella och tvetydiga sätt varpå han formulerade sin fråga, skrämde mig. Om möjligt verkade hela brevet än mera försiktigt avvärande vid den andra genomläsningen än vid den första. Kristian hade varit suveränt fordrande, nyckfull, otålig, ödmjuk och hjälplös inför mig men aldrig konventionellt artig förr. Detta var hoheneckarnas hemska artighet, som de använde för att hålla folk på avstånd. Kristian hade själv ofta talat med ogillande om den oförskämda artighet hans äldre bror Helmut använde mot dem han ville förödmjuka och pina. Och nu skyddade han sig själv mot min stora nyhet med allmänna till intet förpliktande fraser. Om jag sagt: jag är ohjälpligt komprometterad, skulle han ha svarat: ja, då har nöden ingen lag. När jag skrev: jag kan bli mor, började han tala om det bernadottska tronföljarvalet. Varför? Jag begrep intet. Nog visste jag att jag var full av fel och ofullkomligheter och att jag förbrukat hans känsla för mig. Men inte ens den ofullkomligaste människa kan fatta varför en annan flyr hennes väsen, ty vissheten om att ha ett värde ligger så djupt, att den kan inga förödmjukelser rå på.

Ingen kvinna som varit mycket älskad kan fatta att den älskade nekar att fortleva genom henne, hur vanligt det än är. Men öde är öde och man måste böja sig. Jag skrev till läkaren och annullerade vår överenskommelse om operation utan att ange några skäl.

Den lägenhet som Ethel och jag flyttade in i låg i ett gårdshus i ett gammalmodigt kvarter på Östermalm. Det var en lagstridig vindsvåning som skulle blivit utdömd i en tid med god tillgång på lägenheter. Endast ett av rummen var stort och ljus med utsikt över grannens gård, där det stod två vackra gamla träd. Det måste Ethel ha, vad brydde jag mig om träd, som disponerat en stor trädgård vid en å. Mitt rum var litet och skumt, ty en vindskupa var inskuren i rummet. Min sängplats i hörnet mellan väggen och fönstrets snedlinje låg alltid i skymning och det tyckte jag om. När man stod vid fönstret kunde man inte se den smala gatan nedanför, ty utsikten hindrades av det breda fönsterblecket där massor av duvor höll till.

Ja nu hade jag fått lägga om mitt liv som jag velat. Men riktigt så hade jag ändå inte tänkt mig det. Det var som Ethel sagt mig, inte lätt att plötsligt få tag i möjligheter till ett nyttigt liv med bestämda tider och trist pliktuppfyllelse. Första tiden ordnade jag våra tre rum och då gick det ännu an. Sedan gled jag in i vanan att sköta hushållet åt Ethel, hålla reda på hennes tilldelningar och få ut något ätbart av dem. Det gjorde jag gärna, hennes

påtagliga lättnad att slippa allt detta var rörande. Men det tog för liten tid. Nånstans i mitt syndiga hjärta hade väl lurat den föreställningen att genom hennes yrke som journalist skulle det komma någon smula liv och rörelse in i min tillvaro. Men jag levde oändligt mera avskild här än någonsin i Åköping. Vår lägenhet var nära nog en ensam cell. När jag kokat te åt Ethel och städat upp efter henne, kom den långa tiden på dagen då jag kände mig utstruken ur allas medvetande utom deras som krävde på årsavgifter. Råkade Ethel vara hemma då det nångång kom ett brev med det hoheneckska vapnet så blev hon bekymrad, ty hon trodde det betydde att jag måste börja min mödosamma väg till förnuft och tillfrisknande från början igen. Däri tog hon emellertid fel, ty jag la inte in mer i Kristians brev än vad som fanns där, snarare misstrodde jag hans uttryck av sympati och deltagande. När han skrev: "du vet inte hur ofta jag tänker på dig om dagarna och drömmer om dig om nätterna", så frågade jag under bittra tårar mig själv vad det skulle tjäna till, eftersom han inte älskade mig mer. Att just däri låg orsaken till hans tankar och hans oro var den enkla sanningen som jag ej begrep.

Så småningom upptäckte Ethel och jag sanningen om varann.

Den käckä Ethel med sina lätta framgångar och sin tvärsäkerhet hade blivit en människa som levde för halv maskin och lät sina bästa år glida ur händerna som om de varit såpade. Hon påstod med

någon överdrift att hon i tidningen fastnat i surrogatreportage och evigt bar en bitter smak på tungan av maskroskaffe och rönnbärsgeleé som hon måste prova och mot bättre vetande berömma. Livet måste levas fast det saknade fett, kolhydrater och charm, hon liknade sig vid bränslekommissionens sorglustiga vedtuggare som använde allt bränsle den hackade sönder till att hålla sig själv i gång.

— Kan du inte skriva en bok? frågade jag. Då tittade hon på mig och sa:

— Jo, det kan jag naturligtvis. Det värsta med mig är att jag när som helst kan skriva en bok. Men hurdan skulle den bli när jag ingenting tror och ingenting vill mer? Hur skulle jag kunna det när Jane Addams som skulle ställa om att det blev fred i stället far omkring och håller konserveringskurser?

Ethel i sin tur upptäckte en dag då vi gick hem från den engelska språkcirkeln att jag måste gå långsamt och på tvären uppför trapporna för att mitt hjärta skulle orka med dem.

— Varför har du inte sagt att du inte kan gå i trappor? frågade hon vredgad. Det har inte fallit mig in att fråga dig, för jag mindes ju hur du knogade uppför Vor Frelsers Kirkes Taarn för inte så längesen.

Var det inte längesen? Så oändlig är tiden då varje hjärtslag gör ont.

Jag bad Ethel att inte vara ond. Jag kunde inte ha varskott henne innan hon hyrde utan hiss, ty

jag visste inte då att jag skulle tvingas ta ut mina sista krafter för att uthärda utan bedövning.

Nej, hon var inte ond, men hon sa att jag måste måste, MÅSTE pressa ner den där extra kraftförbrukningen till femtio procent. Sedan dess förbjöd hon mig att gå ut och handla om förmiddagarna och att ge mig ut i onödan för nöjes skull om kvällarna. Och jag fick sitta än mera ensam med våra strumpor och mina engelska stilar. En gång öppnade jag fönstret och klev ut på blecket utanför, men ack, man är under tvånget att leva i alla fall!

På julaftons förmiddag ställde jag ner grytan med bruna bönor i koklådan som Ethel fått i present därför att hon skrivit så vackert om landshövding-skan von Koenigs stora landsomfattande koklådskampanj. Det lādde något förnedrande vid de där börnorna, ty för att komma åt dem hade jag knuffat bort en annan människa från disken i diversehandeln. Men det visste inte Ethel och hon behövde verkligen något stadigt att äta sig mätt på, ty fläskbiten jag fått var så liten och luftkorven liksom luftvörtbrödet märktes knappast i magen annat än som ett lätt obehag.

Därpå gav jag mig ut i den snåla blåsten för att hämta ett paket från posten. Eller var inte blåsten

snål den dagen? Har jag bara överfört min egen känsla av värnlöshet och skyddslöshet på Stockholms klimat, så att jag inbillar mig att staden hela den vintern beströks av hårda isiga vindar öster ifrån?

Men jag tycker mig minnas att jag stod och huttade när jag läste de blodiga julrubrikerna från västfronten, och jag minns tydligt att en trasig, ut-hungrad karl som såg ut att längta efter en revolutionär omvärdering av värden, röt bort mig från trottoaren för att det skulle skottas snö från taken. Då jag i min tankspriddhet inte kom undan tillräckligt fort, väste han åt mig att det spelade då ingen nämnvärd teater om jag blev ihjälslagen, men han ville bara inte komma i polisen för det. Då gav jag honom en krona för att han så rätt uppfattat situationen, varpå jag gick in i cigarrboden och efter en lätt tvekan ringde upp generalstaben. Där fick jag som beräknat tag i min pliktrogne bror Karl och frågade hur det skulle vara om han förlät mig en dag som i dag. Då svarade han rörd och generad att det hade han gjort för länge sen och att han skulle skicka upp ett litet julpaket.

— Tack för det, sa jag, och god jul! Hälsa Karna!

— Nej, vänta lite min lilla gumma, hm, vad skulle jag säga, vad gör du, hm, i kväll? Ser du Karin Beata och jag vi har just ingen vidare jul i år, för lillpysen har fått utslag.

— Var då för all del försiktiga med honom! Men hör du du, medan jag kommer ihåg det, så säg åt

Karna att hon gärna kan komma upp själv och hämta sina vanliga femhundra hos mig på nyåret.

— Det tror jag inte hon gör, sa Karl tveksamt.

— För all del, då ska jag skicka dem, svarade jag och la på luren mitt i en förklaring från Karl, som jag i själva verket borde haft all nytta i världen av att höra till slut, ty den gick ut på, fick jag veta sen, att Karna numera ville reda sig själv. Som det nu var kändes det onödigt bittert. Jag tyckte om att hjälpa Karna med hennes studier, ty jag hade fortfarande dåligt samvete att jag på Kristians bud svikit min lilla systems tillit och krossat hennes barnahjärta. Det var ju helt mitt eget fel att hon vände sig bort från mig och till min svägerska, som hade tid med henne, men jag tyckte att hon utnyttjade mig på ett rätt sätt då hon inte ens ville träffa mig så lång stund som det tog att tacka för en check.

Jag fick vänta så pass länge på mitt paket att jag hann liksom inrätta mig efter den chock jag fått. Då jag äntligen kom hem hörde jag hur Ethel stod och skrek interurbant i telefon: greven kretsar kring Agnes som en kirurg som inte kan bestämma sig om han glömt en sond eller en gasbinda i såret! Snabbt som en tanke ryckte jag luren från henne och fick hans förargade svarsreplik i mitt öra. Jag gjorde allt för att få honom att förstå hur glad jag var att han ringt, men den älskade rösten lät helt tvungen i sina svar som naturligt var, och jag bör-

jade gräla på Ethel så fort samtalet var slut. Men då vände hon sig häftigt om mot mig och snäste för första gången grundligt av mig: å shut up, sa hon, jag lider själv!

Jag tog lådan med mig ut i köket för att se efter vad den innehöll. Ifall Ethel tröttnade på att jag lade beslag på alla sorger inom vårt lilla bolag så var det ju inget att säga om. Som avsändare på lådan angavs borgmästare Stenås och innehållet var kanin. Det var en spännande minut innan jag lyckats få upp lådan och funnit kaninen färdigstekt i en glasburk med sin sås. När den kommit i grytan till värmning spred den en doft som var en behaglig blandning av hare och katt.

Ethel kom utrusande och glömde att vi varit ovänner. Hon började rota i lådan och fann där gelé, ost och julkusar!

— Här är en riktig lackad julklapp också, ta upp den genast!

— En brysselspets och en kanin, sa hon sen förvånad. Hur har han kunnat komma på en sådan söt idé?

Jag stoppade hastigt undan en liten biljett på vilken Julius skrivit: "eftersom du ännu är min hustru". Sen bjöd jag Ethel till bords och berättade för henne att Julius fått en kaningård till avskedsgåva och måtte fått reda på att jag givit min ärvda brysselspets i utbyte mot stammodern. Jag kunde nästan föreställa mig vad som skett då han mött

Sofi på en bjudning med den, men vad han gett henne för brysselspetsen det kunde jag inte räkna ut, såvida det inte var ett äktenskapslöfte. Nu återställde han mig den i alla fall jämte en kanin som smakprov. Ethel sa till mig, att hur jag bar mig åt så kunde jag inte rensa ut romantiken ur mitt liv, den hörde obönhörligen dit. Hon smakade på kani- nen, tittade på brysselspetsen och sa: Tänka sig att den mannen har du övergivit, fast han har både bröd och kärlek att ge. Jag för min del står till tjänst åt vem som helst som lovar mig att tillfredsställa dessa två grundläggande mänskliga behov.

Jag hann inte protestera mot denna krassa förklaring, ty vi avbröts av grannfrun på vinden som kom in med en stor blomsterhandelsblomma, vilken hon tagit emot av budet. Med darrande förväntan befriade jag den från inpackningen och där stod en praktfull Amaryllis med två blodröda kalkar.

Jag låtsade inte höra fru Hallbergs: nej så stilt, får jag titta! Jag bara tog den i famnen, skyndade in i mitt rum och drog igen dörren om mig. Där den nu stod i fönstret gav den hela den gråa världen en annan färg med sin djupa, heta glans. Kristian hade då inte glömt att detta var den blomma i vars tecken vi funnit varandra en gång. Då han nu skickade mig en ny så ville han att jag skulle förstå att passionens tecken ännu lyste över honom och mig. Ack, Kristian, Kristian, viskade jag, kom snart, dröj inte, ingen av oss hårdar ut att hungra efter den andre så.

— Har du någon växel? frågade Ethel bakom mig. Fru Hallberg ber att få ta upp det vi är skyldiga Hallberg för vedbärning och huggning. Han fördes till Serafen i morse och är utan medvetande.

Sen satte vi oss till bords igen men ingen av oss hade någon aptit. Jag kunde inte ens äta upp vad som fanns kvar på tallriken av min lille skyddsling kaninen, Ethel åt visserligen upp, men vägrade att ta mer, hon var antagligen ledsen över stackars Hallberg, ty han var oss verkligen en kär vän. Jag försökte trösta henne med att en sådan konstitution nog skulle gå igenom en lunginflammation. Då sa hon att det var något annat också, varpå hon tog mig vid handen, ledde mig in i mitt rum och frågade om jag inte kunde upptäcka någon förändring där. Då först såg jag att där låg en ny röd matta på det kala golvet och förstod att jag trampat ut och in på en julklapp av Ethel utan att märka det.

Det underliga var att i samma sekund insåg jag också vad det var som så hastigt förvandlat Julius till is vid medlingen. Det var att jag vridit på handleden för att kunna se på armbandsuret, när prästen föreslog att de skulle ge mig tid att betänka mig. På denna lilla rörelse hade Julius förstått som sanningen var, att hans ädelmodiga anbud bara var något som tog upp min dyrbara tid. Och ur detta begrep jag hur jag just nu burit mig åt även mot Ethel! Skamsen lade jag mig på knä vid hennes fot och strök mattans lena ludd med handen.

— O, Ethel, Ethel, sa jag, vad du är underbart

snäll! Det har blivit ett helt annat rum, och du ska se att jag blir så småningom en helt annan människa!

— Jaså, du menar för blommans skull, sa Ethel och låtsade missförstå mig. Men det ska jag säga dig, att det är mer äkta kärlek i den här mattan, fast du inte ens märker den, än i den där röda liljan! Och hon fortsatte med att gräla över att en karl som förfogade över alla Sporreholms produkter inte kunde hitta på annat att skicka mig än en oätbar lilja. Och för resten tyckte hon att jag fortast möjligt skulle träckla på brysselspetsen på min crêpe de chineklänning, så jag kunde ta mig något ut då jag kom till min bror generalstabsofficern och hans maka född von Koenig för att äta lutfisk och gröt. Nu skulle jag ju inte alls dit, men det ville jag inte Ethel skulle få veta, ty hon var själv bortbjuden till konstnären Malmgård och hans fru som hade konstsalong, så jag sydde på spetsen utan protester. Sen måste jag också prova klänningen, och nu förklarade Ethel med återvunnet humör att jag var faktiskt stilig och ganska lik Jenny Lind med den uringningen. Lik Jenny Lind är nog det minsta jag är, såvida likheten inte kommit med åren då jag som hon blivit en ganska amper dam. Men jag måste i tysthet medge att jag såg riktigt mänsklig ut igen och hade fått färg och liv och lite ungdom. Förut hade jag knappt vågat se mig i spegeln, så rädd var jag för de otäcka svarta ögonspringorna och det kritvita ansiktet med en smal, nersvängd mun.

Ethel ville vi skulle ha sällskap nerför trapporna, och jag höll just på att hitta på en ursäkt för att stanna hemma, då en kronans karl kom upp med en stor eau-de-cologneflaska från min bror. Ethel vände upp och ner på den och fann där en lapp som konstaterade att innehållet var denaturerat och odrickbart. Jaha, först gör man eau-de-cologne för det ska lukta gott, och sen tar man bort väl lukten för att folk inte ska berusa sig av varan, det är verkligen en ändamålsenlig värld vi lever i! När den saken var avgjord började hon fundera över att Karl skickat upp sin present när jag ändå skulle dit, och så småningom måste jag meddela att den lille hade utslag.

— Ja, då blir det ingen annan råd än att jag tar dig med till Malmgårds, sa hon. Men byt klänning först, den där är för fin! Jag gjorde invändningar så att hon till slut måste säga rentut att detta var ett villkor, annars riskerade hon att jag tog hennes beundrare från henne.

— Är han där då?

— Är han där, när det är värden på stället!

— Jag menade din riktiga beundrare på tidningen.

— Jaså den. Han har för länge sen rest tillbaka till sin landsortstidning som han tror han kan redigera.

— Det är absolut idiotiskt att du inte kan lita på mig, efter allt vad jag talt om, sa jag, men bytte i alla fall, man vill ju av någon anledning inte sitta ensam en julafton.

— Nej, jag litar inte på någon när det gäller Tuff Malmgård, sa Ethel. När han sjunger sina franska visor och spirituals i kväll så kommer du att bli erotiskt berörd, och skulle du dessutom ha bara axlar så vore det färdigt.

Jag gick strax bakom henne på den hala kullriga trottoaren och ropade i hennes öra att Tuff Malmgård lika gärna eller ännu hellre kunde få vara en grammofonplatta för mig än en man som inte var en man.

— Tack, det där är mycket bra vad angår Tuff, sa Ethel, men på samma gång går det ju inte an. Naturligtvis måste män bli män för dig igen, annars kan du inte börja på nytt.

— Men jag vill inte börja på nytt utan Kristian.

— Vill! Du kommer att få göra det ändå!

— Men varför, vet du något särskilt som jag inte vet?

— Det jag vet räcker.

Vi sneddade just nu förbi Hedvig Eleonoras julbönsupplysta fönster och ett svagt orgelbrus hördes då en kyrkbesökare öppnade dörren. Jag fick en plötslig lust att följa med in, ty julen borde väl ändå ha något annat innehåll än matbekymmer och kärlekssorger. Ethel i sin tur fäste sig inte vid kyrkan och fick inga idéförbindelser genom den. Men hon stannade just där utanför, och jag skall aldrig glömma hur hon såg ut just då, klädd i grågnistrig fårskinnsmössa och en liten armépäls. I hennes

lustiga ansikte bröt sig på obeskrivligt vis ironien med djup mörk känsla då hon sa:

— Jag kan tala om för dig, Agnes, att du var hel-tokig på ett mycket gripande sätt då du kom hem från doktorn den där dan du fått veta att du kanske kunde föda en levande unge. Och sen dess har jag gått och tänkt på att hur vanvettigt det än kan tyckas, och hur dyrt och besvärligt och skrikigt det än skulle bli, så vore det nog bäst att du tog nya tag och skaffade dig den där ungen du längtar efter, gift eller ogift gör till saken ringa. Vi är allt några stycken som ska hjälpa dig och skydda dig mot den onda världen, om du törs på det. Men Tuff Malmgård utser du inte, ska jag säga dig! För då åker du ur lägenheten med en gång.

Sen fortsatte vi vår väg och jag gick där bakom Ethel och tänkte på hur underligt det var att jag av-lägsnat varje tanke på ett barn ur mitt sinne sedan jag förstått att Kristian inte frågade efter det.

Malmgårds gäster hade samlats i den inre av de tre konstsalarna, en slags övergång till deras privat-våning. Den ståtliga värdinnan tog vänligt emot mig, vi kände ju varandra från språkcirkeln och det framgick att jag varit bjuden hela tiden, fast Ethel ingenting sagt. Om inte Ethel erkänt sin svartsjuka, hade jag nog inte tänkt på att studera henne när Tuff Malmgård sjöng. Men det gjorde jag nu och det var mödan värt. Denne artist målade tavlor, vilka för mitt oförstående öga liknade min bror Karls linearritningar med kuber och kugghjul, men själv

var han mjuk och lealös, sentimental och lite inställsam med en starkt sensuell aura omkring sig. Jag tyckte han passade lika lite till Ethel som till sina ritningar, men när han började sjunga negervisor förstod jag henne något bättre. Med sin djupa, mjuka negerröst förlånade han dem en underbar sötma och han sjöng dem så omedelbart som om de just i ögonblicket sprungit upp ur hans eget hjärta.

Vid "Swing low, sweet chariot" såg jag honom göra en inbjudande gest mot Ethel som om han bjudit henne stiga upp i den gyllene charen och det gjorde hon. Hennes grå klänning satt kvar som en tom puppa i soffhörnet, men själv flög hon i väg upp mot alla himlar.

Hans sista visa började så:

One mawning Death come creepin in yo room,
Halleluja, well, I am so glad trouble doan last
always...

Han sjöng den så att man blev alldeles överväldigad av längtan att få dö och alldeles säker på att man snart skulle få det. Men den som dog några veckor senare det var Tuff själv.

När jag hörde om hans hastiga död, undrade jag om han inte dött av denna kubismen som han kommit in i och inte kunde komma ur, fast det var spanska sjukan som utträttat själva ärendet. Hans död inträffade nämligen kort efter den stora skandalen med hans utställning, som jag upplevat på

nära håll. På grund av spanska sjukans härjningar bland personalen hade jag fått placera mig som biljettförsäljerska i den lilla kassaburen utanför vid entrén. Jag hade hört folks anmärkningar när de lämnade utställningen, jag hade haft hand om alla pressurklippen och sett hur fackmässigt Tuff avrätades av kritikerna och hur liket sedan sköljdes bort av en våg av kåsörhumor. Jag hade sett Tuff, slängig och artistisk i sin mörka skjorta, släntra omkring i lokalerna och le hjärtskärande åt folks frågor om vad tavlorna skulle föreställa. Jag visste hur illa det lyckats för Siri Malmgård att behärska sin besvikelse och förtvivlan över den smälek som så oväntat fallit över hennes man och konstsalong.

Förutom Ethel hade en enda person visat sig oberörd av den allmänna förkastelsen över utställningen, och det var Kristian Hoheneck. Jag hade själv bakom mitt matta glas i kassan hört när Kristian avfärdade kritiken med så små medel som man använder för att knäppa bort ett dammkorn från en rockärm. Det generade honom inte det minsta att kritikerna och rolighetsmakarna hade en annan mening om Tuffs konst än han själv. — Jag tror att herr Malmgård kommer att lära oss ett nytt sätt att se, hade han sagt, varpå han kort och gott tog Tuff med sig till Sporreholm över weekend. Jag hade kommit in till Siri med den obetydliga dagskassan kort efter det Kristian farit åstad med Tuff. Hon var mycket lättad över att han kommit ifrån på ett tag, och tacksam över Kristians uppmuntran som

kommit den slokande Tuff att räta på sig likt en törstande planta som får vatten. Hon tyckte det var storartat att det fanns en greve som på en gång hade ett självständigt omdöme om konst och ett fideikommiss att bjuda konstnärer till i deras svåra stunder. Men hon var mycket förvånad att han inte köpt något av Tuff. Han var ju typen för en mecenat och borde ha förstått att ett *Sålt* på en av tavlorna skulle betytt oerhört för Tuff just då.

"Typen för en mecenat", tänkte jag och tappade för andra gången räkningen av silverslantarna, ja kanske det. Troligen var det mecenatbegåvning och inte skapande förmåga som Kristian fått. Han hade kanske så småningom insett det och förstått att han därför måste ha Sporreholms resurser bakom sig för att kunna uträtta något. Då var det kanske inte så underligt att han inte blev imponerad av utsikten att gifta sig med mig, avstå från fideikommisset och bli en vanlig familjeförsörjare.

— Han kommer nog att köpa när han verkligen ärver fideikommisset, mumlade jag.

— Vad är det med dig? frågade Siri misstänksamt. Varför kan du inte räkna färdigt de där få slantarna, och varför sitter du och stirrar på dina egna händer? Tuff kanske har komplimenterat dig för dem?

Nej det hade han inte, men jag såg på dem i undran om Kristian känt igen mig eller ej då han tog emot biljett och växel ur min hand. Jag gömde dem nu hastigt, men Siri drog fram dem, ty hon ville

nödvändigt läsa i dem. När hon en stund betraktat dem såg hon upp med en bestört och nyfiken blick.

— Jag har aldrig blivit så flat över en hand förr, sade hon. Människa, du har ju också lögnkorset klart och tydligt i din hand precis som jag. Bli inte stött för det, ty lögnkorset får man när andra ljuger för en, inte då man ljuger själv...

Knappa fjorton dar efter detta samtal stod vi i snösörjan på Norra kyrkogården och en artistkamarat till Tuff sjöng vid hans grav:

Halleluja, well, I am so glad trouble doan last
always...

Nära intill änkan stod Kristian lång och stilig i hög hatt och päls. Men jag stod mittemot dem och försökte skärma för Ethel som storgrät. Lyckligtvis var det fler kvinnor än hon som grät. Likt den kloka hunden i sagan om Elddonet hade Tuff satt kors på många dörrar så att ingen skulle ana bakom vilken den verkliga prinsessan, om det nu fanns någon, höll till.

När allt var över och Kristian försäkrat änkan att de gjort allt som kunnat göras för stackars Tuff på Sporreholm, vände han sig till mig och sa:

— Inte visste jag att Malmgård var en gemensam bekant!

— Jaså, men det visste jag för jag såg dig på utställningen. Jag till och med växlade en hundrakrona åt dig i kassan utan att du märkte det.

Det tog två sekunder för Kristian att fatta situationen.

— Då var det inte underligt att jag inget svar fick på din telefon, sade han sen.

Men jag visste att han inte ringt, ty Ethel hade händelsevis varit hemma för förkylning den dagen, och jag hade förhört henne noga då jag kom hem. Så skildes vi då i lögnkorsets tecken med en nick och ett dämpat litet leende som sig borde. Och mitt hjärta slet i sina muskelfästen som en hund i sitt koppel.

En vecka senare kom jag in i konstsalongen, där Siris medhjälpare höll på att plocka ner Tuffs olycksaliga dukar från väggarna. Från en baksida lyste mot mig i stora bokstäver: "Jeanne d'Arc som Ethel." Jag vände hastigt på tavlan och fann där fem av Tuffs vanliga skarpt skuggade och skarpt belysta kubkroppar, vilka alltså tillsammans bildade en kvinna och en häst. Den översta kuben var krönt av ett halvt kuggjul, som kanske liknade en hjälm.

Som jag stod där och betraktade konstverket kom Siri Malmgård inifrån sin privatvåning. I sin djupa sorgdräkt med snibb ner i pannan såg hon ut som Maria Stuart på väg till schavotten, men hon sa att hon bara skulle till Köpenhamn i affärer. Hon blev kolossalt ivrig då jag sa att jag ville köpa den här tavlan och frågade om jag hade pengar på mig så

att vi kunde göra upp med detsamma. Hon kunde inte fort nog få mina hundrafemtio kronor i handen, varpå hon rusade i väg. Ändå det inte gick något tåg till Köpenhamn på fem, sex timmar ännu.

När Ethel kom hem till middagen hängde tavlan på hennes vägg. Hon upptäckte den genast, bar sig inte alls åt som jag med mattan.

— Det är vackert likt, tycker du inte? sade hon.

— Likte dig eller Jeanne d'Arc? frågade jag.

— Tuff, stackarn, hade ingen aning om Jeanne d'Arc, sade Ethel med darrande läppar, men han tog till det finaste han visste.

I själva verket hade inte heller Ethel och jag en aning om Jeanne d'Arc. Vi trodde hon var en föregångskvinna då hon i själva verket var en sista utlöpare av en döende kvinnotyp från tider då det fanns män som trodde att en kvinnas röst var av Gud.

Ethel hade förlorat sin trubadur och därmed musiken i sin tillvaro, som mjukat upp en snål och charmlös existens. Men halleluja, well, sorgen varar inte beständigt. Någon tid därefter började Ethel tala om att hon kanske i alla fall skulle börja på en ny bok.

Vi brukade nästan alltid ha en liten pratstund Ethel och jag då vi drack te om morgnarna, sedan jag eldat och burit in tidningen. Om morgonen för-

flöt under tystnad någon gång var något på tok, det visste vi båda, men vanligen lät vi då varandra vara och började på ny kula vid middagen.

Men en särskild morgon våren efter Tuffs död tillät inte Ethel att jag gick och teg.

— Vad är det med dig, sjung ut! befallde hon då jag kom in med tebrickan. Är du arg, ledsen eller rädd?

Jag svarade då att jag inte hade något att vara rädd för, men att jag ogillade att hon med sin ursäktande ingress tagit musten ur den i och för sig förträffliga insändaren: *Mannen är skuld till kriget*, som stod i tidningen på morgonen.

— Ja, jag anade det, sa Ethel. Men det har jag gjort av omtanke inte bara om tidningen utan också om signaturen. Du begriper inte det här, för du har aldrig varit med i striden. Jag var tvungen att försöka förklara hur naturligt det är att känsliga, neutrala människor i dessa tider tappar besinningen och hemfaller till samma förenkling av problemen som blivit en vana hos de krigförande! Och jag var tvungen att stryka på ett par ställen...

— Jaså, du har strukit! Ja, jag tyckte väl att artikeln verkade lite för beskedlig!

— Beskedlig! Gud i himmelen, Agnes, du har ingen aning om vilket liv det kommer att bli!

— Varför det? Är det inte sant att jorden är ett slakthus och ett dårhus?

— Jo då. Och om Gaia, som skrivit artikeln, sagt att *människan* förvandlat jorden till slakthus och

dårhus, då kunde jag lugnt gå till tidningen och ta upp posten. Men då hon säger att *männen* gjort det, då fruktar jag det värsta.

— Men kära du! Vilka utfärdade mobiliseringsorderna? Vilka har lytt dem? Vilka har konstruerat kanonerna och vilka betjänar dem? Det är väl i alla fall inte vi!

— Men det är ju detta jag menar att förenkla problemet, sade Ethel bekymrad.

— Det säger du för att du är feg och vill suddas ut och ursäktas. Om du varit dig lik från förr i världen, skulle du i stället strukit under det groteska i att just dessa dårar som gjort världen till ett helvete tar sig ton mot kvinnorna.

På det svarade Ethel ingenting, hon bara såg forskande och intresserad på mig som om hon registrerade okända sidor hos sin gamla vän och barndomskamrat. På samma sätt klarnade det för mig vad som var sanningen om förhållandet mellan oss två och anledningen till våra olika åsikter. Jag är rädd att jag den gången uttryckte den så här: Ethel är på reträtt, men jag är på marsch ut i striden.

Vi träffades inte mera den dagen, Ethel kom hem så sent att jag inte hörde henne. Men nästa morgon och de följande när svaren till Gaia började flöda in fick jag se hur rätt hon haft. Jag måste erkänna att Ethel begrep mer än jag om följderna av att skriva som Gaia gjort. Men samtidigt så höll jag på att det fanns ingen proportion mellan Gaias brott

och den vrede det uppväckte eller det radantal som krävdes för att klubba ner henne.

Men då svarade Ethel att det var alltid så det gick till. Det var precis likadant som vid så kallade gränsintermezzon på de områden där de vita kolonistörernas makt över vildarna ännu inte är helt stabiliserad. Om en dåraktig inföding tar sig orådet före att från ett bakhåll skjuta en förgiftad pil i en vit sahibs heliga länd alldeles som Gaia hade gjort, då utrustas genast en straffexpedition som går fram med kulsprutor mot de pilbevåpnade. För svedan av en pil måste många vildars huvud falla, för en störd natt måste många hyddor brännas och stora landområden pacificeras intill döden.

— Men tidningen kan väl avsluta den här straffexpeditionen, sa jag.

Ethel svarade att det skulle hon försöka ordna, men det är lättare att börja ett krig än att sluta det, och det gick inte att sätta stopp för indignationen utan vidare. Många kvinnor slöt sig till straffexpeditionen och jagade med för att slippa jagas själva, alldeles som de listigaste vildarna gör. När redaktionen sen ville sätta punkt, kom Gaia och begärde vad som inte kunde nekas henne, nämligen att få svara på alla de många smädelser och anklagelser som riktats mot henne. Naturligtvis hade hon inte blivit snällare genom straffexpeditionen, ingen hade blivit snällare, ödmjukare eller betänksammare under denna polemik.

En insändare hade sagt att alla riktiga män drömde om att erövrå och antytt att Gaias hat mot det manliga släktet kanske berodde på att det inte funnit henne värd att erövrå. På detta svarade hon att det nog var sant att det låg en personlig besvikelse bakom hennes vrede, men för det kunde hon väl få lov att rätta det gängse manliga missförståndet att det var möjligt att erövrå någonting. En kung på besök hos en annan kung finner att denne har vackrare slott, park och drottning än han själv. Då han erövrå det avundade är slottet en ruin, parken en ödemark och drottningen en furie. Men kungen är så glad att ha vunnit en strategisk punkt, så han märker inte att det han velat äga för alltid undgått honom.

Efter Tuffs död hade det blivit ett avbrott i vår engelska språkcirkel. Siri hade varit bortrest och än den ena än den andra hade haft förhinder. Men vår lärarinna, Alma Perennius, höll styvt på att vi åtminstone skulle ha en avslutande lektion, varvid vi skulle tala entusiastiskt om den engelska våren med bluebells och daffodils, liksom vi förut talat entusiastiskt om den engelska taktfullheten, kretongen och litteraturen. Jag hade tagit enskilda lektioner för henne under denna tid och gladde mig nu åt att äntligen få bräcka min medtävlarinna i cirkeln, tandläkare Rina Nerz. Hon hade hittills varit för snabb och energisk för mig och kom alltid före då det gällde att låna en glosa åt Ethel eller Siri Malm-

gård. Jag hade insett att på en hel rad områden där hon var mig överlägsen, kunde jag inte ta upp tävlan med henne. Hon klädde sin slanka figur på en gång så diskret och så utmanande elegant, att hon alltid presenterade ett raffinerat helhetsintryck, fast hon var direkt ful i ansiktet. Hon kände alla människor och visste precis vad hon skulle säga till dem och om dem. En sådan säkerhet i uppträdandet skulle jag aldrig förvärva, därför hade jag nu pluggat engelska vårblommor för att åtminstone överglänsa henne där. Men det var som om hon anat det, tyckte jag, ty hon sade genast ifrån att hon ämnade tala svenska. Hon hade nämligen inte det ordförråd på engelska som behövdes för att diskutera Gaia och det ville hon göra. Hon var djupt upprörd över den skada kvinnorna tillfogats genom denna polemik. Det låg en påtaglig rädsla på botten av hennes vrede, och det slog mig att jag förra vintern vid tiden för ryska revolutionen undrat om hon inte var feg. Det var då folk gick och skrämde upp sig inför vad som skulle hända i Stockholm, och fruktade det värsta. Det var en av Ethels bästa historier att jag skulle tro att revolutionen brutit ut, då jag en natt fann vår vedkarl sovande på vedlåren med en yxa bredvid sig. Rina Nerz hade den tiden tvingat oss att hålla cirklarna hemma hos henne i stället för hos Siri Malmgård som förut. Hon sa att hon inte ville gå från sin dyrkade man och sin lilla dotter Juni, men jag anade att hon helt enkelt inte vågade ge sig utom dörrn sedan det blivit mörkt. Av den anled-

ningen hade jag i min tur inte vågat gå till henne med mina tänder, ty jag trodde inte att hon skulle ha hjärta för patienternas kval.

Feghet hos människor är mycket lite till hinders under normala förhållanden och märks knappast i ett välordnat samhälle. Så snart det blivit lugnt i Stockholm igen hade Rina sprungit på gatorna i mörkret utan oro. Men nu dök samma symtom upp igen.

— Jag skäms att gå ut, sa hon. Jag skäms att möta människor. Jag är säker på att Gaia kommer att försena lösningen av folktandfrågan. Ja, det är ingen överdrift, Ethel. Sådana skumma figurer skulle munkavlas i stället för att uppmuntras. Det minsta du kan göra är att utlämna henne åt oss, så vi inte går omkring och misstänker varenda människa vi möter för att vara hon.

Ethel, som ju är lojaliteten själv, svarade att Rina kunde rycka ur alla hennes tänder utan att Gaias verkliga namn skulle gå över hennes läppar. För resten var det namnet likgiltigt och utan intresse. Gaia var en kvarleva från det gamla karlhatets tid som legat i ide flera år men nu vaknat till liv genom händelserna i världen, vilket man ju knappt kunde förtänka henne.

— Du menar med andra ord att det inte är någon av oss? frågade Rina som kanske misstrodde Ethel själv.

— Varför inte det? frågade Siri.

Stämningen blev alltmer elektrisk.

I det psykologiska ögonblicket drog så Alma Perennius upp ur sin väska ett förslag till insändare som vände sig mot hatet i allmänhet och uttalade varma förhoppningar om att samarbetets tid snart skulle vara inne för kvinnor och män. Den lilla deklARATIONEN vann allmänt gillande och under stor spänning började den cirkulera för underskrift. Då alla skrivit på och sålunda klarat sig för misstankar föll stämningen ihop som en söndersmälld papperspåse. Alma ville börja en konversation om english springflowers, men ingen hörde på henne. Alla drog upp sina plånböcker och ville göra upp med henne för kursen fortast möjligt. Något var slut och vi skingrades för alla vindar.

Ett par dar efter det denna försonliga vädjan varit publicerad fick jag ett brev från Kristian, som jag inte hört av sedan Tuffs begravning. Orsaken var, sade han, att han kort därpå fått spanska sjukan och efter den ett lungrecidiv så att han måst ligga på Romanäs i månader. Han tyckte att jag borde få veta detta, och så var det också en annan sak som satt pennan i hans hand. Medan han låg på Romanäs hade han nämligen följt striden omkring Gaia och hade då inte kunnat frigöra sig från den skamliga misstanken att det var jag som dolde mig bakom denna mask. Varför kunde han inte riktigt säga, något i stilen föresvävade honom som bekant, och så var det antydning om den personliga besvikelsen. Men om det av Agnes blivit Gaia, då hade jag ju undergått en total förvandling. Tanken att denna

olyckliga förvandling delvis kunde vara hans verk hade legat över honom som en mardröm ända tills mitt namn under protestskrivelsen gjort slut på hans oro. Nu ville han be mig om ursäkt för sin svarta misstanke fast han aldrig andats om den till någon förrän nu.

Då skrev jag till honom kort och triumferande:
Det var jag och det är ditt verk.

Ethel inte bara skyddade mig men tog också på sig sin del av ansvaret för vad som hänt. Det var ju hon som rått mig att få form och ordning på mitt karlhat och få utlopp för det genom att skriva ner det. Det var ju hennes eget botemedel för alltför svåra affekter, och hon kunde ju inte ana att det skulle verka tvärtom på mig. Samtidigt sa hon ifrån att hon kände det som om vi måste komma ifrån varandra ett tag. Utan att veta något om min brevväxling med Kristian, led hon ändå av att se hur jag njöt av den vrede jag väckt upp och de förtretligheter jag ställt till. Och hon sa att när jag skrev mitt namn på protestskrivelsen hade hon sett dubbelprovokatören Azeffs skugga vila över min hand, så oskyldiga var våra föreställningar om provokatorer då.

Hon hade utverkat sig en extra veckas ledighet för den psykiska påfrestningens skull som hon haft under striden om Gaia och drog nu strålände åstad på semester. Hon hade valt att fara till Espö i Åköpings skärgård, dit jag inte kunde följa med

eftersom min man, min bror Karl och hela Äköpings societet hade sommarnöjen där. Det sårade mig lite att hon trodde att hon så väl måste gardera sig för mig. Jag hade nog förstått att hålla mig undan ändå.

Denna tid har varit en hemsk tid att skildra. Medan jag nu återupplevt det där hemskillnadsåret har det hänt att den kramp jag då hade kring hjärtat hem sökt mig igen. Det var som om minnet givit tillbaka även de fysiska reflexerna, även störningen av blodets rytm som borde få flyta lika omärkligt som tidens ström. Naturen måste ju ha blivit illa sårad innan hon reagerar med att rubba själva blodomloppet så att det blir till ansträngning och plåga. Vad var det då som var galet? Kärleken? Nej. Även om hela vår civilisation ramlar och en ny måste byggas upp kan den nya aldrig nå högre än till att erkänna att kärleken är det viktigaste av allt. Vad menar då naturen med att göra lidandet till kärlekens eviga följeslagare?

Men kanske lidandet inte alls är kärlekens följeslagare annat än när naturens förlopp är grundligt stört? Den tid Kristian och jag först möttes i var så onaturlig och hemsk att vi tillgrep utvägen att förhärda oss mot lidandet omkring oss. På det viset blev kärleken själv kärlekslös och grym. Var det den grymheten som sen slog tillbaka på mig? Jag vet det inte. Inga ord kan avkläda detta lidande dess mysterium och det är kanske bäst så.

Vi missbrukade alla sommaren var på sitt vis. Den tyska offensiven kastade sig ursinnigt mot Paris och drevs tillbaka med samma ursinne. Jag låg på en soffa i mitt rum och läste historia för att finna belägg på hur rätt Gaia hade haft, och makarna Hallberg på andra sidan väggen gjorde inbördes livet till ett helvete för varandra. Vedkarlen Hallberg var då den ende man som undandrog sig min allmänna förkastelsedom, och jag hade glatt mig mycket då det sades att han äntligen skulle komma tillbaks ur dödens käftar så jag skulle få höra hans lugnande snarkningar om förmiddagarna igen. Men i stället stördes jag av gräl och gråt, ja även slagsmål där inifrån.

Där ser man, tänkte jag, Hallberg är inte ett dugg bättre än andra karlar, använder sin återvunna styrka på de där två stackars fruntimmerna han har. En dag då bråket lät särskilt ondartat, gick jag in för att se om jag kunde rädda dem till livet. Jag räknade på att Hallberg tyckte om mig och dessutom var jag inte rädd för ett slag av hans näve om så skulle vara.

Fru Hallberg som annars inte gick av för hackor, satt förskrämd i en vrå av köket och över henne stod Hallberg som en förtvivlad och arg gorilla och slet sönder en svart klänning i långa strimlor.

— Det var bra frun kom, sa han med grumsig röst, för nu kan frun bekräfta att käringen gick och tog ut pengar från herrskapet på själva julafton då jag kom på sjukhuset! För te å köpa sig sorg-

kläder! Och sen när jag råka å leva så hängde hon in dem i garderoben tills vidare, och trodde inte att jag hitta gömstället! Tycker frun att jag ska hålla på å slita i renhållningsverket varenda natt för de där två som inte frågar efter mig ett eneste pinal? Nej, frun, det *gör* de inte, för då hade de väntat med att köpa sorgkläderna tills jag givit upp!

Fru Hallberg mumlade något om en realisation och att hon inte menat något illa, men jag visste att Hallberg hade rätt. Inte för inte var denne renhållningskarl sårad i sitt innersta av sina fruntimmers beteende. Jag tvekade ändå att vända mig emot dem alltför öppet, ty det skulle inveckla mig i svårigheter och motsägelser. Men Hallberg som inte visste hur jag själv hade avfärdat det manliga släktet och sårat dess sinne, var mycket besviken på mig då jag bara sade:

— Det är inget roligt att få rätt. Förlåt dem, Hallberg!

— Nej så fan om jag förlåter, svarade han. Jag ska flytta från dem, så de slipper mig lika säkert som om jag vurti död.

Det blev mycket bråkigare i lägenheten bredvid sedan Hallberg flyttat. Då flickan fick klart för sig att hon inte fick fortsätta i den fina skolan där Hallbergs kärlek, flit och fåfänga hållit henne, började hon dra upp sällskap om nätterna. På min hemställan om lite lugn svarade flickan näsvist att det var klart jag som höll med Hallberg missunnade henne att ha lite främmande nån gång.

Ethel var mycket förbehållsam om sin semester, men den hade gjort henne gott, det syntes. Hon liknade mest av allt en stålfjäder på väg att resa sig, och i tysthet klandrade jag henne för att hon antagligen lagt Tuff bakom sig i en anteckningsbok.

Och så kom nyheten om centralmakternas sammanbrott. Vi kände marken darra under våra fötter, ty hela världen råkade i uppståndelse. Ethel gick verkligen i höjden med klang som en fjäder och hennes jubel var extatiskt som Londons eller Roms. Då hon inte kunde ruska glädje i mig utan jag förblev mörk och dyster och olycksvarslande som Berlin, förklarade hon mig oförmögen till objektivt omdöme om någonting. Därför att det var män som nu gjort slut på kriget, var jag inte glad över freden — det var ju sjukligt helt enkelt. Varpå jag anklagade henne för att inte kunna fatta vad inbördeskrig, fläcktyfus och bottenrekord i hopplöshet ville säga.

— Nej, gudskelov för det! svarade Ethel, och sen talade vi inte politik med varandra förrän den dag då det började dåna i rättens krater och den fyrtiogradiga skalan föll i riksdagen.

Då var hon så lycklig att hon måste ringa mig från riksdagen.

— Skynda dig och kom, Agnes, ropade hon, så kanske du kan få se hur högergubbarna faller som käglor stora och små, din gamle Julius med för den delen!

— Nej, sa jag, det gör jag inte. Du tycker jag inte har någon hut kvar och det kan hända, men i alla fall så ska Julius slippa se att jag ser när han faller som en kägelgubbe!

Under den korta pausen i telefonen förstod jag att Ethel begrep sin taklöshet.

— Det har du rätt i, sa hon. Men kom med och ät middag med oss i stället!

— Vilka oss?

— Det får du se!

På det sättet kom det sig att den svenska demokratiens genombrott förbindes i mitt minne med en rökig ölstuga, där en svettig, blekfet tysk med döden i sitt tyska hjärta serverade sina berömda gurkor till kalops.

I bortersta hörnet av lokalen upptäckte jag en förtätning av den tunga tobaksröken som visade sig vara Ethel. Hon viftade åt mig och vid hennes sida reste sig en lång och grov manlig gestalt. Med nyfikenhet såg jag in i ett stort öppet ansikte i blonda svenska nyanser. Men var hade jag sett dessa lite för tjocka kinder och detta hår som en mattborste förr? Jo, hos pojken Karlson från Åköpingskuriren förstås! Då sanningen att Ethel återfått sin svunne beundrare gick upp för mig, reagerade jag med en

skarp smärta mot denna mattborste. Inte kändes det lika bittert som när hon i vår barndom flyttade från Åköping till Stockholm, men jag blev bestört vid tanken att hon antagligen nu skulle flytta till Åköping igen och vårt bolag därmed lösas upp.

— Känner ni inte igen varandra? frågade Ethel. Redaktör Wittgård — Fru Stenås. Eller kanske ni skulle ta och säga Agnes och Gösta med detsamma.

— Men Ithel, sade nu Gösta, ska du storma i väg så? Fru Stenås kan tydligen inte tänka sig den minsta anledning varför vi skulle lägga bort titlarna med varandra.

— Jo, snälla Gösta, sade jag, det är ju demokratiens genombrott i dag!

Han skrattade och utbredde sig om segrernas storhet och verkningar, medan jag letade i mitt minne efter den bestämda anledningen till att jag inte tyckte om denne man med de snygga händerna och Ithel med läspljud. Jag visste att den anledningen fanns och då jag kom på den blev jag riktigt het.

”En man i sina bästa år, vet kubisten Malmgård inte att fruntimmer är runda”, där satt det. Detta utfall av Wittgård mot Tuff hade jag undertryckt när Ethel bett att få se recensionerna. Resultatet var att nu befann sig Ethel här, väl inte så söt och lycklig som den gången då hon lyssnat till Tuff Malmgårds sång på julafton, men oerhört upplivad och företagsam och ivrig att göra bruk av de nya demokratiska rättigheterna ihop med herr Wittgård!

— Sedan nu till och med den asociale Julius Stenås gett upp motståndet, ja, jag ser, Ithel, att du inte tycker om att jag nämnde hans namn men han är en prototyp, så har damerna sin rösträtt som i en liten ask.

— Och Gösta tror det blir någon glädje med en ask som man får tack vare krig och revolutioner!

— Det är väl irrelevant vilka de indirekta orsakerna är!

Jag visste inte riktigt vad irrelevant var, liksom jag tvekade inför asocial och prototyp, och när han använde så svåra ord mot mig kom jag plötsligt ihåg att det var han som organiserat småpojckarna i förberedande att reta oss flickor genom att rycka oss i flätan och springa bakom ett hörn. Varpå jag blev förargad och riskerade att säga:

— Det är visst inte irrelevant!

Jag såg på Ethels iver att leda över intresset på matsedeln att hon tyckte sig ha sett Gaia sticka fram. Hon la en hand på min arm och sa:

— Vår demokrati är ett barn som föds lite för tidigt genom skrämsel, men det kan ju vara välskapt för det, kära Agnes. Och så vädjade hon från mig till Wittgård att erkänna att detta för tidigt födda barn nog skulle bli ganska ömtåligt, men han sa att metaforer bevisar ingenting.

Ethel återvände till riksdagen i ett helt gäng av förtjusta och roade karlar medan Gaia fick gå ensam hem. Visserligen visste jag att Ethel drog av sjuttiofem procent på varje uppvaktning som skedde

efter en middag på krog, men ändå var detta en läxa som jag aldrig glömde.

När jag hunnit till Molinska fontänen stannade jag och såg mig om. Kungliga slottet låg mörkt, vilket om Wittgård hade rätt berodde på att där härskade samma oro som på alla andra slott i dag. Men riksdagshuset strålade som ett löfte om allt det underbara som väntade efter författningsreformen: fred för all framtid, avrustning, egna hem i massor på storgodsens bekostnad, allmän trygghet mot ålderdom, fattigdom och sjukdom.

Redan det att dessa till synes så hopplösa karlar hade ett sådant program verkade desorienterande på mig, vilket ju egentligen var alldeles onödigt, om man vetat hur det skulle gå. Därtill kom att min ekonomiska trygghet hotade att gå all världens väg, ty den vilade i feodalväldet som Wittgård gjort slut på vid kalopsen och gurkorna. Ty om Hohenecks skulle tvingas att sälja en tredjedel av sina ägor och köpa igen de två tredjedelarna till tjugufem procent av värdet, vilket var det öde de danska grevarna och kanske snart också de svenska stod inför, då skulle mina fyratusen om året ryka, det begrep jag. Men det må vara hänt, tänkte jag generöst, om jag i gengäld får uppleva något riktigt stort och om Ethel håller sitt löfte att låta mig vara med om att bygga upp det nya folkhemmet. Jag är trött till döden på att vara ensam och arg. Att få drunkna i massans hänförelse vore för det trötta jaget också en form av den efterlängtrade döden.

När jag lade mig den kvällen kände jag mig mycket heroisk: en kvinna som beslutsamt emotsåg att komma på bar backe för en stor sak. Det dröjde dock inte länge förrän både paniken och segerglädjen lade sig och någon hänförelse att drunkna i fann jag ej. Sen dröjde det förstås ännu en tid innan de segerande partierna började begripa att ett parti har sin stora tid före segern och inte efter den.

Ethels gamle svärfar ämnade inte överlämna sin tidning till sonen innan han med egna ögon sett demokratiens fullbordas vid utskyldsstreckets och könsstreckets fall. Giftermålet kunde därför inte ske förrän nästa år, ty förr kunde inte Wittgård och hans tidning falla i Ethels händer. Men hon måste ju redan nu börja tänka på vad hon skulle finna på åt mig i den stora byggnadsplanen. Jag var hennes problembarn fast ordet inte brukades ännu, och hon fann det inte lätt att placera mig.

Ethel fick sin ljusa idé den dag då vi tvärs genom väggen in till Hallbergs fattade att flickan var i den situationen att hon måste ha en barnavårdsman. Att hjälpa ogifta mödrar till deras rätt var vid de nya barnlagarnas start ett nytt yrke för vilken man förut såg oberoende, socialt inriktade kvinnor, amatörer så att säga. Och hon lagade så att jag på prov fick hand om flickan Hallberg, men det blev mitt sista fall liksom mitt första.

Det lyckades mig inte att få något avtal till stånd mellan flickan Hallberg och den unge muraren från Dalarna, som hon utpekade till fader. Han nekade på det bestämdaste att ha "haft samlag med modern å tid då barnet kan hava avlats", som det stod i tjugusjunde paragrafen i lagen om barn utom äktenskapet. Flickan frågade mig om jag inte sett honom i trapporna, och det föreföll mig nog så, men jag hade sett så många andra också. Hon gav sig inte i alla fall, det var som om hon instinktivt anat att den där unge pojken med de knallblå ögonen en gång skulle bli en stor byggmästare som kunde ge sin fru både bil och päls. Han gav sig inte heller och så fick det då bli process.

På den tiden ville samhället framför allt göra bot för alla de Stormyrtöser, vilkas martyrium det haft på sitt samvete under århundradena. Stämningen i domsalen var absolut på flickans sida även om pojken såg pålitligast ut av de två, och det var ingen som tänkte annat än att domstolen skulle förelägga henne att gå eden. Då jag som var flickans officiella skyddsängel inte kunde tillstyrka det, blev det stor uppståndelse. Jag sa att när nu kvinnorna äntligen fått rätt att ge sitt hedersord, fick de inte missbruka det som männen gjort utan hålla det så heligt att det fick en oemotståndlig tyngd och kraft. Det blev dalmasen som fick gå eden, ty domstolen ansåg att jag hade rätt, men hur det var så ansågs jag inte passa så bra till barnavårdsman efter detta.

Ethel var mycket road av denna sakernas oförutsedda vändning men samtidigt ganska rådlös.

— Det blir ingen annan råd än jag får fråga Ellen Key vad man skall göra med dig, sade hon en dag.

När Ethel kom och berättade att hon bjudit Ellen Key på Luciakaffe hos oss trodde jag att hon blivit vansinnig. Hur vågade hon förutsätta att en kvinna med världsrykte skulle i sitt sjuttionde år vandra uppför tre trappor för att träffa alldeles vanliga människor? Men Ethel svarade att Ellen Key ännu i år rasat runt Vättern på fotvandring och att på Strand sprang hon som en boyscout upp- och nerför branten mellan huset och sjön. Dessutom tyckte äldre världsberömdheter om att träffa några av dem vilkas livsuppfattning de påverkat.

— Sa du påverkat! Jag minns väl vad du sagt offentligt om Ellen Key! Och Livslinjer I och II står här ouppskurna!

— Skär upp dem då i en fart, för hon har redan sagt ja.

Då jag frågade hur många gäster jag skulle beräkna, svarade Ethel med en stor gest att det kunde räcka om jag ringde runt till medlemmarna i vår språkcirkel, ty den innehöll ju ändå de ledande intelligenserna inom vår generation. Sådan var hon numera: tjock förlovningsring, röda klänningar i stället för grå och ett fräckt övermod i stället för de långa krigsårens resignation.

Medan jag passade mitt bak i ugnen satt jag och

skar upp Ellen Keys böcker och läste ett stycke här och var, men det fick jag sluta med sedan jag bränt upp första plåten för hennes skull. Det skedde då jag läste den sköna ritual varmed Ellen Key begrov det personliga odödlighetshoppet. Universums väldiga majestät och evolutionens oändlighet tillät inte den enskilde att tänka sig en personlig fortvaro, och vad skulle han med den, menade Ellen Key.

Men med den motiveringen lurar du mig inte, tänkte jag, ens längtan att leva är alldeles för seg för att dö för några slags upptäckter. Nej, man tar död på sitt evighetshopp när man är så olycklig att man inte härdar ut med sitt medvetande längre än absolut nödvändigt. Här har jag dig fast, Ellen Key, tänkte jag, så gammal och lärd och berömd du än är. Nu vet jag någonting om dig som du inte vet att jag vet.

När den stora stunden var inne satt jag i köket med Luciakronan på mitt huvud, och bredvid stod vår vedkarl Hallberg, redo att tända då tecken gavs. Eftersom han skaffat mjölet och kaffet i smyg-handeln kunde jag inte neka honom detta nöje. Vi hade köksdörren på glänt, och då jag hörde den skorrande rösten med de stora, ljusa, öppna a-en säga: "Lilla barn vad du är förståndig som håller dig med kakelugnar", då tände Hallberg mina ljus och så steg jag in i Ethels rum, som endast var upplyst från brasan.

Ellen Key satt i samma stora länstol där min mormor brukat sitta i sin stuga på Farup och ta emot

sökning av sjuka och rådvilla från när och fjärran. Jag hade själv aldrig fått se min mormor i utövning av sitt kall, men jag hade ofta drömt mig henne där i den gamla skånska dräkten med yvig veckad kjol, den blommiga silkesschalen svept över ett hålsömsbroderat liv och en tröja med silversöljor. Det var väl därför mitt första ytliga intryck av Ellen Key var att hon klädde sig bra snopet med grå kåpa, en snodd om den tunga midjan och vit broderad nervikskrage som kunde klätt ett barn. Mormors stärkta vita huva borde ha fått skyla över det tunna håret och inrama det åldersbitna, stiliga gamla ansiktet. Tänk vilket triumferande format mormors dräkt skulle ha givit henne! Satt man väl inne i den, då angick det i sanning ingen människa hur ens volym var fördelad. Nu liknade hon en abbedissa, berövad sin klosterdräkts skydd och värdighet, och jag kunde aldrig tro att hon innerst inne trivdes därmed. Och lika litet trivdes hon med att inte tro på Gud och det eviga livet, det visste ju jag.

När jag kunde ta ögonen från Ellen Key och betrakta ringen omkring henne, upptäckte jag att vi fått dubbelt så många gäster som vi bjudit. Rina Nerz hade tagit med sig sin lilla Juni och Siri Malmgård sin dotter Malla ur det första giftet. När jag kom in höll mammorna just på att lyckliggöra Ellen Key med det meddelandet att dessa flickor inte stätt att hålla hemma när de hörde vilken gäst som väntades hit.

— Nå, var har ni era andra barn? sa Ellen Key

och såg sig omkring. På så sätt fick hon veta att vi inte hade mer än två barn tillsammans och det tyckte hon var på tok för litet, som det väl också var. De två andra objudna gästerna var två påfallande vackra, mörkhåriga och brunögda unga damer, som Ellen Key tagit med sig. Hon presenterade dem som Sonja och Sally Bergkvist, och hoppades att vi skulle göra allt vad vi kunde för dem.

Jag neg för Ellen Key och viskade till Juni: Hämta fyra koppar till, men du och jag får nog ingenting. Hallberg var dock redan i dörren med kopparna. Jag trodde Rina Nerz skulle få slag, när Ellen Key sträckte ut sin hand mot honom, vilket hon gott kunde göra, så som han tvättat sig i köket förut. Då hon föreslog att han skulle dricka kaffe med oss, tyckte vi däremot att det fick vara måtta med demokratien.

Det visade sig att för Ellen Key var äkta kaffe en sällsynthet trots hennes världsberömmelse. Eller också sa hon bara så, eftersom hon var så snäll och fin.

När jag skött mina plikter satte jag mig på en pall snett bakom Ellen Key. Då vände hon sig om och vinkade åt mig att komma närmare.

— Lilla barn, sa hon, ni måste hjälpa mig. Ja, det var klart att jag ville. Jo, hon hade fått sig dessa två flickor Bergkvist anförtrodda av en äldre syster, en fru Plogman som levde nervklen i en falsk situation, emedan hon alltför flitigt läst och alltför grundligt praktiserat Ellen Keys läror om den fria

kärleken. Nu var hon rädd om sina systrar och tyckte att Ellen Key genom att säkra deras framtid borde gottgöra vad hon brutit mot brevskriverskan.

— Det är väl folks ensak om de är så dumma så de missförstår Ellen Key, sa jag, genast i harnesk mot denna företagsamma syster i vilken jag anade en humbug. Men Ellen Key kunde inte komma från sitt ansvar, ty man skall tänka på de dummaste då man skriver, sade hon. Och därför måste jag, Agnes, lilla barn, skaffa den yngsta flickan Bergkvist kon-dition hos grevinnan Hoheneck på Sporreholm, så att hon fick meritera sig att komma in på lanthus-hållningsskola.

— Nej, *det* kan jag inte, svarade jag med eftertryck. Men då krökte sig Ellen Keys känsliga överkragade överläpp i ett mystiskt leende och hon sa orakelmässigt:

— Lilla barn, *just därför* ska ni göra det! Och hon blinkade till mig som om hon velat låta mig förstå att hon visste att jag var oäkta dotter till den siste Sporre på Sporreholm och haft en olycklig affär med den yngre brodern till den nuvarande fideikommissarien.

— Agnes, sa Ethel, lägg inte beslag på Ellen Key längre, för resten så kan du sätta eld på hennes hår.

Jag reste mig hastigt och Ellen Key sa:

— Tänk, jag trodde det var *ni* flickor som svedde er på mitt ljus.

Den där sluga äldsta Bergkvist, vem det nu var,

hade tydligen skrämt upp Ellen Key för de följder som hennes läror kunde få om man inte förstod att bära friheten. Det föreföll då, den första och enda gång jag träffade henne, som om hon medan vi drack Luciakaffe i en nordisk eftermiddags mörker och kyla var medveten om att där satt unga flickor över hela världen och höll mellan gula, vita eller svarta händer en bok om kärleken av Ellen Key. Och sen gick de ut, om det var morgon, förmiddag eller midnatt allteftersom, i torktid eller regntid, scirrocco eller monsun, under palmer eller gummiträd och mötte sina öden. Redan då sju, åtta år före sin död tycktes Ellen Key redan ha nått den form av odödlig fortvaro som var den enda hon tillerkände människan. Från henne själv utgick knappast några starka impulser mer och de vågor hon rört upp i sin närmaste närhet, de hade lagt sig, men rörelserna fortplantade sig i oändlighet ut i periferien genom tid och rum. Än några år kunde hon mottaga tillbakaverkningar av de rörelser som en gång tänts av hennes levande kraftcentrum, undra, glädjas, oroas och kanske vara en aning stolt över dem, men någon makt över dem hade hon ej, inte mer än om hon redan vore död. Och hade hon på grund av bittra erfarenheter om människorna velat ändra sig på någon punkt, skulle hon möta en oövervinnelig makt i sitt forna jag.

När jag kom ut i köket för att fylla på kaffe pannan frågade mig Hallberg hurdan den där Ellen Key var.

— Ja, hon dricker kaffe och äter bullar som en vanlig kaffemoster, men vem hon är, det är det ingen som vet, ty hon är en hemlighetsfull person.

— Inte frun heller?

— Nej, Hallberg, allra minst jag.

När jag kom in igen hann jag just uppfatta att Ellen Key avtvingat Rina Nerz ett löfte att genom sin man kanslisekreteraren söka få in den äldre av de här två flickorna Bergkvist i ecklesiastikdepartementet då hon avlagt kansliexamen. Rina gjorde också den unga damen denna tjänst, vilken hon prompt lönade med att som Rina sa roffa åt sig kanslisekreteraren. Och detta i sin tur kom att få vissa följder för kvinnorörelsen i Sverige.

Ellen Key hade många fler personer på halsen som hon försökte intressera oss för. Jag avhöll mig alldeles från denna diskussion, men Ethel var mycket vårdslös i att lova reklam åt oförstådda målare och själfulla författarinnor från olika delar av landet, så fort hon bara fick sin egen tidning. Hon tänkte väl på att hon själv sen lättare kunde be Ellen Key att i gengäld ta hand om Agnes Stenås, och jag undrade just hos vem Ellen Key i så fall skulle lassa av mig. Men trots dessa flotta erbjudanden från Ethel blev Ellen Key ändå inte lugn. Först nu fick jag ett begrepp om hur avskyvärt världsberömdhet egentligen var. Medan tiden led frågade Ellen Key allt oftare vad klockan var och jämförde uppgiften med den exakta ankomsttiden för Göteborgståget. Med detta skulle nämligen komma ett

idealistiskt äkta par vid namn Rickson-Bates som nyligen telegraferat till henne från Amerika: ha förvandlat affär och hus i check, kommer till er, frågande: vad härnäst?

— Tokdårar, sade Siri Malmgård obetänksamt.

Men då började Ellen Keys näsvingar att skälva. Hon var ytterligt besvårad av tanken på det excentriska paret som liksom förkroppsligade den vädjande tillit hon frambesvurit i världen, fast hon just nu i slutet på 1918 inte visste råd för den. Men för det tyckte hon inte om att dessa som vände sig till henne kallades tokdårar.

Siri Malmgård märkte vad hon sagt och började brådska förklara att alla affärskloka människor nuförtiden sökte få tag i sakvärden i stället för att avhända sig dem. Men Ellen Key sa:

— Ack, lilla barn, försök inte skyla över, jag är en gammal människa som genomskådar sånt. Men nu ska ni försöka gissa vilket fint företag det är som amerikanerna vill placera sitt kapital i.

— Att ni inte kan komma på det rätta, sa Ellen Key, då vi gissat hit och dit en stund. *Europas räddning, förstås.*

— Då förstår vi att de vänder sig till Ellen Key främst av alla, sa vi artigt, men hon viftade bort komplimangen och sa:

— Ja visst ja! Men nu vänder jag mig till er.

— Det går över vår förmåga, sade Ethel som redan hjärtligt avskydde dessa amerikaner. Ändå anade hon inte att vi sedan Ellen Key dragit sig

tillbaka till Strand skulle få dem över oss i flera år. För att göra Ellen Key till viljes skickade vi dem en lång stund tvärsöver Europa i alla möjliga fantastiska ärenden. Därvid kom vi också att nämna Nationernas förbund, som ju skulle bli till i en nära framtid. Och då blev Ellen Key ett ögonblick vältalig i en lysande skildring av en förnäm engelsman som på förmiddagarna plikttroget tjänade sitt land och på kvällarna lutade sin nobla profil över de skrivark där det blivande Nationernas förbund kristalliserades ut av en snillrik hjärna.

Hon blev illa berörd då Ethel plumpt upplyste att den där fosterländska sysslan på förmiddagarna bestod i att hålla blockaden mot tyskarna så tät att de engelska jingotidningarna skulle kunna skriva sina triumferande rubriker: "Hunnerna skrika efter mat." Men när Ellen Key tänkt ett ögonblick så djupnade bara glorian omkring hennes lord för det. Hon tyckte att han var i samma djupa oundvikliga mänskliga dilemma där hon själv var, då hon nu krävde vapenhjälp till Finland. För resten glömde hon strax lord Cecil, ty nu blixtrade det till för henne, nu visste hon vad hon skulle göra med amerikanerna: sätta dem till att bekämpa hungerblockaden! Det är underligt att tänka på hur snabbt och tillfälligt detta beslut fattades, och hur tusende barns öden avgjordes därvid framför vår brasa.

När den saken var klar föll äntligen ro över Ellen Key. Hon började trivas och tyckte det var tråkigt att hon stämt amerikanerna till sig redan i kväll.

Ethel föreslog då uppfinningsrikt att hon skulle hämta dem till oss, och så skulle vi låta Agnes uppträda som Lucia en gång till.

Detta tyckte Ellen Key var en lysande idé. På så sätt skulle amerikanernas första intryck av Sverige bli den blonda nordiska kvinnan med en krona av ljus. Hon sa att de var enormt rika och att de säkert gärna skulle skänka pengar till något som låg de svenska kvinnorna varmt om hjärtat. Och vad var då det? Kanske en ny kvinnotidning?

Ellen Key blev förvånad över att genast möta så stark opposition mot en sådan tanke. Tiden krävde ju en samling av samhällsmödrarna om de skulle kunna gottgöra vad de försummat med slöhet och liknöjdhet. Betänk att en sådan tidning skulle kunna bli den kränkta, beslutsamma moderlighetens röst i världen!

På det svarade allesamman att Ellen Key kunde få dem till en hel del men inte att gå in i ett kvinnoparti.

Rina Nerz skulle arbeta på att få de frisinna de att ta upp folktandvården som en politisk programpunkt.

Alma Perennius skulle ägna sig åt den stundande stora skolreformen. Siri Malmgård som varit på kant med högern på grund av sin rösträttsvänlighet skulle försona sig med den så fort vi fick rösträtt.

Den äldre flickan Bergkvist sa med en axelryckning att hon ämnade träna till kanslisekreterare.

Malla skulle bli arkitekt och lilla Juni drog till med studenten så länge.

Ethel sa att hon ämnade fira en hejdundrande försoningsfest med det manliga släktet. Må jag bli dömd att skriva med torr reservoarpenna genom evigheten ifall jag ger mig på en kvinnotidning, det passar mig ej att sitta och träla för en handfull sura prenumeranter, sade hon. Nej, jag ska redigera Åköpingsposten tillsammans med min man. Vi har så mycket planer, vi ska ha . . .

— Barn vill jag ändå hoppas, sa Ellen Key.

— Nej, en söndagsbilaga, svarade Ethel på kiv.

Ellen Key tog henne på allvar och brusade upp. Hon sa att hon skulle vrida nacken av Ethel om hon försummade sin största uppgift, så nog var Ellen Key en riktig profet. Och om vi hela bunten splittrade oss på uppgifter vilka männen kunde göra bättre än vi, i stället för att med moderlighetens läkekraft gjuta balsam i världens blödande sår, så skulle hon komma och spöka efter sin död och nypa oss i näsan natt efter natt, vilket jag fann alldeles underbart förtjusande, eftersom hon så högtidligt avsvurit tanken på en tillvaro efter döden. Men hon menade djupt allvar. Vi vågade inte skratta. Det var nästan hemskt ett tag då hon sa: — Ve er, ve er om ni sviker er plikt i framtiden som ni svikit den hittills.

Jag var oerhört flat. Var det *vi* som svikit *vår* plikt? Hade *vi* ansvaret?

— Där fick Gaia, viskade Rina Nerz till mig.

Diskussionen efteråt blev så förvirrad som den måste bli, när problemet blivit så fel ställt från bör-

jan. Jag bidrog med att säga att jag för min del ville ha svart på vitt först att det fanns något som männen kunde göra bättre än vi. När jag sagt det blev det så underligt tyst. Rina knuffade på mig och visade mig att Ellen Key sov helt fridfullt i den stora stolen sövd av våra röster. När vi tystnade vaknade hon genast upp och såg sig nymornad omkring.

— Jag tyckte precis jag var tillbaks i nittioalet och hörde professorskan Cleve och Anna Sandström. Det där hör inte hit, sa hon och pekade på Rinas uppslitsade aftonklänning som visade ett elegant ben ända upp till knäet, men för resten är allting likt. Ni begriper fortfarande inte vilken genialitet som ligger till för oss kvinnor.

— Jo då, kärlekens genialitet, sa Ethel i dörren. Men det skulle ju vara ett helvete att vara genial i kärlek tillsammans med en man som sannolikt är analfabet på området.

När Ethel sa detta begrep jag hur lite hon egentligen väntade av sin fästman, som hade hår som en mattborste. Jag rusade ut efter henne och hejdade henne i tamburdörren på hennes väg till amerikana.

— Ethel, Ethel, sa jag, *om du tänker så, får du inte ta honom*. Begriper jag det inte? Jag som har varit gift! Naturligtvis är han en idiot på området! Slå upp med honom och stanna här och skapa en stor kvinnotidning som Ellen Key vill!

— Vad går åt er allihop, sa Ethel. Jag tror närvaron av Ellen Key gör er förryckta. Nyss kom Siri Malmgård till mig och frågade om hon fick köpa igen Tuffs porträtt av mig där inne för det dubbla, hon som är så smart. Ja, jag menar inte att det var förryckt, ty för trehundra kronor kan jag med din tillåtelse få en fin Zornetsning som passar bättre i det Wittgårdska hemmet. Men hon sa att de pengar hon fått av dig för att skilja sig från detta konstverk var blodspengar. Och det är nu verkligen idiotiskt när hennes lagerrum är fulla av hennes mans osålda dukar. Gå nu in och var värdinna och bär dig inte åt som en toka.

Jag tänkte lyda, men då kom Siri Malmgård och drog mig in i mitt rum där det var alldeles mörkt. Hon slet mig med sig ända bort i fönstersmygen och sa:

— Jag härdar inte ut att höra henne där inne tala om vår kärlek och moderlighet, jag skäms.

Det kunde jag nog hålla med om, ty jag kände mig heller inte genial i kärlek. Min känsla flöt inte som en ymnig befruktande flod, den var ett bittert mörkt vatten, sammanpressat mellan branta klippor, dess stråle var skarp som en kniv.

— Talte Ethel med dig om att jag ville köpa igen Jeanne d'Arc? frågade Siri andfådd. Du blir väl inte ond?

— Jo vet du, nära på, sa jag.

— Om jag bara kunde tala om för dig alltihop, sa hon flämtande.

— Gör det då.

— Tror du inte jag vill... men ser du, det är både svårt och farligt... Jag har inte sagt ett ord till en människa... Jag har trott jag skulle bli tokig, sen Tuff dog. Bry dig inte om dem där inne, Alma talar Barrett Browning med Ellen Key. Hon var visst också genial i kärlek, tyckte jag att jag hörde. Men vet du vad, jag är inte genial i kärlek, jag har mera affärsbegåvning. O, en sån affärsbegåvning jag har. Vänta ska du få höra! Jag vågar inte ropa ut det för dem allihop som jag ville, men åt dig törs man väl säga saker? Minns du den gången då du kom och köpte Tuffs tavla därför att den skulle föreställa Ethel? Tror du inte jag visste vad som stod på baksidan, jo då. Den gången hade jag just fått klart att jag var i grossess i mitt änkestånd, men jag var så svartsjuk och förtvivlad för att Tuff tyckt om Ethel, så jag unnade honom inte att leva vidare i ett barn. Han var genial i kärlek han, men mot för många. Besvärligt och trist och lite löjligt tyckte jag också det var med ett barn som änka och då jag var fyrtio år. Den som tog bort det lilla livet betalade jag med pengarna du gav mig för tavlan... Så är man, grym och hård och förfärlig och hämnas på de döda.

Plötsligt tyckte jag att det var som om någon höll andan i rummet. Jag vred på kontakten och se, på min säng i hörnet låg yngsta fröken Bergkvist utan vidare.

Hon satte sig upp, skön var hon där hon satt, rosig och rufsig, en dryad i sin bladgröna klänning.

Siri Malmgård var likblek och hemsk att skåda.

— Ursäkta, sa den lilla Bergkvist och såg livrädd ut, jag var så sömnig, jag gick hit in och la mig, jag hörde absolut ingenting . . .

Hennes ivriga försäkran att hon ingenting hört rörde henne.

— Jo, ni hörde. Vet ni vad följdén blir om ni sprider ut det?

— Men inte vill jag ställa till nånting. Jag är så hemskt ledsen. Nu vill väl inte fru Stenås hjälpa mig att komma till Sporreholm.

Det var kvicktänkt av flickan att nämna Sporreholm just nu.

— Jag känner massor av herrgårdsfruar, sa Siri tjänstaktigt.

— Men det är till Sporreholm jag vill, sa flickan obevekligt. Det är ett sånt stiligt slott. Jag har sett det, för min syster är prästfru i Norrtuna.

Å, tänkte jag. Den nervklena systemen i den falska positionen är gift med honom som ville medla hop mig och Julius. Det här var mycket på en gång.

Där inne ägnade sig Ellen Key fortfarande så helt åt Alma Perennius som åt tusen andra tystlåtna människor, vilka plötsligt blev talföra i hennes närvaro.

”Du weisst vielleicht nicht welche Nächte die Menschen die nicht schlafen haben.”

— Hur ofta, sa Alma, har jag inte sagt detta till Gud med Rainer Maria Rilkes ord. Jag lider nämligen också av sömnlöshet sedan flera år.

Det var då förunderligt vad man fick veta mycket om sina vänner i kväll.

Ellen Key tycktes i alla fall fortfarande kunna uppröra och stimulera folk. Alma Perennius hade aldrig sagt ett ord om att hon var sömnlös förr, nu kom hon plötsligt i ett helt annat ljus. Mycket hos henne som en liten smula irriterat blev gripande och det förträffliga som synts självfallet blev heroiskt.

Jag såg på Ellen Key med både rädsla och vördnad. Ändå visste jag ingenting om de frön till stor glädje och stor smärta som följt med henne in i mitt liv och redan var på väg att slå rot.

Inte heller förstod jag att historiens gudinna gjort en liten titt in till oss tre trappor över gården denna Luciakväll. Justine Hohenecks historieundervisning hade inte lärt mig att historia skedde även på de platser där ingenting hände i besökelsens stund. Jag trodde väl att Clio delade sin tid mellan lord Cecil, president Wilson och en viss Lenin som gjorde ett dumdrigt försök att styra det nya Ryssland från en utrymd flickpension i Petrograd.

Först nu efteråt tänker jag mig att det bör ha varit av stort intresse för Clio att se efter hur vi betedde oss i ett ögonblick av historisk skälvning då alla fogar lossade och alla lås sprang upp. Det bör inte ha tagit lång tid för henne att av konversationen leta ut att vi tänkte bli sittande där vi satt.

Av oss alla var det nog bara Ellen Key själv som hade förmåga att fatta ögonblickets historiska betydelse. Hon anade att en möjlighet var given och hon skulle velat lära oss hur vi skulle bruka den. Men då hon visade oss på kärlekens område som passande för oss, spände vi oss stela, ty hennes ord hade en misstänkt likhet med dem som Julius och lektor Nyström brukat använda, då de ville neka oss röst-rätt. Även för våra begrepp var kärlekens rike ett reservat för fruntimmer, ty vi var bundna av den värdeskala männen dragit upp för sig själva. Inte ens i kärlekens namn fick man sätta gränser för vår ärelystnad att komma fram och visa att vi dugde enligt den värdeskalan! Allt vad samhället väntade av oss skulle falla det till som en biprodukt av våra egna karriärer trodde vi.

Ellen Key räckte oss en sanningens pärla men vi såg mest på fattningen som var tidsbetonad och gammalmodig. Alltid förband hon ordet kärlek med begränsning, med varning för överansträngning vid examensläsning, med förslag om hönsskötsel och barnavård. Vi var trötta på gränser, och ingen av oss kom på att säga henne att kärlekens välde inga gränser har.

Jag tävlade inte med de andra om att hjälpa Ellen Key på med ytterkläderna då hon gick. Jag var trött av sinnesrörelser och av mitt andra paraderande

som Lucia inför amerikanerna. Jag satte mig i mor-
morstolen, vars armstöd var varma av Ellen Keys
händer och tänkte att jag har nog inte lärt vad jag
borde av denna märkliga människa. Jag hörde dör-
ren från tamburen öppnas och stängas men vände
mig inte om. I nästa ögonblick låg Ellen Keys hand
på min skuldra.

— Jag har sett att du lider, lilla barn, men vi som
lider, vi lever i alla fall, sa hon.

Kanske var detta ett av den stora yrkeströster-
skans fraser vid obotliga fall. Men en flod av del-
tagande och vilja att hjälpa steg upp ur den källa
inom henne som ingen tycktes kunna länsa, så de
nötta orden gjorde nytta ändå.

Jag kände en djup skam över att hon vars sorg
var mänsklighetens sorg skulle säga till mig: "vi
som lider", och jag försökte säga henne att jag var
en elak och hatfull människa, men det hörde hon
inte på, eller trodde det ej.

Så hade Ellen Key irrat in i vårt hem och irrat
ut igen på sin långa sökande vandring, på väg mot
det slutprov för hennes tappra livstro som döden var.

Och den natten satt jag klarvaken rätt upp och
ner i min säng och hade mellan mina händer kvin-
nornas problem som den stora oefterrättliga Ellen
Key smugglat in i vår lägenhet på åldrande profeters
vis, tilltrasslat och olöst som det var.

Det var väl ungefär ett år efter Ellen Keys besök som jag steg upp i mörkret en morgon, gick in i Ethels utrymda rum där bara ett kasserat bord och två stolar fanns kvar och satte mig till att texta på tre pappskivor:

KAMP MOT NÖDEN 3 tr. ö. g.

En av dem nubbade jag sen fast i porten åt gatan, en vid gårdsporten och en på min egen dörr. Under tiden hade tidningen kommit och jag läste den stora artikeln om nöden i nederlagsländerna som Ethel skrivit. Materialet hade mr och mrs Rickson-Bates samlat ihop under sina långa resor i Tyskland och Österrike, ty de båda hade samvetsgrant följt det spår som Ellen Key satt dem på redan Luciakvällen då de kom till Sverige. Här hos oss var sedan dess deras europeiska hem dit de återvände från alla sina betydelsefulla resor. När artikeln var korrekturläst hade Ethel farit i väg och gift sig, och vi kvarlevande hade bildat en Provisorisk kommitté som vädjade till publiken om pengar och kläder. Jag hade åtagit mig att ta emot gåvorna eftersom jag hade ett tomt rum sen Ethel flyttat. Däremot hade jag inte undertecknat uppropet, ty nu sen skilsmässan

var klar hade jag inte något namn som jag tyckte riktigt var mitt eget. Varken Stenås, Andersén eller Sporre hade jag ju rätt till, och att kalla mig Trulsson som jag trodde mamma hetat efter kyrkboken, det hade jag inte mod till.

Ethel var mycket nöjd med arrangemanget, därmed skulle jag få ett litet lagom arbete för den första tiden innan jag hämtat mig efter förlusten av henne så hon slapp tänka på mig under smekmånaden. Ända sen Ellen Key varit hos oss, hade jag varit som förvandlad, sade Ethel, men det var en smaksak om jag var drägligare nu då jag tjtade om det ansvar kvinnorna hade för världens öden, än förut då jag som Gaia skyllde alla olyckor på männen. Man fick väl ändå inte överdriva kvinnornas ansvar, sa Ethel, eftersom de sen tidernas morgon varit utan inflytande och skulle rösta för första gång 1921.

Sommaren förut hade jag farit på egen hand ner till Skåne och vandrat i min egen ungdoms spår på Kullen och kring Farups slott och min mormors stuga, där nu en skomakare bodde som odlade potatis i stället för läkeörter. Jag hade försökt reda ut hur det nånsin kunde komma sig att jag förlovade mig med en drygt medelålders borgmästare när livet hade så många andra möjligheter, och kommit fram till att orsaken var bristande tillit till min egen förmåga att ta mig fram i livet och reda mig mot påflugna män. Detta kunde med nöd vara en ursäkt för den unga flickan men inte för Agnes Stenås av

i dag. Sen den gången hade sexton år förflutit, vilka Julius och Kristian lagt beslag på. Det var fruktansvärt att tänka på hur tiden gick och hur lite som blev gjort. — "En revisorssuppleant det är vad jag är", sade jag förtvivlad till Ethel, men så kom då den här "Kampen mot nöden" som en räddning till mig.

"Du kan vara lugn för att inte folk kommer att springa kull varandra i din trappa", hade Ethel sagt, men hon hade fel, det var just vad de gjorde.

Telefonen reagerade först. Ännu med tidningen i hand ringde folk och ville hjälpa till, och många begärde att jag skulle hämta klädpaket i olika delar av staden, men helst inom en timme eller två timmar, för sen fanns det ingen hemma. Lyckligtvis hade Hallberg flyttat tillbaks i familjen, men det tog tid att väcka honom och få honom att ge sig ut med en kärra, och under tiden väsnades telefon som i sjö-nöd.

De snällaste givarna kom själva knogande med sina paket. Jag öppnade åt gamla fina herrar som var så andfådda av trapporna att de inte fick fram ett ord på en lång stund utan bara stod där med sin plånbok eller en kråsnål som jag skulle förvandla i pengar. I Ethels rum växte högarna av kostymer, skor, linne, chokladaskar, sedlar och checker. Vid ettiden tänkte jag försöka få tid med en smörgås, men då kom värdebrevbäraren och frågade efter min fullmakt. Jag visade svart på vitt att det var jag som var Nöden själv, och sen slog han sig ner vid

bordet och började addera ihop de olika summor han hade på postanvisningar. Ju längre kolumnen blev, dess stoltare brevbäraren. När vi var över tusen kronor och nalkades de tvåtusen, då började jag fråga mig själv om jag drömde.

Det var en svindlande erfarenhet att ha råkat trycka på rätt knapp så att svenska folkets hjärtan sprang upp. I ögonblickets hänförelse tänkte jag inte på allt det lidande som skulle till innan jag fick uppleva denna lycka, ej heller att gåvorna i Ethels rum var en droppe i havet. Det kändes bara underligt och otroligt att den välvilja som gick mellan folk och folk drog rätt igenom mig som en livets ström. Jag som varit så avskuren från människor hade nu kommit i kontakt med en hel värld, möjligen med Gud själv som jag inte hört från under många, många år. Hur hade jag kunnat fråga hit och dit vad jag skulle göra? Vad det var härligt att slippa anstränga sin hjärna med ansvarets problem! Man ska göra gott, så enkelt var det.

Arbetet gick långt över min förmåga och kaos låg hotande nära. Men varken telefon eller jag var lediga så länge att vi kunde tillkalla hjälp. När folk kom in och fick se högarna av kläder på golvet, började de fråga vart de skulle skickas och om vi fått utförseltillstånd. Jag vågade inte erkänna hur improviserat det hela var och värjde mig med att fråga frågarna om de ville stanna och hjälpa till att ta emot. På så sätt fick jag två främmande damer till hjälp, den ena passade dörren, den andra sorterade

upp yllekläder, skor och linne vartefter. De var båda statsrådinnor i den sittande regeringen och skaffade oss sedan utförseltillstånd.

Den enda droppen malört iskänktes i glädjebägarer av Hallberg som kom hem ursinnig efter att åt en kollega som körde sopvagn på Linnégatan ha överantvaradat hälften av de gåvor han hämtat.

Själv skrev jag in penninggåvor i Ethels kasserade utgiftsbok, som lyckligtvis hade många blanka sidor. Jag hann inte med mer än att ge givarna ett småleende var, då pengarna gick ur deras händer i mina.

— Jag ska be om kvitto, sa en ung röst och en hand sköt fram en hundrakrona på skrivunderlägget. Jag tittade upp med samma opersonliga småleende men det frös, kan man säga, på mina läppar då jag upptäckte att det var min egen syster Karna jag hade framför mig. Hon var lika häpen hon över detta oväntade sammanträffande efter så många år, och jag tror att hon skulle skyndat ut med sitt kvitto, om hon inte haft en liten pojke med sig som själv ville överlämna sin fisklevertran åt de svältande tyska barnen. Denna fantastiska dag medförde även det undret att jag till slut fick se min bror Karls pojke utan utslag eller någonting. Jag tog hans flaska och gav honom i stället en butelj full med tioöringar som jag nyss fått.

— Sätt dig här och lek med den, sa jag, i hopp om att han skulle börja skramla ut dem och det

gjorde han också. Ta av dig kappan, Karna, och hjälp till du med.

Karna hade genomgått den stora förvandlingen från barn till ung kvinna sen jag sist såg henne vid hennes pappas begravning. De vackra ögonen påminde om vår mor, men hon hade min styvfars trinda panna och satta figur. Jag förstod att därifrån kom också den fruktansvärda envisheten som präglat hennes uppförande, men i dag såg hon mera bestört än envis ut. Det hämnade sig nu att hon inte ens tagit reda på var jag bodde utan låtit banken skicka tillbaka de femhundra kronorna jag velat ge henne förra året. Båda tänkte vi på detta nu. Om det varit en vanlig dag så hade Karna haft alla skäl att vara rädd, ty då skulle hela min bitterhet över denna onödiga gest ha flödat över. Men nu tyckte jag inte det var något att bråka om, i dag hade jag råd att förlåta. Sen drev vi ju åtskils igen, jag blev i hennes ögon åter den äventyrliga systemen som gett katten i henne då hon var liten och behövde mig. Och jag drog mig tillbaka i mitt skal igen under väntan på en ny undrens dag. Men den gången trängde vi in till vår egentliga gemenskap, upptinade av värmen, framgången och iveren omkring oss.

Vid tretiden avlöste fru Hallberg statsrådinnan vid dörren och jag bjöd mina medhjälpare på te inne i mitt rum, medan den ädle givaren av fisklevertranen sov på min säng. Jag hade under tiden fått en lysande idé: Karna skulle följa med en gåvosändning till Berlin och Wien, så skulle hon kanske lära

medlidande. Hon lyste upp vid denna möjlighet, men just då kom fru Hallberg och sa att en herre ville träffa mig i en privatangelägenhet.

Jag blev knappt förvånad över att det var Kristian, jag hade nästan väntat att även detta skulle hända. Men jag blev häpen över hans utseende och sätt, de var så förvandlade att jag knappt kände igen honom. Han stod där mycket rak och spänd, nästan tillbakaböjd i sin avsikt att inte verka tillmötesgående. Hans ansikte var tårt och blekt, inte ett spår vackert i dag och han hälsade utan ett småleende. Han var beväpnad och jag visste ju precis vad han var beväpnad mot.

— Stig på, sa jag, det är bäst vi går ut i köket, det är upptaget överallt. Även för att gå ut i köket tog han förstås av sig hatt och överrock. Hans hår var nu rätt uppstruket och låg slickat ända ner i nackgropen, hans kavaj hade fem centimeters axelstoppling. Båda delarna hade han förr ansett vulgärt, men tiderna förändras.

Detta var bara en kort avskedsvisit innan han for utomlands. Det var tydligt att han samlat allt sitt mod att göra denna visit, som han dock ansåg sig skyldig att underkasta sig. När han nu reste ensam utan mig bröt han ett heligt löfte att ta mig med. En hederlig karl smiter i så fall inte utan ett adjö.

— Vad står på här? frågade han. Det ser ut som om du öppnat ett klädstånd. Då det blev klart för honom att jag stod mitt uppe i en hjälpkaktion för centralmakterna och alltså hade annat att göra än

sitta och gräma mig över det förflutna, blev han så påtagligt lättad att det var riktigt lärorikt att se. Det strama och ansträngda försvann ur hans väsen och det kom nånting i hans kära ansikte som sa mig att det var han, *att det varit han*.

— Har du upptäckt någon ny Agneta? frågade jag.

— Nej vet du, jag har legat på Romanäs för andra gången med en skugga på lungorna. Men jag är alldeles prickfri nu.

— Så underbart att du är frisk nu i alla fall.

— Inte är jag frisk, kära Agnes, men mitt onda är av psykogen art.

— Men det är väl inte så farligt, sa jag lite svävande.

— Åja, det ska man inte underskatta. Långvarigt blir det nog i alla fall, men jag sätter mitt hopp till Angelsdorfs sanatorium. Och du är socialt verksam ser jag. Är du första man i det här företaget? Jag tycker de ropar på dig från alla håll, så jag får väl gå...

Nu knackade det på köksdörren och Karna kom ut i högsta hugg.

Där stod nu de två mitt emot varandra som rivaliserat så häftigt om mig och nu inte frågade ett tecken efter mig mer. Jag hade mist både den jag valde och den jag valde bort.

— Ja, som sagt, sa Kristian, jag skulle bara säga adjö. Vänta, det var visst något mer jag skulle säga...

Jag väntade i en oerhörd spänning på detta något. Med varje minut blev Kristian mer verklig och insamlingen alltmer överklig för mig.

— Jo, min svägerska bad hälsa och tacka dig för den lilla Sally Bergkvist du rekommenderade. Hon är så duktig och outhärlig så henne släpper Adèle inte i väg till någon skola, säger hon.

Jag följde honom ut i tamburen. Tusen frågor hade mitt hjärta under dessa år skickat av till honom och fått dem obesvarade tillbaka. Nu under dessa dyra sekunder kom ingen av dem över mina läppar. Bara:

— Får man fråga vart det är du ska fara?

— Sa jag inte det? Till Angelsdorf i Schweiz, du vet.

— Har aldrig hört talas om Angelsdorf.

— Umgås du inte i nevrotiska kretsar? Där känner alla till deras analytiska behandling.

— Vad är det för något?

— En saga, Agnes. I början ville jag knappt tro den, men nu är jag övertygad. Du vet att det ingenting blivit av mig. Jo, det kan vi ju komma överens om. Det har inte blivit något av med den tredje Agneta heller må du tro. Sen när jag kom hem från Romanäs så skulle jag försöka sätta mig in i Sporreholms affärer och så småningom efterträda vår kamrer, men tror du att jag kommer mig för att räkna ner en kolumn och transportera till nästa sida? Och det finns en dold orsak till detta.

— Det är väl en viljesak.

— Nej du, det är en hemlighet. Doktorn skriver därnerifrån att vi med tålmod får pröva olika kombinationer av nyckelord till den där hemligheten, och när vi har funnit den rätta, då är förtrollningen löst.

Jag lyssnade helt upprörd. Det syntes mig så fånigt att han skulle behöva fara till en trollkarl i Schweiz, när jag stod där med den nyckel som skulle göra honom frisk. Men när det nu måste vara så krångligt med Kristian, måtte då trollkarlen lyckas! Hela tillvaron såg med en gång annorlunda ut vid den tanken att den förvandling hos honom som nästan tagit livet av mig var en nervsjukdom som han kunde bli bra från.

Jag tror nästan att han anade något av mina tankar, ty han fick bråttom att ta på rocken och gå.

— Och så är du inte ond längre? sa han och räckte mig sin hand.

Då tog jag fram hans patentnyckel ur blusen och visade till svar att den fortfarande hängde om min hals. Det tyckte han inte om.

— Och den som jag har letat efter så!

— Ja, men inte på rätt ställe, sa jag.

Kristian blev stående tveksam. Samtalet utvecklade sig så att han tydligen måste säga det avslutande ord han i själva verket kommit hit för.

— Ja, så kan vi skiljas då som vänner?

Jag såg ner i golvet, ty jag kunde inte svara på en så dum fråga. Vänner skils inte frivilligt. Skils man frivilligt så är man inte vänner mer.

Han stängde dörren försiktigt bakom sig, men innan han hunnit långt ner i trappan var jag efter honom. Det sista ordet mellan oss fick inte vara ett som klippte av allt samband. Ett litet avtal ville jag ändå ha som en fin tråd mellan oss, och så gjorde jag honom mitt sista blygsamma bud.

— Kristian, jag går in på att vi är vänner, och jag ber om ursäkt för allt fult jag sagt och tänkt. Men då måste vi lova varann att när den ena av oss kallar på den andre i högsta nöd, då kommer den.

Och han lovade att komma i högsta nöd, om av långmod eller av brådska att komma i väg eller av dåligt samvete, vet jag inte, kanske allt detta tillsammans.

Inom tre månader blev det han som kallade på mig.

II.

Detta var alltså Europa.

När jag vid tiden för fredens ratificering äntligen lämnade Sverige och kom ut på kontinenten liknade jag ungefär en individ som då ett luftanfall är över kryper upp ur sin källare och finner omgivningen nerbränd och nerskjuten. Ricksons kunde inte låta bli att skratta mitt i allt elände åt min besvikelse över Nordtyskland, över min typiskt svenska reaktion mot de planterade enhetsskogarna, på fullheten, fattigdomen, förfallet. Hade de inte kanske skildrat nöden tillräckligt tydligt för mig? Jag sa att över alla deras berättelser hade det varit ett skimmer av gripande och heroisk mänsklighet som fördunklat den sanning jag anat innan jag träffade dem. Men de svarade, att kunde jag inte se detta skimmer med egna ögon nu, så kunde jag heller inte se sanningen sådan den var.

Från Berlin skulle vi fara vidare till Genève, men vi kom i väg en dag försenade, emedan vi inte förstått att även de som hade biljetter måste ge sig ner till stationen ett par timmar i förväg och ställa sig i kö vid spärren. Nästa dag gick vi ner två timmar i förväg och ändå var tåget så fullt att jag inte hann

längre än upp på fotsteget då tåget satte i gång. Men hur det var så lyftes jag upp i vagnen med mina två väskor och satt i klämma mellan en lång benig och en liten rund man. Vår kupé var av uråldrig typ och fönsterrutorna skallrade oavbrutet under skakningen. Luften var iskall till dess den så småningom blev varmare och sämre. Passagerarna var mest grönbleka tyskar, antingen klädda i uniformsrockar med gradbeteckningen bortsprättad eller i mossiga lodemantlar som ännu på sitt yttersta bevarade något av materialets ädelhet. Endast min lille runde granne till höger hade ny kostym och sportpäls, alltså en Schieber, en krigsvinnare. Omkring honom var atmosfärens hela kyla koncentrerad. Jag tittade lite på nutriamanschetterna på min kappa, lyckligtvis för min reputation var skinnet rätt så slitet vid ärmkanten. Min granne vid fönstret hade en roströd kostym som när dagern föll på var alldeles full av höstliga mjuka färger, men den var åtminstone opressad och ganska medfaren så ingen tycktes ond på den. Man fick ha sett bättre dagar, men man fick inte se en god dag nu.

De flesta passagerarna sov ryckvis under dagens lopp med obarmhärtigt prisgivna ansikten och vaknade av sina egna snarkningar. De växlade lite vid de större stationerna men situationen förblev sig lik: nya hungertyper insprängda med en och annan Schieber. Endast min roströde granne var av annan typ. Han var varken svulten eller övergödd. Han höll sig hela tiden vaken, levande, iakttagande.

Långa tider skrev han på ett block med en reservoarpenna som likt änkans oljekruka aldrig tycktes sina, men samtidigt följde han noga med vad som hände i kupén, i korridoren, vid stationerna. Han noterade de plötsliga, snabba grälen med höjda röster och monotona upprepningar, vilka plötsligt uppstod över ingenting och förlorade sig i utmattning och tystnad. Om ett barn med skummjölksfärgad hy tiggde vid en station var han genast färdig med en chokladkaka, och inte heller förrådet av dem tycktes ta slut. Han visste alldeles säkert hur varje barn behandlade sin present, om det åt upp den, fördelade den eller sprang bort och gömde den. Han sa då och då några ord till mig på en förfärligt komisk tyska, vilken kom mig att fatta mod och tala själv. Det hade varit klent med den saken under de tre dagar jag följt Ricksons på inspektioner i Berlins slumkvarter, och hos presidenten Ebert hade jag inte fått fram ett ljud. Man skulle ju förstått att den roströde var engelsman även om han inte haft blackt rödaktigt hår, långt magert ansikte med långa tänder och många fräknar och blå ögon under alldeles ljusa ögonbryn.

— Det drar så ohyggligt på fönsterplatsen, sa han till mig, så det är bättre jag sitter här och skyddar er som en ami. Han utalade det emi, och det var först efter en stund jag begrep att han inlett vår bekantskap med en riktigt söt vits. Jag var glad så länge vi talade tyska, då var jag inte stort löjligare än han. Vi blev ganska bekanta medan dagen led,

vi utbytte smörgåsar, han fick mockaböner av mig och han bjöd på afterdinnermint. Två gånger banade han väg för mig till toaletten utan att jag behöfve mer än kasta en blick mot dörren. Vid denna promenad upptäckte Ricksons till sin glädje att jag var med på tåget och ville maka hop sig för min skull, men det avböjde jag.

När det blev mörkt, fick det vara mörkt, intet ljus tändes i kupén och engelsmannen måste stoppa ner sin reservoarpenna. Jag kände mig nyfiken på hur landskapet såg ut här utanför, men även samhällena låg i mörker, man såg ingenting. Engelsmannens stora tobakspung och termosflaska med te gick omkring i kupén. Sedan lagade han sig att gå till vila liksom i sig själv och av ett beslut utan att ändra ställning annat än i den mån han kunde sträcka ut sina långa ben ett stycke under motpartens bänk. Jag tänkte att jag fick väl hålla mig vaken och vakta hans tobakspung, ty jag hade nog märkt hur de sett på den, men han sa: — Sind Sie komfortabel so? Och därmed låg jag med huvudet mot den roströda kostymen och domnade bort.

Jag vet inte om jag sov, ty jag tycker mig ha varit medveten om kupén och människorna i den under den tidrymd visionen varade. Denna vision övergick dessutom i sin klara inträngande verklighet allt vad jag kan minnas som dröm. Men jag antar att jag sov i alla fall. Jag drömde alltså att jag vaknade av ett barns skrik vid inträdet i världen, det skri min son skulle skriat om han ej stympats

dessförinnan. Och ändå var han vid liv i drömmen, han var en mager, linhårig fjortonåring med svarta, smala ögonspringor och spetsiga öron likt mina egna. Han hängde fastspikad på ett kors, ett litet kors, ett barnkors. Hans utsträckta armar var onaturligt smala, skulderbladen knivvassa och halsådrorna klara och spända som rep. Han såg ungefär ut som jag kunde tänka mig att han borde sett ut om han levat, men samtidigt var han en pojke från en källarvåning i Berlin, med erfarenhet av allt lidande i tillvaron. Det mötte i drömmen inga svårigheter.

Hans ansikte var i jämnhöjd med mitt, han såg rakt in i det och sa med tunna, gråa läppar: "Mutter, lass mich nicht umsonst gestorben sein." Och därvid krökte han sina fingrar i ett förgäves försök att lägga sina armar om min hals och då måste jag ha skrikit högt. Jag vaknade till vid att engelsmannen viskade i mitt öra:

— Seså, lugna er, visst ska jag hjälpa er, men vad är det fråga om?

— Vi måste ta ner min son från korset, svarade jag.

Under hela den långa natten vakade nu denne man med mig, ja, det gjorde egentligen hela kupén. På den tiden tycktes tyskarna sova om dagarna och bli spelande vakna om nätterna.

Engelsmannen sa till mig att han sett otaliga barn på otaliga kors under dessa år. Och han försäkrade mig att jag var lyckligare än millioner andra mödrar

som hade levande barn, vilka hungrade sig igenom tills det blev deras tur att korsfästas.

Så var då den långa underhandling avslutad, som jag fört med mig själv sedan mitt besök hos läkaren 1917. Jag sade på en långsam och mödosam skoltyska: — Wie soll ich mich denn um dieses grosses Glück verdient machen dass mein Sohn gestorben ist?

Men varför reste sig det sjunkna minnet av det döda barnet just nu i en så förfärlig dröm? Jag hade ju vaknat upp ur mitt overksamma lidande till insikt om att det fanns fler än jag som led. Ingen kunde säga annat än att jag gett alla mina krafter till den provisoriska kommittén. I veckor hade jag burit yttersta ansvaret vid mottagningen och avsändningen av gåvor, och många nätter hade jag suttit över räkenskaperna i full förtvivlan, till dess jag slutligen måst skaffa en avlönad expert, och den hade jag betalt själv.

Dessutom var jag nu på väg för att anmäla vår kommitté i den internationella organisation som miss Eglantyne Jebb ämnade bilda vid en stor kongress i Genève.

Och ändå var det hemliga missnöjet inom mig inte försonat. Tvärtom, det visade sig först nu, det grep till ett yttersta medel för att visa hur stort det var. Det förtätade sig till en anklagelse från den enda varelse som jag inte kunde svara och anklaga tillbaka, den enda som förmådde göra mig fullkomligt stum.

Vi hade blivit mer än ett dygn försenade på grund av att de tyska järnvägarna var så desorganiserade. Så fort vi borstat dammet av oss och tvättat händerna på vårt genèvehotell, måste vi rusa åstad till ett stort offentligt möte.

När mrs Rickson kom för att hämta mig till mötet gav hon mig samtidigt ett brev med hoheneckarnas vapen inpressat i ena hörnet. Det skulle hon inte ha gjort, ty därmed sattes jag på ett prov som jag hade svårt att klara. Då jag minns den effekt som detta brev hade, måste jag medge att drömjaget visste vad det gjorde med sin dröm.

Intill dess jag fick ett brev från Kristian i min hand hade jag faktiskt inte tänkt på att Genève låg i det land där han genomgick sin behandling. Min spänning och min brådska inför resan hade uteslutit allt annat ur mitt medvetande.

Då vi slagit oss ner uppe på estraden och väntade på att mötet skulle börja, öppnade jag brevet. Det innehöll en stor sensation. Fastän Kristian inte visste annat än att jag fortfarande var kvar i Stockholm, skrev han och föreslog att jag skulle komma och hälsa på honom.

"Nu kan man resa igen även om det är en smula obekvämt", skrev han. "Du har suttit i ditt Kråkvinkel hela ditt liv och borde verkligen inte dröja med att ta igen det försummade. Jag tror att det skulle göra dig ofantligt gott att komma ut ett tag. Du kanske tycker att du inga bekanta har ute i världen, men kom ihåg att jag står gärna till tjänst med

hjälp och anvisningar. Om du skulle ta och resa direkt hit till Angelsdorf först, så hade du ett bestämt mål. Härifrån kunde vi ordna för dig beroende på om du behöver vila och behandling eller människor och förströelse.

Bli nu inte rädd och tro inte att detta är ett förtäckt rop på dig ur min yttersta nöd. Jag trivs utmärkt och min läkare är en storartad person som gör sig den största möda att finna nyckelordet du minns vi talade om. Min enda oro är att jag av ekonomiska skäl ska tvingas resa hem innan behandlingen är färdig, ty då vore ju de här veckorna alldeles bortkastade."

Det fanns inte ett ord av saknad, av längtan, av nöd eller överhuvud någon känsla i detta brev. Det enda som påminde om Kristian var en viss hänsynslöshet som liknade den varmed han brutit sig in i mitt äktenskap och vunnit mig.

Men det fanns ingenting av den man som en gång väckt mig ur en sömn i hans armar för att underätta mig att skalen om hans innersta jag hade brutit vid elden från mitt hjärta.

Medan mötet tog sin början satt jag och tänkte på att den späda vita grodden mellan skalhalvorna som brutit av kärlek till mig, den låg nu under analys. Genom tillgängliga handböcker visste jag på ett ungefär vad detta betydde. Kristian låg på en soffa och talade om sin brottsliga kärlek till sin mamma och sin lust att undanröja den beskedlige gamle greven för att få rå om henne helt.

En kraftig applåd störde mig i mina funderingar. Man hälsade en högre, påfallande fattigt klädd tyska som skulle framföra de utblottade nationernas tacksamhet för de gåvor de hittills hade fått. Det gjorde hon med en utomordentlig blandning av stolthet och ödmjukhet som ett ögonblick fångade mitt intresse. Men sedan tappade jag intresset igen och återfick det först då miss Eglantyne Jebb själv började tala. En elektrisk ström gick genom salen och passerade även mig. En liten vithårig människa fordrade underverk av oss och vi tänkte lika lite på att göra invändningar som om hon varit en krönt suverän.

Min roströde vän från tåget satt också på plattformen och utbytte med mig en hälsning av hemligt samförstånd — som jag trodde. När Eglantyne Jebb lämnade talarstolen efter att ha lagt oss på hjärtat två millioner barn som krävde ögonblicklig hjälp, reste sig min reskamrat och gick fram till kanten av estraden.

— I natt, sade han, i natt frågade mig en kvinna: Wie soll ich mich um dieses grossen Glück verdient machen, dass mein Sohn gestorben ist?

— Jag flög till så häftigt att mrs Rickson blev rädd och tog min hand. Aldrig hade det fallit mig in annat än att den gemenskap som knutits mellan den rost-röde och mig var gemenskapen omkring en hemlighet. Jag trodde att jag drömde igen, medan jag lyssnade till hans historia om vad som hänt i kupén. Han berättade historien på så sätt att den lyftes från

det personliga planet till ett annat där det fick sin betydelse som symbol. Det blev mig snart klart att han ämnade begagna mig som en startpunkt från vilken han skulle vädja till genèvepublikens givmildhet. Men ändå fattade jag inte hur detta prispivande kunde gå för sig och jag var vanvettigt besviken på min vän. I början av min kvasioffentliga bana visste jag ju inte hur skamlöst man måste ge sitt hjärta till spillo. Nu vet jag det, och nu ålägger jag mig inga inskränkningar. Men i det längsta försökte jag dock att smuggla undan sådant som hemligen band mig vid en annan människa.

— Vem är det? frågade jag mrs Rickson-Bates.

— Det är ju den populäre Cassingham från Westminster Gazette!

Hon sade det i en sådan ton att jag måste fråga vad det var för särskilt med honom.

— Han kallas Englands flygande samvete.

— Hur kan han då vara populär?

Det märkte jag att han var, ty nu när han gav sig ner bland publiken med sin mössa för att ta upp kollekt, tog man emot honom med uppräcka händer. Sin engelska humor som han hållit kort under själva talet, måtte han ha släppt på nu, ty var han gick fram så skrattades det i hans spår.

Det dröjde inte länge innan han kom upp igen med resmössan proppfull av mynt, checker och skrivna löften. Han tömde den hastigt och överraskande i mitt knä och så gick han ner igen . . .

Det tog miss Jebb ytterligare två dar att bilda sin förening, sen for alla åt olika håll. Då Ricksons och jag kom ner till stationen en mörk och dimmig morgon, såg vi på långt håll Cassinghams roströda kostym. Han höll på att hjälpa upp i tåget en liten spenslig gråklädd dam som måste vara miss Jebb. Jag raskade på stegen för att få plats i samma kupé, ty jag längtade att få säga honom ett par ord, men innan vi hunnit fram steg han ur igen. Han var tydligen bara nere för att följa miss Jebb till tåget. Henne älskade de alla och bar på händerna kunde man se, framför allt så stora karlar som han.

— Ni ska väl inte resa också? frågade Cassingham.

— Jo, sa jag, det ska jag.

— Och jag som tänkte vi skulle kunna träffas nån gång innan Nationernas förbund börjar. Varför stannar ni inte och är med om rådmötet för resten?

— När blir det?

— Om en vecka ungefär. Det är ju ändå ett absolut unikt tillfälle. En ny epok börjar inte alla dar.

— Jag ska försöka komma tillbaks i tid till den, sa jag och kom nu plötsligt ihåg att jag lovat vara Åköpingspostens genèvekorrespondent i dessa världshistoriska dagar.

— Kan jag lita på det?

— Nej, visst inte, sa jag, ty vad visste jag om det som skulle kunna hända i Angelsdorf. Så tänkte jag på vad Alma Perennius skulle fordrat av en elev i

detta sammanhang och sa: It has been a great pleasure to meet you, mr Cassingham.

— O hell it has not, poor child, sa då Jack Cassingham, men vi fick in sjuhundrafemtio pund av genèveborna vi två.

— Ja, det kanske var värt en chock, sa jag.

Miss Jebb var redan installerad i sin kupé med den tyska doktor Anna Möllerbach mittemot sig, hon som fört de tacksammas talan. De var mitt inne i ett samtal som de tydligen börjat redan på väg till stationen, och fast miss Jebb smålog då vi kom in, passerade den fjärrskådande blicken ur hennes blå ögon rätt igenom en på väg till sina avlägsna mål. Jag lade märke till att hon inte heller reagerade inför en levande liten Wilhelm Tell med chokladbruna ögon och rosiga kinder, fast han passerade tätt förbi och vände upp sitt ansikte i hopp att bli beundrad för sin nya alpkostym.

— Jag undrar om ni förstår riktigt vad jag menar, sade hon just då till tyskan. Jag vill ha en barnens Magna Carta som ska fastslå mänsklighetens ansvar mot dem i klara satser. Varför småler ni? Indeed, alla barn har precis samma rätt! Härkomst och nationalitet får inte spela någon roll.

— Jag förstår fullkomligt, svarade tyskan och drog sin fattiga lilla kappkrage av färgat skinn upp över örat mot fönsterdraget. Teoretiskt är det kanske rätt, men praktiskt utförbart. Vi kan det inte.

— But we must, svarade miss Jebb. Do not damp my faith.

Anna Möllerbach visste ju bäst vad miss Jebb hittills åstadkommit genom att sätta sin viljas skarpa vita låga mot alla omöjligheter och allt klenmod. Men när hon hörde att miss Jebb beslutat att på lagstiftningens väg lyfta alla barn upp i en helig oåtkomlighet ovan de vuxnas strider, då blev hon bekymrad. Jag tyckte att hon betraktade den älvlikt luftiga lilla figuren i grått, blått och rosa som om hon sett på en duva, vilken spänt sig för ett kvarnlass.

Miss Jebb i sin tur visste att hon var en duva framför ett kvarnlass, men lasset skulle till sin bestämelseort i alla fall. Hittills hade hon lyckats övervinna alla hon behövt övervinna så att de låtit använda sig som verktyg för hennes planer. Inte underligt då om hon trodde att utom Gud även hela världen stod på hennes sida. Från Wien skulle hon fara till Rom och be påven Benedictus att ordna en kollekt åt henne över den katolska världen, vilket han också gjorde.

Den ende som hittills sagt henne ett fränt nej, var lord Northcliffe. Men även han hjälpte henne, ty hans egenhändiga avslag, skrivet på Times' eget brev-papper, stimulerade många andra lordar och redaktörer att hjälpa henne med pengar och reklam.

Denna doktor Möllerbach med de täta svarta ögonbrynen som möttes likt ett vingpar över den djupa rynkan mitt i pannan, satte emellertid ännu upp ett förvånande motstånd, inte mot hjälp i och för sig men mot den idé som låg bakom hela orga-

nisationen. Miss Jebb var påtagligen beslutet att vinna henne före Zürich, där deras vägar skulle skiljas. Hon tog fram ett papper ur sin stora portfölj där hon förvarade memoranda till ledning för hennes olika budbärare över hela världen.

— Var snäll och gör mig den tjänsten att läsa mitt första utkast till *Barnens världskonvention*, sade hon, och säg mig som tysk mor och läkare vad som fattas.

Doktor Möllerbach plockade fram ett par glasögon ur en sliten och tummad väska som befann sig tätt invid bristningsgränsen. När glasögon och ögonlock skymde hennes blick försvann elden ur ansiktet, men det behöll ett drag av enorm energi. Om miss Jebb betraktat hennes mun medan hon läste utkastet skulle hon förstått att erövringen inte skulle bli lätt. Den hade samma vinglika svängning som ögonbrynen och den svaga skuggningen på överläppen gav henne en touche av häxa, vilket å andra sidan inte riktigt stämde med en nästan hjälplös darrning vid munvinklarna.

— Här fattas ingenting, sade hon hövligt och återlämnade dokumentet, utom förstås den makt som skulle förvandla en sådan deklaration från en gest till en verklighet.

Mrs Rickson skvatt till vid dessa ord men hennes man hejdade hennes salva av försäkringar med en mycket bestämd rynkning av ögonbrynen.

— Salvate Parvulos släpper inte taget förrän

varje civiliserad stat har antagit konventionen, sade miss Jebb med sitt envisa saktmod.

— Nej, det tror jag med, sade doktor Möllerbach, men vad hjälper det när de civiliserade staterna är så få och betydelselösa och sköter sina barn så bra ändå. Som till exempel Sverige gör, eller hur? tillade hon och tittade upp på mig.

Miss Jebb medgav med ett svagt leende att man kunde diskutera vilka stater som var civiliserade. Men att världens framtid berodde på barnen, behövde man inte vara civiliserad för att begripa. Även de mest cyniska statsmän är i grunden barnkära, även om de är likgiltiga för de vuxnas öde, sade hon.

— Vad hjälper det om Clemenceau och Lloyd George är barnkära när man ändå inte kan skilja på barnen och de vuxna, sade doktor Möllerbach med fruktansvärt eftertryck. Det finns ingen barnhimmel ovanför vårt helvete.

Hon sade det så suggestivt att jag började undra om det var dumt att jag arbetat så mycket för barnen.

— Man måste börja utrymma helvetet nånstans och då är det naturligt att ta barnen först, sade miss Jebb.

— Men vad gör man med de barn som inte vill lämna helvetet där deras föräldrar är, sade Möllerbach. Såna var mina. De var bjudna att fara till Schweiz för att bota raktis och bentuberkulos, men de bara strejkade helt enkelt. För att rädda deras

liv måste jag bryta upp hela min existens och följa med dem. Jag tänker ibland att det var en mycket diskutabel nytta jag gjorde därmed.

— Och ändå gjorde ni det, sade miss Jebb. Då förstår ni väl också varför jag gör det jag gör.

Det blev tyst i kupén ett tag.

När jag vände mig från doktor Möllerbach till miss Jebb fick jag se hur det stora silverkorset som hon bar mot den blå klänningen plötsligt började glänsa. Det var det första tecknet på att mörkret började vika från himlavalvet. Även miss Jebbs smala överkliga ansikte lyste som förklarar.

— Se upp, sade hon, där är svaret på allt klenmod. "I have lifted my eyes unto the hills whence shall come mine aid . . ."

Vi lyfte våra ögon mot bergen och såg hur ett osynligt finger, doppat i eld ritade de branta konturerna av en alpkedja mot mörkret. Den lysande kanten vidgades och tilltog sekundsnabbt i glans. Alpsnön kastade den rosenvita strålningen uppåt mot himlen och neråt mot jorden. Hela kupén fylldes av återskenet av ett återsken.

Jag hade inte sett alperna på de dagar jag varit i Schweiz, detta var min första bekantskap med dem. Jag måtte sett särskilt dum och häpen ut, ty doktor Möllerbach frågade med återvunnen jämvikt om jag inte läst i skolan att Schweiz var ett bergland. Detta var alperna, belysta av en sol som ännu inte gått upp för oss.

Härligheten varade helt kort, ty nya dimmor rulade ner sin gardin utanför fönstren. De väldiga skimrande snömassiven återtog sin ödsliga ensamhet på andra sidan om molnen och vi sveptes in i gråheten igen under dem. Men miss Jebb hade blivit så inspirerad att hon avskilde sig från oss som en alptopp och började arbeta. När jag nu återkallar i minnet hennes flitiga hand som gled över papperet, finner jag henne djupt patetisk. Det enda som tröstar mig vid tanken på henne är att hon dog lycklig och hoppfull tio år senare utan att uppleva hur de millioner pojkar och flickor som genom hennes energi hållits vid liv rangerades in med sina nummer i det allmänna helvete som doktor Möllerbach talade om.

Denna samma morgon som hon bråkade sin hjärna med barnens fribrev arbetade redan så här dags hundratals människor på barnens kommande fördärv. Ty år 1920 hade inte stridsflyget nog flygvidd och bärkraft, bomberna inte nog sprängkraft, gaserna inte nog giftverkan för att tillfredsställa generalstaberna. Därför måste tusentals män understödda av en hel hop beskäftiga kvinnor lägga hela sin energi på att rätta sådana brister — naturligtvis allt för barnens skull.

Doktor Möllerbach log resignerat då bergen försvann.

— Nu har ni åtminstone sett att de finns, sade hon till mig. Kom ihåg det när ni frestas att tvivla på dem.

Att doktor Möllerbach skulle lämna sällskapet i Zürich visste alla eftersom hon var assistentläkare vid Angelsdorfs sanatorium, men att jag bröt upp samtidigt och inte följde med till Wien, väckte hos miss Jebb en stillsam och sorgsen förvåning. Mina förklaringar om den sjuke kusinen jag skulle besöka, bemötte hon med ett flyktigt: Kunde inte doktor Möllerbach se efter honom? Hon vägrade att godtaga min förklaring och därmed var jag avfärdad. Jag förmodar att det var med avsikt som hon just då vände sig till Ricksons och frågade om de hade lust att följa med till Rom efter Wien och hälsa på påven.

— Ja med förtjusning, sade de, man förstod att Ellen Key och påven var ganska likartade storheter för dem.

Nu kommer jag aldrig till Rom, tänkte jag, och det har jag heller inte gjort. Den snälla mrs Rickson försökte förklara för miss Jebb att jag kunde återvända till Genève och göra nytta där, men jag vet inte om miss Jebb hörde det. När vi sagt adjö tropade jag av med sänkt huvud som en officer från vars uniform man slitit av epåletterna.

På bussresan ut till sanatoriet försökte jag förklara för doktor Möllerbach att Kristian verkligen var min kusin och sjuk. Hon såg kolossalt förvånad ut som om något sammanhang vilket inte var helt angenämt gick upp för henne.

— Hör nu, fru Stenås, sade hon, jag ska ge er ett råd. Skriv in er själv som patient och ta till med en

redig sjukdom, för då måste de behandla er hyggligt. Och är det något, så finns jag ju alltid att träffa även efter mottagningstiden.

Detta lät ytterst hemlighetsfullt och spännande. Alla slags möjligheter flög genom min hjärna. En av dem var att Kristian i sin hjälplöshet kallat på mig för att jag skulle hjälpa honom mot några hemska läkare som ville hålla honom kvar mot hans vilja. Han hade visserligen skrivit motsatsen men kanske läste de hans brev!

När vi kom fram var det så mörkt att jag bara kunde ana mig till Angelsdorfs läge. Åt ena hållet avskärmades himlen av en tung fjällrygg, åt det andra var ett bråddjup, ur vilket hördes det dova, oavbrutna ljudet av vatten som rinner under ett täcke av is.

Doktor Möllerbach virvlades bort av sina barn, jag kom in i en mottagningsbyrå och uppgav mig där som patient under inflytande av hennes hemlighetsfulla råd. Därmed hakades jag in i en i varje detalj fastställd procedur, precis som Kristian en gång, tänkte jag. Jag fick i handen ett kuvert med formulär som jag skulle fylla i. En uniformerad karl ledsagade mig till en liten villa fem minuter från administrationsbyggnaden. I den villan togs jag emot av en överstäderska som lät mig förstå att nu skulle jag vara trött efter resan och vila samt intaga en lätt måltid på mitt rum.

Men jag ville inte vara trött efter resan, jag ville träffa Kristian som var så nära. Jag vågade dock

inte be henne att framföra ett bud till honom att nu var jag här. Men det behövdes väl inte, tänkte jag. Kristian var ju hemma på stället och kunde lätt förvissa sig om att jag kommit då jag sagt och i vilken villa jag fanns.

Kvällen blev mycket lång och precis motsatsen till vilsam. För varje steg som hördes utanför rummet, trodde jag att Kristian kom. Men antingen gick stegen förbi eller tillhörde de en uppasserska som kom med en hälsosam måltid av rivna grönsaker och kärnmjök med grovt bröd.

De hindrar honom att komma, stackarn, tänkte jag. Efter alla år och alla förvandlingar gick det ändå inte in i mitt huvud att Kristian kunde somna i min närhet utan att göra ett försök att få sova hos mig. Trots allt som hänt måtte jag ha räknat med att än en gång i livet få ligga vaken och se honom utlämnad i sömnens våld och mitt.

När uppasserskan kom med fikonkaffet, frågade hon om jag fyllt i formuläret. Det måste nämligen ligga på överläkarens bord tidigt nästa morgon. Jag fick en kvart på mig att göra det.

Jag läste igenom frågorna i en desperat stämning. Och i en desperat stämning fyllde jag i svaren. När jag satte dit min sjukdom, tänkte jag att nu skulle väl överläkaren få så han teg.

Då jag vaknade följande morgon lutade sig över mig ett väderbitet ansikte med djupa strålrynkor kring små intensiva blå ögon.

— Ja då börjar vi, sade hon medlidsamt med sin lustiga schweiziska brytning, varpå hon tog tag i min arm och frotterade den med en vätska som kändes kylig och brännande på en gång. Alla patienter, vilken sjukdom de än hade, och om de ville eller ej, måste frotteras med sprit varje morgon över hela kroppen. Hon utförde det mycket snabbt och vant, och med mig gick det fort, sade hon, ty jag hade ein so kleines Leib. Enligt hennes uppfattning vore det bättre för patienterna att stiga upp och promenera om morgnarna, men grundaren hade väl trott att det vore bra för dem att få en påminnelse om sanatoriets vårdande omsorg redan tidigt på morgonen, innan de somnade om i sina yllelakan.

Hon var inte direkt anställd här. Hennes man var trädgårdsmästare och leverantör av grönsaker till sanatoriet och hon skaffade sig en extra förtjänst att riva av patienterna i den här villan. För närvarande var det sex stycken hon hade att gå över varje morgon, ty sedan kriget tagit slut var här fullbelagt med psykiska invalider från krigsländerna. Det vill säga hon uttryckte det inte riktigt så men det var innehållet i hennes förklaring. Och hon frågade om jag också genomlevat kriget.

Jag visste sannerligen inte vad jag skulle svara på det.

— På samma sätt som ni schweizare ungefär, sade jag.

Redan klockan nio fördes jag till den långa vinklade korridoren utanför läkarnas mottagningsrum.

Att uppträda som patient var en ny och spännande erfarenhet och jag var både road och lite förskräckt. Men varför skulle jag egentligen vara rädd för läkare för egen del, jag som varit med om det värsta? Den som lidit så länge utan bedövning kan råka in i ögonblick då man längtar efter sjukdomens opium och läkarnas tyranni.

Jag såg många patienter komma och gå och alla var deformerade på något vis: av fett, reumatism, åderförkalkning eller missräkningar. Då dörrarna med de olika doktorsnamnen på öppnades, såg jag de underligaste apparaturer skymta bakom de vita rockarna, men Möllerbach hade bara en soffa och en våg i sitt rum.

Slutligen gjorde mitt hjärta en volt, nu var det Kristian som kom. Försjunken i sig själv och sitt, repeterande sina drömmar, tänkte jag, gick han genom det första vinkelbenet och vek in i det andra. Jag kallade sakta på honom, men den arme fången i läkarnas osynliga nät var både blind och döv.

Jag tänkte resa mig och följa efter honom, men i detsamma blev jag kallad till överläkaren. Han satt som en spindel i centrum av nätet och distribuerade flugorna till sanatoriets läkare, laboratorier, baderskor, gymnaster och dietkockar.

Asklepios blev aldrig gud i Olympen men här på Angelsdorf hade han nått denna position. Allt var iscensatt för att ge patienten ett intryck av makt och bringa honom till underkastelse. Medan jag vandrade

vägen från dörren bort till fönstret där den mäktige satt med min akt framför sig, hann jag att tänka flera gånger om att jag väl varit tokig som trott att jag skulle kunna rädda Kristian ur denne mans våld. När jag stod framför honom med darrande knän reste han sig och räckte ut sin hand. Jag tog den, men när jag skulle dra den tillbaka, höll han den fast och sa med låg och bjudande röst: — Titta upp!

Hans ögon såg stränga ut men i hans mungipor lekte ett roat leende. Guden skrattade, han hade roligt åt mig!

— Jaså, sa han, det är ni som kommit hit för att söka bot för "fysiskt och moraliskt förfall". Är det så ni ser ut?

Jag försöker nu att tänka efter hur den där personen såg ut till vilken han ställde denna fråga. Faktiskt måtte det synts på mig att jag inte hade några laster, ty han frågade aldrig om jag använde opium, nikotin och alkohol, om jag var nymfoman eller tribad, sadist eller masochist, om jag led av syfilis, epilepsi eller paranoia. Kanske var auran av ett svårt genomgången lidande över mig där jag stod osminkad och utan spår av triumf eller segervilja i min klädsel. Kanske uppfattade han detta något som män även utan läkarutbildning så fort får korn på: den hunger efter lycka som så sakta följer i spåren av en utlupen lidandesprocess.

Långsamt och med stor möda på grund av min ovana att tala tyska förklarade jag för honom att

jag levat i ett starkt beroende av en man som inte ville veta av mig, till dess jag slutligen efter tre års orimligt lidande lyckats komma in på nya banor och göra mig nyttig. Men så hade den mannen kallat på mig igen och jag hade lämnat mitt arbete och utan betänkande gett mig hit där han var. Att jag hoppats befria Kristian vågade jag inte säga inför denne mäktige man.

— Och så skäms ni så rysligt för det så ni sätter diagnosen "fysiskt och moraliskt förfall" på er själva? Det är väl ingen skam att vara bunden till en annan människa.

— Jo, det är det.

— Vet ni varför han kallat er tillbaka?

— Nej, det vet jag inte. Jag har inte träffat honom än.

Han tittade i papperen.

— Jag väntade er, sade han, men jag måste ändå säga att ni överraskar mig. Han satt tyst och tankfull i sin stol en lång stund. Mitt hjärta klappade våldsamt vid tanken att en gud för min skull befann sig i förlägenhet.

En röd lampa blossade upp på skrivbordet till tecken att min tid var ute. Doktorn tryckte på en knapp och lämnade några akter till assistenten:

— Skicka över de där patienterna till doktor Meyer, jag ringer då vi är färdiga. Assistenten blev så häpen att han ställde sig att gapa på mig och måste skickas av med ett: verstanden?

Sedan vände sig överläkaren till mig och satte ögonen i mig.

— Jag kan tala om för er varför greve Hoheneck skickat efter er, sade han. Det skedde på mitt initiativ. Jag bär alltså skulden om ni gjort er några falska förhoppningar — jag rodnade — och jag är medskyldig i ert psykiska och fysiska förfall. Så nu får jag försöka att upprätta er om jag kan. Hör nu på, så ska jag försöka förklara för er, hur hela saken ligger till. Som ni vet så undergår patienten för närvarande analys hos en av mina läkare som tillhör den freudska skolan. Här får man välja på alla slags behandlingsmetoder, och patienten valde själv läkare och behandling därför att han önskade komma ut ur ett nevrotiskt tillstånd som hindrade honom att fullfölja någonting. Han vill vända sig mot en ny tillvaro, han vill komma så långt att han kan ta ansvaret både i sitt personliga liv och sitt arbete. För närvarande har han en utpräglad mistro till sig själv, han grämer sig både över sina handlingar och sin brist på handlingskraft. Det består med andra ord en spänning mellan patienten och hans samvete. Hans läkare vill nu demoralisera honom, minska denna spänning. Han har genom analys fått upp hans oedipuskomplex, han har rätt upp hans förhållande till fadern och modern, men någon förbättring har inte följt. Så en dag kom hans läkare till mig och bad om ett råd. Han sa att greve Hoheneck förklarat att han snart måste avbryta behandlingen, emedan hans mor var sjuk och behövde

komma hit själv och godset kunde inte hålla dem båda ute på en gång. Kan det vara riktigt?

— Grevinnan är inte sjuk, hon är bara elak, sade jag ivrigt.

— Här betraktar vi elakhet som sjukdom, så däri ligger ingen motsägelse, svarade överläkaren kort. Grevens läkare som är ung och entusiastisk, har emellertid satt in mycket på fallet, han är säker om att kunna hjälpa patienten så att han kan komma in i ett normalt liv...

— Vad menas med det? frågade jag.

— Hustru och barn och arbete...

— Jaså. Men vad hade jag med det att göra?

— Ja, det där är kanske inte så lätt att förklara för er, min nådiga. Ni förstår att läkaren ännu inte hunnit längre än till grevens barndom och han ville få behålla honom fritt här för att fortsätta tills han nått ett resultat. Men det kunde jag inte gå med på, så jag gick behandlingen i förväg och tog reda på grevens aktuella situation. Då fann jag att det fanns en kvinna som hängde så envist fast vid honom långt efter det förbindelsen var slut att hon avtvingat honom löftet att komma till henne när hon kallade på honom — ja, förlåt men jag måste få tala till punkt. När han drömde om tuggummi eller sega karameller associerade han genast med henne, fast det hade han förteget tills jag lockade det ur honom. Nå, som jag själv inte är ortodox freudian, så tänkte jag som så att han skulle kunna bli fortare bra om

man helt enkelt hjälpte honom att ordna förhållandet till den kvinnan i stället för att rota i puberteten längre. Jag tänkte att sedan hans läkare eller eventuellt jag fått tala förnuft med kvinnan i fråga så skulle vi kunna lösa greven från hans starka skuld-känslor gentemot henne utan att behöva ta omvägen om det omedvetna. Och det är därför ni är här. Men ni hör ju inte på vad jag säger!

Detta var naturligtvis oerhört när han tog sig tid att sitta här och lägga fram korten på bordet för mig.

— Jo visst, jag har förstått alltihop, sade jag och ryckte upp mig ur mina funderingar över vem det var Kristian ville gifta sig med. Och vad angår det där löftet, så behövde jag inte ha kallats hit för att lösa honom från det, för det kunde ha gått mycket enklare per post. Jag är inget tuggummi, doktorn.

— Nej, jag förstår det då jag ser er, men vad ska man tro, det finns så många tuggummin, sade överläkaren. Vill ni nu stanna här hos oss lite, och låta oss försöka att få er fysik i form? Var inte rädd, vi har en mycket duktig kvinnlig läkare som är en avgjord antifreudian. Och sen återvänder ni med dubbel kraft till er välsignelsebringande verksamhet som jag råkat avbryta. Men innan jag lämnar över er, sitt, sitt, ha inte så brått, så ska jag själv ge er några förhållningsregler. Härifrån går ni direkt till sanatoriets skönhetsinstitut, vi ska ha kostymbal i kväll, men där finns nog tid nu, ty alla patienterna är upptagna av sina behandlingar. Där

tillbringar ni förmiddagen med att göra er så vacker ni kan. Ni är alldeles för resignerad, kan jag se. Hitta på något lämpligt och klädsamt som ni kan föreställa och kasta er sen i dansen! Ni samlar männen omkring er och förälskar er i den trevligaste. Jag kommer och ser efter att min ordination blivit åtlydd.

— Men jag vill absolut inte förälska mig!

— Varför det? Anser ni det är fysiskt och moraliskt förfall?

— Jag vill inte bli beroende en gång till.

— Liebe kleine Frau, varför stretar ni emot beroende? Vi är alla beroende. Det tror ni inte?

— Nej.

— Ni har mycket att lära än.

— Det vill jag inte.

— Nej visst. Vet ni vad ni påminner mig om? Ett experiment som jag var med om i Amerika för att mäta den sexuella intensiteten på vita råttor. Vi släppte samman olika par i väl valda ögonblick, men för att nå varann måste de över en kontakt som gav dem en elektrisk stöt, eller också ramlade de ner i en fallgrop fylld med kallt vatten. På detta reagerade råttorna mycket olika. Somliga försökte sen aldrig mer att nå föremålet för sin längtan, det hjälpte ej att vi nästa gång undanröjde alla hinder, ty minnet av chocken avskräckte dem. Andra störtade i väg lika djärvt var gång, glömska av risker och olycksfall, det var de heta temperamenten. Vi assistenter

roade oss med att sortera upp varandra efter råttorna i olika typer. Jag har alltså en viss vana i det och jag tror att greve Hoheneck hör till den försiktiga sorten, men det gör inte ni.

Det passar ju inte att säga om sig själv att man är vacker, men den kvällen var jag det. Sanatoriet höll sig med ett förstklassigt skönhetsinstitut, skött av en rysk furstinna som förstod att mjuka upp och samla alla spridda oförenliga element i mitt utseende. Och om det nu berodde på hur ljuset föll då jag såg mig i spegeln eller på något annat, så märkte jag i alla fall att jag hade riktiga ögon med mörker och ljus i, och inte bara ett svart dunkel mellan mina ögonspringor. Före den sista touchen satte jag på min klänning som min östermalmssömmerska sytt efter romantikens stora mod med en horisontal urringning, vilken följdes av brysselspetsen samt snabb-liv som sköt ner i en vid rynkad kjol. Jag kunde ju inte förneka när den snälla damen sade det att min kropp var lätt och rak, att min midja var smärt och att korkskruslockarna föll ner på en vackert böjd nacke.

— Vad föreställer ni?

— Näktergalen i Norden, sade jag.

— Ja, det kunde jag just tro, sade hon. Den ryska furstinnan var bildad och visste en hel del om Jenny Lind.

Eftersom jag var först färdig kom jag först av alla in i festsalen. Jag såg sällskapet göra sin entré i spanska kammar och mantillas, i indiska saris och frygiska mössor, den ena var värre än den andra.

Den ende som tog sig något ut då han kom var Kristian, kostymerad som Hamlet och med en Ofelia vid armen. De väckte mycket beundran, man sade: Det syns att han är från Hamlets fosterland. Och det syns att hon är vansinnig, tänkte jag. Jag kände bakom kostymeringen igen ett ansikte som störtat förbi mig, fullkomligt upplöst och bortflutet av gråt, medan jag väntat utanför överläkarens dörr.

— Nej se Agnes! sade Kristian och stannade tvärt. Han behövde en halv minut för att återvinna fattningen, sedan presenterade han mig som en landsmaninna, vilket jag fann vara ett väldigt bra ord att uttrycka arten av vår samhörighet. Ofelia erbjöd sig genast att vika för mig, vilket ju inte kunde komma i fråga. Däremot föreslog hon inte att jag skulle komma och sitta på Kristians andra sida vid deras bord.

— Ja, vi får väl sitta som vi blivit placerade, sade Kristian. Jag är vådligt glad att du kom. Vi träffas senare.

I detsamma kom överläkaren och överantvordade mig åt en sextioårig prydlig man som sade att han var änkling och mycket angelägen om Anschluss. Stackarn hann emellertid inte mer än placera mig vid sin högra sida förrän någon tilltalade honom som Grossvater från den vänstra. Det var hans gifta

dotter som var här för att se till att han inget Anschluss fick och därför hade bytt sig till vaktposten bredvid honom. Däröver blev han vid så dåligt humör att han inte sa ett ord åt mig under hela middagen. Jag upptäckte att jag satt vid ett bord med högt blodtryck där vin inte dracks och där en minst lika dystert stämning rådde som i hungerkvarteren i Berlin.

Det första paret som började dansa mitt under middagen var Hamlet, prince of Denmark, och Ofelia. Folk kallade dem för ett Pärchen och jag tyckte det var en festlig benämning på två så långa eleganta gestalter vars dans tydligen var mera uppvisning än nöje.

Om en liten stund kom Kristian och bjöd upp mig.

— Du är som en dröm i den där kostymen, sade han.

— Knäck eller tuggummi? frågade jag, och då ryckte han till och blev röd.

Efter en liten stund tyckte jag att vi dansade på botten av ett hav och att det som rörde sig omkring oss var höga vattenväxter, vaggande efter musikvågornas rytm. Slutligen var även Kristian och jag sjögräs som drev med dyningarna. Nej, vi var inte sjögräs heller. Vi var två instrument som sjöng sin gamla sång tillsammans, fast med en ny ton intvinnad däri. Kristian försökte konversera med mig: Vad hade överläkaren sagt som hållit mig inne så länge?

— Tig, sade jag, du stör dem, de har så mycket att tala med varandra om. Han tittade sig omkring, han begrep inte att jag menade våra kroppar som hälsat varandra med så stor tillfredsställelse. Men det gjorde detsamma att han inte begrep, ty nu var förtrollningen i alla fall bruten, och jag sade: Nu slutar vi. Ge mig ett glas vin är du snäll, jag har inte fått en droppe under middagen.

Den låga läktaren med bekväma stolar som löpte kring dansgolvet var som en vasskant där fiskare med metspö satt på rov. När vi stannade kom vi mittför överläkaren som satt där och passade.

— Kom ihåg ordinationen, sade han. Jag är van att bli åtlydd.

Kristian drog mig ur hörhåll för läkaren och försökte pumpa mig igen.

— Talade ni om mig? frågade han nyfiket.

— Jag vill bara tala om för dig att jag är patient själv.

— Då måtte du vara en intressant patient. Var det inte bra att jag hittade på att du skulle komma hit?

— Förträffligt, sade jag och tittade på lögnkorset i min högra hand. Nu kan jag passa på och bli löst från det där löftet att komma fler gånger då du kallar på mig.

Kristian teg en lång stund, så gav han mig en snabb, forskande blick.

— Det är nog bäst vi löser varandra, sade han. Jag dig, du mig.

— Ja.

— Du vet väl, Agnes, att du gjorde något underbart av det skedet av mitt liv du var med om?

— Lite för dyrt betalt, bara.

— Nej det vill jag inte påstå, sade han. Som om han haft en aning om att betala, tänkte jag beskt.

— Den fullkomliga föreningens växelförhållande är det fullkomliga avståndstagandet, fortsatte han.

— Vad menar du med det, Kristian?

— Å, ingenting särskilt, se inte så hotfull ut. Det vill säga jag menar det att människan är ett ensamt väsen som endast genom sexualiteten kommer i kontakt med andra människor.

— Men, Kristian, säg då inte efter allt trams du hör här!

— Trodde jag inte du skulle säga så, Agnes? Trams, just det och inget annat. I vår emotionella hållning följer vi det freudska schemat med förunderlig lagbundenhet. Vad skrattar du åt?

— Å, bara åt att vita råttor skulle vara större individualister än vi människor är.

— Även när du säger emot, följer du Freuds schema. Det är förutsagt.

— Jag spottar på Freud, jag går käpprätt emot hans schema om du vill veta.

— Ge akt på vad du säger, för jag kan tyda tecken numera. Du avslöjar dina komplex kolossalt! Den där lusten att vilja vara annorlunda än andra är neurotisk i högsta grad.

Jag sade att jag förvisso av hela mitt hjärta önskade

mig att vara annorlunda än andra, ty jag önskade ingen annan man eller kvinna att lida såsom jag hade gjort. På det föreslog Kristian att vi skulle gå och dansa igen. Varken med mitt normala uttryckssätt eller med Kristians formler från den nya psykologien kunde vi förstå varann. Vi kunde bara fastslå detta som var det mysteriösa i hela vår historia: att vi följde var sin rytm numera och inte kunde säga tio ord utan att komma i otakt, men att våra kroppar inte tycktes underrättade om denna förvandling eller hade glömt den i dag.

När han sen följde mig den lilla vägbiten fram till min villa, tänkte jag på hur dåraktig och narraktig min förhoppning varit att han skulle återvända till mig då han blev frisk. Det var ju precis tvärtom, ty att bli av med mig ur tid och rum, och ur minne och ansvar, det skulle för honom betyda att bli frisk.

— När tror du att du blir frisk, Kristian?

Han sade att det var oberäkneligt, särskilt som han slutat drömma på sista tiden så att framstegen i analysen avstannat av brist på material.

— Drömmer du aldrig om mig? sade jag.

— Det vet man inte, sade han. Alla mina drömmar kan vara om dig kanhända.

Jag tänkte på den stora dröm jag haft och det beredde mig tillfredsställelse att den icke angick Kristian, och att jag hade den gemensam med en annan man.

— Jag drömmer aldrig om dig, sade jag.

— Tala om en dröm du haft, så får vi se, sade han.

Jag berättade då att kort innan jag rest från Sverige så hade vår vedkarl gjort sig illa i handen och jag hade förbundet honom med en gasbinda. Natten efter hade en man som varken var vedkarlen eller Kristian visat sig för mig, insvept i gasbindor från huvud till fot, mer var det inte.

Kristian sade att det förmodligen var en mycket intressant och avslöjande dröm.

— Men faktiskt så är jag inte kär i vedkarlen, sade jag.

— Äsch, vedkarlen! Var han din första tanke då du vaknade om morgonen?

— Nej, men inte heller du, Kristian, utan Lasarus. Sådan måste han ha sett ut just som han gick ur graven.

— Men Lasarus och jag är förmodligen ett i den här drömmen, sade Kristian ivrigt. Troligen visar jag mig för dig utklädd som Lasarus, vilket betyder att ditt omedvetna tror att jag inte är död för dig utan skall bli dig återgiven genom ett underverk. Får jag fråga doktorn om det?

— Var så god, sade jag. Men förmodligen sade drömmen i stället till mig som Kristus till de sörjande systrarna: Löser honom och låter honom gå.

— Nå, lydde du den drömmen? Avböjde du mitt förslag att komma hit? Nej, kära Agnes. När du löste mig nyss från mitt löfte att komma till dig vid kallelse och i gengäld ville bli löst själv, så var det bara prat, sade han och tryckte hårt sin arm in emot mitt vänstra bröst.

— Nej, det var order från överläkaren, sade jag och drog mig undan.

— Order från överläkaren?

— Ja, har du glömt att du släppt lös hela den moderna psykologiens koppel mot mig som ändå är så lätt att bli av med.

— Du misstar dig, sade han, för du är inte alls så lätt att bli av med som du tror. Hela den nya psykologien kunde inte hjälpa mig med det, du måste göra det själv. Förlåt mig, fortsatte han och blev plötsligt allvarsam, men jag blev ifrån mig när mamma skrev att jag måste komma hem så att hon fick resa ut. Det var därför jag skrev till dig på överläkarens råd.

— Kan inte Sporreholm hålla två personer utomlands på en gång? frågade jag.

— Det måste ju hålla dig också, kom ihåg det, sade Kristian.

Nu var vi framme vid min port.

— Du, Kristian, sade jag, nu ser vi inte varandra förrän vid yttersta domen. Så då säger också jag förlåt medan tid är.

Jag försöker tänka mig vad det kan ha varit som gjorde att Kristian tog mig i sina armar och kysste mig, riskerande vad han vunnit genom mitt besök. Eller visste han att han inte riskerade något, ens i detta ögonblick då han slöt mig i sin famn, animerad av vin, bara axlar, erotisk dans och analytisk konversation?

Jag reagerade med hela min varelse mot förvandlingen i hans sätt mot mig, mot klumpigheten, vårdslösheten, kärlekslösheten som jag kände tvärs genom hans grepp om mig. Den gjorde mig förtvivlad och ändå var jag mitt i min bittra klarsyn så starkt berörd att jag inte genast kunde slita mig loss.

Det var ett hemskt ögonblick. Jag stod som fastvuxen i marken, jag kunde inte lyfta en fot för att gå uppför trappan till villans dörr.

— Du, sade Kristian, det är ingen hemma i din villa så här dags, ingen märker om jag följer med dig in...

Jag kunde inte säga nej och inte ja. Min dragning mot honom och mitt motstånd mot att ge efter för detta skamliga förslag var så våldsamma att jag slets, bröts upp och fläktes itu. Och under den medvetna striden måste en mycket väldigare kamp ha rasat nere i djupet, ty med en gång brast jag sönder.

— Vad är det, sade Kristian, förfärad över den förfäran som han måste ha läst i mitt ansikte.

— Bär mig försiktigt... med huvudet neråt... jag förblöder...

Trädgårdsmästarfrun kom utrusande och hjälpte honom att bära in mig. De lade mig nånstans i ett mörker som jag trodde var tröskeln till den eviga natten. Striden mellan Kristian och mig var slut och bandet var slitet. Men samtidigt var vår samhörighet besegrad i blod.

Katastrofen på Angelsdorf innebar för mig att jag definitivt förlorade den människa vilken rört vid mitt innersta jag samt någon liter blod.

Den tydning av sambandet mellan dessa båda förluster som mina läkare påtryckte mig där jag låg, har sedan präglat hela mitt fortsatta liv. Ty av dem lärde jag mig att räkna med två väsen inom den skenbara enhet som Agnes Stenåns utgjorde inför världen. Uttrycket två väsen är antagligen fel, likaså alla de ord och bilder varmed man uttrycker dessa tänkta väsens egenskaper för att skilja dem åt. Det synliga — det dolda, det talande — det stumma, det medvetna — det omedvetna, allt detta är ord genom vilka hemligheten glider undan som genom ett såll. Men jag håller ändå för sannolikt att läkarna hade rätt då de sade att jag befann mig i en konflikt, där jagets urelement, dess hängivenhet och dess värdighet, stod splittrade mot varandra, och att den väldiga kraft som var i mig, löste mig ur denna konflikt med en handling så våldsamt att blod måste flyta. Det synes mig än i dag att närmare kan man inte komma för att uttrycka vad som skedde.

Ett är åtminstone visst: den dagen drevs jag för alltid ut ur självklarheten. Jag har aldrig sen kunnat

ta mina sinnens vittnesbörd helt för givna mer. Om jag är två väsen, då kan de till synes enhetligaste människor vara det också. Visserligen fäller jag omdömen om mig själv och andra som om det man ser vore något att rätta sig efter. Det måste man göra, ty det är på dessa omdömen man trevar sig fram från dag till dag och från fall till fall. Men jag vet — även om jag för stunden skulle förgäta det, att jag för min brådskas skull hela tiden måste nöja mig med de ytligaste sannolikhetsberäkningar och lämna de stora hemligheterna och krafterna ur räkningen.

När balansen inom en människa och balansen i hennes förhållande till omvärlden är väl avvägd, skall hon aldrig behöva se kraften inom sig naken och handlande, hon skall bara förnimma dess outömlighet och ta den för given.

Att möta sin egen enorma kraft blir en chock, när det är en konflikt inom jagets enhet som blottar den.

Där jag låg förföll jag till de mest överdrivna självanklagelser. Överläkaren, som en gång besökte mig, understödde dem med sitt i och för sig väldigt barnsliga missnöje över mig. Doktor Möllerbach måste försvara mig mot mig själv.

Ja, invände jag, men om kraften inom mig är så oerhörd, borde jag ju ha åstadkommit oerhörda ting. Det hade jag ju också på ett sätt om man betänkte att jag på en liten punkt brutit det samspel av krafter av vilket universums jämvikt berodde. Mitt fall på-

minde om en fysikers som lärt att använda atomkrafterna uteslutande till förstörelse.

Doktor Möllerbach lugnade mig utan skuggan av ett småleende genom att säga att det inte var jag som stört jämvikten i universum, den var störd förut. Snarare var jag ett offer för de störningar som ständigt slet på jämvikten. Jag hade givit mig helt hän i en enhet med en annan människa. Då den brast, gick rämnan tvärt genom mig själv och så blev det en katastrof. Ville jag nu vara snäll och ligga stilla och försöka läkas igen!

Jag invände att andras jag måste hålla bättre hop än mitt vid samma påfrestning, annars skulle det inte finnas nog bomull i världen att tamponera oss kvinnor med. Men hon sade att de som reagerade med en långsam förvittring av sin enhet och en långsam avmattning av sin kraft, de höll inte hop mer för det.

Men överläkaren hade ju skrivit katastrofen på min kvinnliga svaghets konto? Ja visst, jag kunde väl ändå inte begära att han skulle förstå att det som sprängde hans kvinnliga patienter var krafter som inte fick användning. Jag kan så väl se henne ännu i dag när hon rynkade pannan så att de tjocka ögonbrynens vingpar möttes och sa: — Det är obegripligt! Det är en faute utan like av naturen att ha gett oss all denna kraft som vi inte får använda annat än till fördärv.

Vid den tid då hon talade till mig om min oerhörda kraft var jag ännu så kraftlös att hon satte

vakt hos mig när personalen i villan gick till sina måltider. Trädgårdsmästarfrun med strålrynkorna kring ögonen berättade så småningom för mig att jag den första tiden på nytt och på nytt frågade vems ansikte det var jag såg över mig. — Är det mor? hade jag brukat säga och hon hade förstätt min svenska. — Gewiss Kinderle 's ist Mütterle, hade hon svarat för var gång.

Trots min kraftlöshet eller kanske just därför kände jag en ny tyngd och värdighet sedan jag lärt vilken kraft som bodde i mig. Att den fanns även hos en människa som varit så oviss och slarvig med sitt liv fyllde mig med respekt för människan och den som skapat henne. Ty någonstans måste ju kraften komma ifrån och någonstans måste den djupa jämviktens centrum finnas som förhindrade att ännu inte allt sprängts sönder fast vi gjorde vårt bästa därmed.

De lät mig inte se Kristian. Jag tror inte det kunde skadat mig om han fått komma. Jag tänkte i kraftenheter då, och jag tror jag skulle sett på honom med intresse och förvåning som på en atom — ifall han stannat bara fem minuter som han ville.

Med en egendomlig förväntan om ett nytt liv, Anodos efter Kathodos, som Möllerbach sade, återvände jag till Genève. Ett bjudningskort från en förnäm gammal patricierfamilj i Genève till en stor

mottagning för miss Jebb hade nått mig i Angeldorf och jag gick dit omedelbart efter framkomsten. Genève-societeten, som annars aldrig blandade sig med den suspekta internationella skaran omkring Nationernas förbund, gjorde ett undantag för miss Jebb. Hon var den enda som hade lyckats bryta igenom dess misstroagna reservation.

Hon satt nu helt praktiskt på en liten plattform i den pompösa matsalen medan hennes vänner och beundrare slog en cirkel om henne. I en av vråarna som blev över stod jag och hörde lösryckta fragment av hennes reseberättelse. Hon var färdig med Wien då jag kom och berättade nu glatt om påven utan att generas av det faktum att hon befann sig i Calvins stad. Hon sa att det inte alls hade varit svårt att beveka honom att påbjuda en kollekt åt henne i hela den kristenhet han kallade för sin. Han var mycket medgörligare och fördomsfriare än man trodde, och hon var bara ledsen att han hade det så otrevligt omkring sig, så föga av omtanke och värme.

Det sades av de invigda att miss Jebb aldrig var lycklig, ty hon tyngdes till jorden av det enorma ansvar för lidandet som hon fått över sig. Det kunde kanske vara sant, men just nu lät det på henne som om hon hade kraft till övers att genom en grundlig reparation införa en viss komfort i Vatikanen.

När Jack Cassingham kom in i sin roströda kostym märkte jag till min förvåning att det kändes precis som när alperna visade sig för oss en sekund under

tågresan. Han hälsade på värdinnan, lyssnade en liten stund på miss Jebb och såg sig sen omkring bland oss i periferien. Därpå styrde han sina steg åt mitt håll, vilket både gladde och skrämde mig, ty tänk om han skulle fråga varför jag försummat rådsmötet och det ena med det andra. Men han frågade mig ingenting. Han bara nickade åt mig och så vände han sig till en liten mörkhyad människa med brett, klart, fast ansikte som stod tätt invid mig med en tekopp och såg avståndstagande ut.

— Bonjour m:me Morel, hörde jag honom säga, ça va?

Han talade sedan om för mig att han väntat att hon skulle säga: Jo tack, Jane Addams mår bra. Men det gjorde hon inte denna gång. I stället erkände hon att hon stod och var avundsjuk på miss Jebb för hennes popularitet och hennes många medhjälpare. Själv fick hon arbeta ensam långt in på nätterna på Pax' byrå. Det fanns alldeles för lite arbetskraft till förfogande i betraktande av att det gällde något så stort som att forma Pax till ett dugligt instrument för kvinnornas fredspolitik.

I en blink fattade jag att här fanns större möjligheter för mig att få använda mina krafter än vad miss Jebb skulle vilja ge mig efter den besvikelse jag berett henne.

— Kan ni ha någon nytta av en skandinav med måttliga språkkunskaper? frågade jag.

Den frågan tyckte Jack inte om, det var tydligt.

Enligt hans mening var det hos Salvate Parvulos jag skulle förtjäna den stora lyckan att min son var död.

Medan m:me Morel lade ut för mig hur oerhört väl hon behövde en skandinav, frågade mig Jack Cashingams ögon om jag hade rätt att överge det arbete som stod i de korsfästa barnens tecken.

Efter mottagningen vandrade vi tre på kajerna längs den gröna Lac Lemans, och Jack sade att bland de få saker han gillade i bibeln var att himmelriket hörde barnen till. Jag måtte redan då ha stått under starkt inflytande av doktor Möllerbach, ty jag svarade att inte ens miss Jebb kunde skapa en barnhimmel, varför hela världen måste göras om så att barnen kunde leva i den.

M:me Morel började gestikulera häftigt och försäkrade att just det var Jane Addams avsikt med Pax. Jack svarade något som hon fattade som en svag misstanke om att miss Addams inte kunde utföra dessa avsikter. I nästa ögonblick trädde m:me Morel sin knutna hand hotande nära inunder hans näsa och frågade om han trodde att det engelska imperiets män ensamma skulle förmå att göra om världen.

Jack svarade mycket lugnt att kvinnorna med sina begränsade möjligheter och — än så länge — sina begränsade erfarenheter borde vara tacksamma för vad det engelska imperiet skulle kunna göra som medlem av Nationernas förbund.

M:me Morel frågade nu med hela sin varelse:

ögon, mun, händer och axlar, om Jack ansåg att Jane Addams hade små möjligheter och ringa erfarenhet.

Jack svarade att tyvärr så hade hon nog det.

Han kände och beundrade henne och hade själv sett hur hon i smått löst Amerikas rasproblem i sitt Hull House i Chicago. Men utanför dess inflytande levde fortfarande immigranterna från Sydeuropa hopklumpade i sina små kolonier och elektrocutades då och då för brott som de begått eller inte begått.

— Men Pax det är något annat. Hon håller på att göra det till en modell för internationellt samarbete, som vi kan flytta mellan olika europeiska centra, ropade m:me Morel. Världen ska få se en internationell församling, där varje nations representanter söker efter egna fel och inte efter motståndarens!

M:me Morel såg så trotsigt stolt ut när hon talade om sin ledares politik så jag kunde inte förstå hur Jack kunde ha hjärta att säga att Pax skulle förbli en modell utan inflytande på omvärlden alldeles som Hull House.

— Ni skulle inte vara så skeptisk mr Cassingham, sade hon, om det inte vore fördolt för er att vi till ordförande har en inkarnation av Magna Mater själv.

Jack lät sig inte förbluffa av något, han hade varit med om för mycket. Första Marneslaget, andra Marneslaget, engelsmännens intåg i Jerusalem, en

fredskonferens utan de besegrade och ett Nationernas förbund utan dem.

— Ja, sade han, det kan tänkas. Men i så fall har både hennes döttrar och hennes söner förlorat respekten för henne.

— Där fångade ni i få ord hela vår tids olycka, sade m:me Morel.

Jack kunde låta skeptisk, men han försummade aldrig att komma och hälsa på oss så fort han återvände från Genève. Det enda undantaget var då han kom från Polen och ringde att han inte var bergsäker på att han inte var bacillbärare åt fläcktyfus trots avlusningen. När han kom, blev allting så mycket lättare för oss. Efter det vi antichamberat i veckor för att få inlämna en skrivelse till generalsekreteraren i Nationernas förbund, ringde Jack upp honom och fick saken ordnad på en minut. Sen muttrade Jack fram en slags inbjudan till oss att äta på Bavaria eller på någon av de små ställena vid den gamla stadsmurens fot där konnässörerna samlades.

— Det är bra mycket trevligare, sade m:me Morel då, att uppvaktas av män än att uppvakta dem som vi jämt måste göra. Men hon var en mycket bevandrad dam, hon visste precis när hon skulle ha förhinder och låta Jack försvinna ensam med mig.

Jack frågade mig aldrig om jag hade ont om pengar, men det förstod han ändå, ty det var hemskt

besvärligt för honom att få mig med på någon utflykt som kostade pengar, hur han än försökte beveka mig med att han ville visa mig fyndorten för en sällsynt alpväxt. Mitt rum hade han förstås aldrig sett, men han hade någon gång antagit min inbjudan att äta middag på pensionatet och tyckte maten var förfärlig, som den också var. Jag försäkrade honom att jag var nöjd som jag hade det. Jag kände mig friare som en av gästerna vid pensionsbordet än som värdinna i Julius' hem, och jag tyckte mig ha större utrymme i ett litet hotellrum med en rankig trelådig byrå än i den stora bekväma borgmästargården i Äköping med alla dess tillbehör.

Ibland kunde det hända att Jack var absolut stum. Han kunde sitta i en krets av kannstöpande journalister och bara dricka utan att med ett ord delta i samtalet. Det var när allting föreföll honom för bottenlöst att ens röra vid. Men det kunde också hända, att han gav mig del av vad han sett och hört. Det var dessa berättelser av ett ögonvittne som gjorde mig bekant med jordklotet, om vilket jag förut ingenting vetat. Jorden var honom förtrogen som hans egen kropp. För var gång det slogs ett nytt sår på dess såriga hud i Irland, Armenien, Grekland eller Ryssland, så gjorde det ont i honom som om han träffats själv. Han kunde föreställa sig allting därför att han varit på platsen och kände de människor som led och förblödde. Ofta hann han inte vara mer än ett par dar i Genève

förrän han kallades bort igen av ett nödrop från den ort där det var värst för tillfället.

— Jag är en människa förföljd av lidandet, kunde han då säga och hålla upp en dubbelgrogg åt sig. Det dröjde också länge innan jag förstod, att det var han som förföljde lidandet.

Han hade inte bara sett ett hart när ofattligt lidande, han hade också ett egendomligt högmodigt ansvar därför. När någon orättvisa, något brott mot reglerna för fair play pågick någonstans inom imperiets gränser, måste han göra tjänst som Englands samvete. Sedan hans artikel publicerats av hans koncern i England och Amerika, kunde bud komma från London med begäran om de originaldokument på vilka han stödde sina anklagelser.

Jag var gränslöst imponerad av detta då, imponerad är jag fortfarande, men dock inte fullt så mycket, sen jag vet att hans avslöjanden användes av oppositionen att pina regeringen, och att det ofta inte blev så mycket mer än att England sade sig: *Vi har* dock ett samvete:

Jag beundrade också den beredvillighet varmed Jack störtade i väg till London för att ge muntlig rapport då han inga dokument hade, vilket regelbundet inträffade då det gällde klagomålen hos någon förtryckt minoritet som levde i skräck för att bli straffad bara för att den givit Jack muntliga upplysningar.

Det tog en tid för Jack att tänka ut på vad sätt han skulle kunna lätta min ekonomiska situation,

men en dag kom han till mig med en del material han samlat från Ryssland och föreslog mig att skriva en artikel till svenska tidningar under rubriken: *Vacklar Sovjet?*

En bättre introduktion kunde jag ju inte ha fått i mitt fosterland. Ethel blev förtjust. Hon skrev att jag verkligen utvecklade mig språngvis och att det tydligen låg något i biologernas påhitt om mutation, men aldrig hade hon trott att en sådan kunde äga rum inom samma människa. Hon hade skickat ut mitt manuskript till femton tidningar som prov på min förmåga och här kunde jag se hur hon broderat ut mig.

Jag läste hennes värtaliga rekommendation med förtjusning. Nånstans fanns väl hos mig en aning om att den var rena svindel, men jag lät inte denna tanke komma upp till ytan. Tio tidningar abonnerade och jag gjorde gladeligen upp affären sedan Jack tillstyrkt den. På det sättet skulle jag förtjäna hundrafemtio kronor i månaden och det betydde mycket för mig.

Vad jag inte talte om för Jack det var att jag lät min advokat innehålla tvåhundrafemtio kronor i kvartalet av mitt legat och överföra det på Kristians mor. Min mening var att denna summa skulle komma Kristian till godo genom att grevinnans tryck på Sporreholms finanser lättade. Jag skrev för säkerhets skull detta till henne, och nu efteråt tycker jag det är så lustigt att minnas hur jag besvor henne att

ingenting säga till Kristian. Jag visste ju att jag därmed kringgick det faktum att allt var slut mellan oss. Därpå fick jag ett visitkort där det stod:

Eugenie Hoheneck

ber att få tacka för vänligheten,

alldeles som jag skickat henne ett halvt dussin tulpaner. Sedan hörde vi inte av varandra mer.

Innan Jack for till Sverige och Finland för att göra Ålandsfrågan presenterade han mig på Bawaria som kollega för ett gäng internationella journalister. Jag märkte dock att jag ännu inte var någon verklig journalist, ty jag begrep inte ens hälften av vad de sade. De använde förnamn om flertalet av Europas statsmän och endast öknamn om Nationernas förbund. Det verkade på dem gränslöst komiskt att jag var svenska, från det land som trodde så fromt på S. des N. att det betalade hela sin årskontingent i förväg i förhoppning att den stora svindeln skulle hålla året ut.

— Men hur gör Sverige, om det till tack för sitt förtroende blir frånlurat de där öarna vad de nu heter?

Jag svarade att om skiljedomen i Ålandsfrågan ginge Sverige emot, så finge vi åtminstone ett förnämligt tillfälle att visa hur en förbundsmedlem ska uppföra sig. Och detta tyckte de var så dumt att de i rent förbarmande över mitt öde lämnade mig utanför samtalet. Det enda undantaget var en yng-

ling från ett franskt kommunistblad som kanhända sökte sina konvertiter även bland de mest efterblivna.

Han flyttade sig närmare mig och jag hade all möda att inte rygga tillbaka för vitlöken som ångade ur hans mun.

— Assemblén imponerar alltså faktiskt på några, konstaterade han. Då har herrarna något igen för att de sitter och lägger pussel inför publiken.

— Ja, just det, sade jag. För jag tror nu att det blir ett Nationernas förbund av det där pusslet till slut. Det tror mr Cassingham också, han säger att dess utsikt att lyckas ligger i dess absoluta nödvändighet.

— Det är för ömkligt att en så bra karl ska vara liberal, sade kommunisten. Nu bara förlänger han livet på kapitalismen och gör en förfärlig massa skada utan att mena det, madame!

— Mr Cassingham, sade jag, vet nog vad han gör!

— Nej, det vet han inte. För han har glömt att vända på pusslet. Han ser bara hur det fogar sig i en vacker tavla med lammen som betar ihop med vargen. Om han tittade på baksidan, skulle han se hur varg och räv smyger sig på fållorna och anställer blodbad på fåren.

— Vilka är fåren, sade jag, är det Kominterns får det?

— Förlåt att jag avbryter den intressanta konversationen, sade Jack. M:me Stenås, ni har råkat

på den enda kommunist i sällskapet som kan bibeln, det är därför han är attacherad vid Nationernas förbund, där det talas mycket i bibelcitат. Men säg, har ni haft tid att skriva det där rekommendationsbrevet till Branting som jag bad er om?

— Br... anting? sade jag. Jaså, ja visst ja. Jo det har jag i min väska.

Jag hade en lång stund misstänkt att Jack var botenlöst berusad, ty det lilla han sa lät ytterst distinkt och överdrivet nyktert. Man överdriver lätt då man spelar en roll med stor ambition och svårighet. Eftersom vi aldrig talat om ett rekommendationsbrev till Branting, så undrade jag om han ett ögonblick fallit ur rollen som nykter. Men det hade han inte. Han ville bara bräcka av kollegerna för min räkning — nå ja, det var ju för resten ganska omdömeslöst att tro att Branting kunde bräcka dem.

I alla fall var de mycket hyggligare mot mig sedan Jack hade rest till Sverige och retade mig endast sällan med sin mening att vi bar oss åt som idioter i Ålandsfrågan. Jack var i alla fall Jack för dem. Den man som lyckats offentliggöra villkoren för Saint Germainfreden innan den blev officiell, förolämpade man inte genom att vara ohövlig mot hans dam.

Jack sade vid sin återkomst att han för sin del föredrog Sverige framför Finland, visserligen begrep vi inte politik, men vi var i alla fall inte infekterade

av nationalism. Det var ju inte Danmark eller Norge heller, förmodade han, och just vår blåögdhet var det tillskott Nationernas förbund behövde bara vi gjorde oss av med den barnsliga skräcken för Ryssland. Om tio år skulle Europa ha återhämtat sig utan hjälp av Jane Addams, men det fick jag inte säga till m:me Morel.

Vi stred om var ansvaret nu låg och vem som fått sig den stora uppgiften anförtrodd. När man bröt sin mening med Jacks fick man den härdad och slipad, han var exakt, saklig och klar till det yttre men romantisk och melankolisk i botten.

Han föreslog att vi skulle slå vad om en middag i Stockholm som var hans sista förtjusning. Den dag då vi kunde fastslå att freden stabiliserats skulle vi sitta med smör, sill och brännvin framför oss, mycket brännvin, och se på när fiskmåsarna dök i Strömmen. Om männen klarade upp situationen själva, skulle det bli jag som bjöd på middagen och det lovade jag med nöje, ty jag trodde aldrig att jag skulle behöva hålla det. Men om så skedde, skulle jag förlora vadet med good sportmanship, ty det viktigaste var ju att situationen verkligen blev upplärd.

Först kunde jag inte förstå var den underbara restaurangen Sinai kunde ligga. Sedan klarnade det för mig att han menade Mosebacke. Däremot har inte situationen klarnat, och vi fruktar nästan att måsarna kommer att få vänta förgäves på oss.

— — —

"Gud ger oss kärlek . . .

Han lånar oss något att älska.

Men när kärleken nått sin mognad,
då faller det bort av vilket vår kärlek närt sig
och kärleken blir lämnad ensam . . ."

Så går det till här i världen enligt Tennyson.

Kort före julen 1921 reste Jack till England men efter en vecka uppenbarade han sig till min stora förvåning i Genève på nytt.

När vi stavade på den där versen om kärleken, befann vi oss i Jacks dubblett. Där var rymligt och högt i tak och stora kostnader hade lagts ner på dekorerings av väggar och tak. Däremot fanns det inga moderna bekvämligheter och för varje gång han återvände till sitt kontinentala högkvarter måste han bada i sitt eget gummibadkar. Jag brukade säga att Genève var icke värdigt att hysa varken honom eller Nationernas förbund och han förklarade att staden skulle inse bådads värde först när de var borta för alltid. I dag förutsåg han endast en kort livstid för sig och Folkförbundet. Han var förtvivlad över folkomröstningen i Oberschlesien med dess falska rättfärdighet, över Wilsons nederlag och Hardings triumf och såg ingen ljusning någonstans.

Vi hade träffats vid Pax' och Salvate Parvulos gemensamma mottagning samma dag. Det var en rätt uppstyltad tillställning, varvid emellertid mr Rickson-Bates anförtrött mig att han var så led på fred och

barmhärtighet, att han skulle vilja ställa till ett litet krig om han vågat för sin fru. Han anförtrodde mig att han längtade efter att starta i affärlivet på nytt, och jag frågade vilken bransch han ämnade välja. Jo, han hade tänkt att slå sig på olja som det lämpligaste för den som ville få i gång ett krig. Han frågade mig om jag trodde att han kunde ställa mrs Rickson-Bates inför ett fullbordat faktum, och jag sa att det var nog i så fall det säkraste.

Hennes förmåga att få folk att göra tvärtemot vad de ville sträckte sig långt utöver äktenskapets gränser. Till mottagningen kom hon dragande med min gamla Luciakrona från Ellen Keybjudningen, nu klädd med ris från den krypande bergstallen. Under återopande av amerikanskan Lucy Stone som "gjorde mer än hon kunde" för kvinnosaken, tvingade hon mig att klä ut mig och träda in till de inbjudna som satt i mörkret med de mest uppskruvade förväntningar.

Men Jack var nöjd med överraskningen. Han tyckte ju om mig på ett särskilt sätt sedan den där natten på tåget, men i dag verkade det som om han tyckte om mig lite mera särskilt än vanligt. För första gången föreslog han mig att vi skulle smyga oss undan alla bekanta och dra oss tillbaka till hans rum.

När vi kom dit låg där ett telegram från hans koncern som ville få i väg honom till Irland för att gå emellan de irländska Sinn Feinarna och de engelska

Black and Tann, men det visade han mig inte den dagen.

Han tog i stället fram en väggalmanacka, prydd med en vild hyacint som bröt sig upp ur ett visset fjolårslöv och sade:

— Den är en julklapp till er från min hustru.

Jag hade aldrig hört honom nämna sin hustru förr, jag visste inte säkert att han hade någon ens, men nu begrep jag att jag alltid fruktat att det var så.

På grund av oro och genans gav jag mig till att bläddra genom bladen och stannade då den 5 juli vid ett citat från Tennyson som var tydligt markerat med violett bläck.

”God gives us love,
something to love he lends us,
but when love has grown
to ripeness, that on which it throve
falls off and love is left alone.”

Jack såg på det och han såg på mig och så började han tala om sig själv.

Som helt ung hade han fått uppdraget att sköta en politisk veckotidning åt en koncern av goda gammalliberaler. Därvid fick tidningen alltmer prenumeranter och, vågade han säga, alltmer inflytande men blev allt mindre och mindre liberal — enligt ägarnas uppfattning, själv tyckte han tvärtom. Det var de åren då världskriget makade hop sig och han ansåg att liberalismen borde lära sig att uttrycka

frihetsprincipen i nya revolutionerande formler. Plötsligt lade tidningens ägare ner företaget för att slippa avskeda honom. De påstod att det inte bar sig, vilket var ett svepskäl, ty det hade aldrig kostat dem så lite som då. Det var som om världen störtat samman för honom då. Han tyckte att tidningen blivit hans genom det arbete han lagt ner på den. *Vad* han trott om sina fina, hyggliga, kristligt betonade gammalliberala styrelse, inte hade det varit att den i frihetens namn med kapitalets makt skulle strypa hans möjligheter att få tala ut från den plattform han själv skapat sig. *Nu* efteråt förstod han dem bättre, ty han hade ju sagt dessa herrar beska sanningar vecka efter vecka i deras egen tidning! Men den gången reagerade han med en klar sömnlöshet som höll på att driva honom från vettet.

Det var underligt att lyssna till detta och förstå att det funnits en katastrof i denne behärskade mans liv som i våldsamhet liknat min egen fast den var av så annorlunda art.

Han kom till ett vilohem som sköttes av en utomordentlig dam, inte mera ung förstås, helt gråhårig i själva verket, men mycket distingerad, nästan vacker. I henne fann han en människa som var villig att kämpa genom krisen med honom. Men som hon inte var legitimerad sköterska, kunde hon inte stå vid hans sida i den dagliga och nattliga kampen, med mindre de gifte sig. Han påstod att så mycket förnuft han hade i behåll hade hans hustru räddat åt honom, men det framgick av de närmare omstän-

digheterna att det var kriget som gav honom hans sömn tillbaka genom att göra slut på hans grubbel över liberalismen och friheten. När tidningen lades ner, stördes alltså hans jämvikt mera än när kriget bröt ut! En gång flera år senare återkom vi till detta och han medgav att det var egendomligt. Han sa att kriget hotade hans liv, men inte hans självkänsla. Dess erfarenheter sjönk mycket långsamt ner i honom.

— Ska jag döma efter mig själv, sa han under den abessinska krisen, så är det först *nu* vår oförmåga att sätta stopp för kriget börjar nå ner i vår manliga självkänsla och göra oss vilda.

Kriget hade brutit Jacks och hans hustrus gemensamma liv och sedan hade det aldrig tagits upp igen. Hon var numera förstörd av reumatism och bodde som invalid i Jacks föräldrahem i Somerset, där varken han själv eller hans politiskt verksamma syster Kathleen hade ro att slå sig ner.

Där satt hon nu dag efter dag framför härden, som var så placerad att hon samtidigt kunde se kolen brinna på gallret och stjärnorna på himmelen.

"Love is left alone . . ."

Alldeles ensam satt den i sin cottage med det branta taket och de höga skorstenarna som liknade öronen på en kanin, ensam, full av älskvärd lite likgiltig generositet.

När kärleken nått denna mognad, då avföll den älskade och gick in i nya kombinationer. Det var en sak som mrs Jack Cassingham tog med perfekt håll-

ning, likt Tennyson ansåg hon tydligen att det var Guds vilja så. Nå, detta kunde jag ju förstå när det gällde en dam som inte hade långt till sjuttitalet och som hunnit bli överlägsen, befriad och resignerad.

Men varför skickade hon mig ett förtäckt meddelande därom?

Något skäl måste ju finnas. För det första måste ju Jack ha underrättat henne om min existens och om . . . varjehanda. Det såg inte bättre ut än att han varit hemma och diskuterat med sin hustru möjligheten att helt informellt få förena sitt liv med mitt.

Jag fick inte något erkännande i klara verba, men jag förstod ändå på honom att det var så.

Men hans kommentar över versen som jag visade honom var en annan än jag väntat. Det var som om hans hustrus ädelmod kvarlämnat en liten tagg.

— Jag tycks tillhöra de män som absolut inte kan uppväcka svartsjuka hos kvinnor, sade han. Eller vad tror du, Agnes?

— Jag tror visst att du kan förvandla mig till en furie, sade jag, för det var det snällaste jag kunde säga. Frågan är om jag kan göra *dig* svartsjuk.

Och när jag sagt det, bet jag mig i tungan, ty jag hade faktiskt därmed gått händelserna i förväg.

Dock inte långt i förväg, märkte jag strax.

Han sade att han inte var det minsta svartsjuk på min man och då berättade jag för honom om Kristian. Han förstod att det sigill Kristian bränt in i mitt hjärta, det kunde ingen plåna ut. Men han hade heller ingen ärelystnad att göra det. Även om jag

till slut återvände till Kristian, så fick det vara en sak för sig, bara nuet var Jacks. Jag är din älskare så länge du vill och din vän till livets slut, sade han.

Det var underligt att kunna höra detta med djup lugn glädje och att ha kraft att vilja och besluta utan att krafterna i ens inre rev en mitt itu.

Jag hade makt att svara Jack att jag tyckte det blivit litet sent och ville gå hem, varpå han skulle säga right so, följa mig till pensionatets port och sen sälla sig till sitt gäng och dricka visky tills han uppnått den dödfylla som gjorde det verkligt svårt att spela nykter. Jag kunde också säga: "Släck den där otäcka taklampan som gör så ont i ögonen" och veta att det som jag därmed gick in i var varken himmel eller helvete, bara mänsklig värme, hjälp och gemenskap.

När det väl var för sent kom jag plötsligt att tänka på något...

— Jack, sade jag, mrs Cassingham kanske inte menade att jag skulle få läsa den där versen av Tennyson förrän den femte juli?

— Ack, svarade Jack, beloved, vem vet var jag är den femte juli? I morgon — nej, inte i morgon, i övermorgon — reser jag till Irland. Allt kan hända, allt utom ett: jag kan aldrig överge dig.

— Kan du inte? Ack så skeptiskt mitt hjärta var.

— Nej, sade han.

Han var ett sådant barn, Jack, med all sin kunskap om världens lidande och all sin fruktansvärda reputation som Englands flygande samvete.

En dag i slutet på 1922 satt jag som intresserad åskådare mellan de båda Rickson-Bates i en konsertsal i Haag, medan Pax' styrelse intog sina platser på estraden och en holländska under de märkligaste strupljud välkomnade kongressen för EN NY FRED. Bland de omkring trehundra deltagarna rådde en uppmärksam men på intet sätt uppjagad stämning. En ny fred var visserligen då en djärv tanke, men ingen väntade att Versaillesfördraget strax skulle störta samman under Pax' kritik, även om det vore sant som holländskan sade, att vi hade minst trehundratusen organiserade aktiva fredsvänner bakom oss.

Hade vi det? Var hade hon fått den siffran ifrån? Jag överfölls ett ögonblick av den svindelkänsla som alla vilka arbetar med kvinnorna som en enhet, säkerligen känner igen från de ögonblick då det slår dem att de inte vet ens det viktigaste om detta hemlighetsfulla kollektiv. Inte om man kan tala om en enhet och inte var vi har den om den finns. Jag såg på Jane Addams där uppe, orörlig och dominerande med de tunga ögonlocken nerfällda. Jag undrade om hon visste ifall hon hade trehundratusen bakom sig eller trettio eller bara m:me Morel.

Ena året hade det hetat: Amerikas kvinnor följer henne blint. Året därpå fick hon fara omkring och hålla konserveringskurser för att få tillfälle att viska ett ord om fred i kvinnornas patriotiska öron.

Med sin milda beslöjade röst sa hon sen själv de beskaste och uppriktigaste saker om Amerika. "Då vi inträdde i kriget ursäktade vi det med att vi skulle se till att freden blev rättfärdig", sade hon. "Men det löftet svek vi och vill gärna glömma. Det är därför framför allt en plikt för dem av oss som kommer ihåg det att begära RESNING I MÅLET OCH EN NY FRED."

Den nästa satsen gick förlorad för mig medan de båda Rickson-Bates upprörda frågade varandra om Jane glömt hur Amerika demonstrerat genom att vägra skriva på Versaillesfreden. Detta sätt att komma från ansvaret fann jag rätt så barnsligt, men då nu m:me Morel begärde ordet, kom jag ihåg att jag ingen anledning hade att förhäva mig. Jag hade nämligen i förväg avslagit hennes bön att jag ville åta mig att på kongressen framföra de neutrala ländernas självanklagelser för att de kallblodigt förtjänat på kriget och förlängt det utöver vad som annars varit möjligt. Då jag förskansade mig bakom vad som stod i tidningarna att den svenska hedern och den svenska kronan var oföränderlig, hade hon själv i kraft av sin kärlek till Jane Addams åtagit sig uppdraget. Detta trots att hon visste att hon skulle utsättas för ändlösa trakasserier då hon utlämnade Schweiz' affärsmetoder med koppar och järnskrot.

När jag nu tänker på att hon dog alltför tidigt, kan jag inte låta bli att undra om hon blev ihjältrakerad och om det är mitt fel.

Senare kom doktor Möllerbach upp. Hon var svartklädd och någon bakom mig sade: hon har förlorat ett barn. Hennes uppgift var att understryka nödvändigheten av att ovillkorlig skiljedom infördes mellan folken, och som tyska pekade hon på att en sådan skandal aldrig fick upprepas mer som Österrikes och Tysklands politik mot Serbien 1914. När då en gråsprängd fransyska med bruna pepparögon kom med det påståendet att Österrikes ultimatum till Serbien var moderat och hyggligt i jämförelse med det som Frankrike givit Tyskland för några dagar sedan, då begrep jag vad m:me Morel menat när hon sagt att jag skulle bli imponerad av de egenartade internationella umgängesformer som Jane Addams infört vid Pax' kongresser.

Om de ledande statsmännen ville följa vårt vackra exempel skulle den skadeståndskonferens som nu förestod i Paris, komma att ta sig ut på följande sätt:

Poincaré från nedersta ändan av konferensbordet: Jag tackar er mina herrar för att ni velat uppdra åt mig att leda denna konferens, men jag måste avsäga mig uppdraget. Ehuru jag börjar inse att mina fördomar mot tyska folket är orimliga, har jag ännu inte kunnat utrota dem. Under min ledning skulle därför konferensen

ha sämre utsikter att komma till ett positivt resultat. För min del föreslår jag till ordförande monsieur Bergmann, Tysklands representant.

Sedan därpå Herr *Bergmann* intagit ordförandeplatsen, skulle han ta fram sitt MEMORANDUM ÖVER TYSKLANDS OFÖRMÅGA ATT BETALA och hastigt rätta till en del siffror, medan han med ett ursäktande leende förklarade att Tyskland nog snillat undan en del av sina tillgångar innan det gjorde sig urarva.

Inför denna sakernas oväntade vändning skulle *Bonar Law* ställa sig upp och säga att England förtjänat väl mycket på kriget genom att krossa sina handelskonkurrenter, säkra passagen till Indien och skaffa sig strategiska fästen och vackra oljetillgångar i sina fienders för detta kolonier och länder. Av denna anledning ville han ställa alla vinster till förfogande vid den nya fredsuppgörelse med omfördelning av världens råvaror som nu måste ske. Efter hans anförande borde lämpligen ett telegram från president *Harding* komma in med en förfrågan om U. S. A. kunde få efterskänka de allierades skulder och inträda i Folkförbundet.

På första bänken rätt under Jane Addams ögon satt tre tyskor som applåderade det franska uttalandet. Vid detta etikettsbrott lade hon handen på klub-

ban, och med en duns lät de sina händer falla i knät. Bakom mig hörde jag också en svag applåd. Då jag vände mig om såg jag att det var Rina Nerz och Siri Malmgård som applåderat, ty deras rodnad röjde dem.

Jag smålog tröstande mot dem och vände mig sen mot talarstolen, där en engelska nu börjat bekänna sitt lands synd och skam. Jag undrade om det kunde vara Jacks syster och gled därefter över till att undra vilken dag Jack skulle komma och om det inte skulle bli trevligare för oss att flytta över till Amsterdam då. Detta var sista gången på mycket länge jag skulle kunna tänka sorglöst på vad som var trevligt. Ty i detta ögonblick bröt en virvelvind in i lägret. En sidodörr som antagligen var artistingången till estraden, slogs häftigt upp och in störtade en högväxt gestalt i bjärtgrön klänning och eldrött hår. Med höjd hand begärde hon tystnad, och det blev också tyst. Men sen stod hon flämtande med handen mot hjärtat under en halv minut. "Kathleen är en född skådespelerska, verklighet och drama flyter hop för henne", hade Jack sagt. *Detta* måste alltså vara Kathleen.

— Jag kommer från Paris, sade hon sen och var så andfådd som om hon sprungit hela vägen. Tilllåter ordföranden att jag säger vad jag vet nu genast? Jag bär mig illa åt, det vet jag, men det är nödvändigt. Nu har vi inte tid att diskutera en ny fred, ty nu gäller det att förekomma ett nytt krig!

Det var första gången efter freden jag hörde talas om ett nytt krig som nära förestående. Det gick en ryckning genom salen, endast Jane Addams satt orörlig. Jag ertappade mig med att undra om hon hela tiden vetat vad som komma skulle.

— Sex divisioner franska trupper följer efter mig hack i häl, fortsatte den gröna.

— För att ta Holland?

— Nej, för att bryta in i Westfalen och krama Tysklands hjärta till döds.

— Innan Bonar Law ens hunnit fram till skadeståndskonferensen? Nej, det är omöjligt, avbröt engelskan överlägset.

— Varför är det omöjligt? Konferensen och skadeståndet är ju bara spegelfäkteri. Poincaré vet att hans fordringar på Tyskland inte kan uppfyllas. Han vill inte ha betalt, han vill ruinera Tyskland och hoppas att tyskarna sen av hunger och förtvivlan ska flyga i struparna på varann. Han litar på att ingen kan hindra honom. Men *vi* ska hindra honom!

— Vi här?

— Ja, vi här. Vi måste, annars blir det ofelbart krig.

Det som skrämde mig mest var att Jane Addams avstod från att kalla Kathleen Casingham till ordningen. Ingen höll sig till ordningen under de närmaste fem minuterna. Möllerbach reste sig i sin bänk och ropade med hög röst:

— Låt oss inte bli hysteriska! Det blir inget krig när den ena parten fogar sig i vad som helst!

— Men tyskarna ämnar inte foga sig, sade den gröna. Min bror Jack Cassingham har informationer genom tyska legationen i Paris att...

De tre tyskorna på främsta bänken protesterade nu högljutt mot att dessa saker diskuterades offentligt.

— Och jag protesterar mot att de förtigas, svarade Kathleen genast. Jag var med att överraskas av kriget 1914! Det var vi alla med om. En gång till får det inte ske. Därför säger jag så mycket jag vill att tyskarna planerar motstånd hur vanvetligt det än är. Av motstånd blir krig, än en gång krig, massmord och elände, vill ni vara med om det? År 1917 efter tre års krig kom en ung engelsk officer på permission och sökte upp mig för att säga att allmänna meningen i hans kamratkrets var att deras mödrar förrått dem och utlämnat dem till döden. Den gången försvarade jag mödrarna mot honom med att de aldrig blivit lärda att begripa någonting och därför låtit överrumpla sig. Men om 1914 skulle upprepas nu i år eller nästa år, vem skulle då kunna försvara mödrarna mot deras söners anklagelser? Friends, sade hon, det kommer att bli fruktansvärda anklagelser. Vi måste handla, förstår ni det?

Tystnad.

— Svara!

Fortfarande tystnad.

Kathleen for med båda händerna genom sitt hår så att det stod rätt upp som en brinnande buske.

— Madam President, sade hon, jag ber att få anmäla mitt utträde ur exekutivkommittén. Jag far till London och vädjar till the man in the street. Han har nog bättre förstånd. Men nu är det slut med Pax. Därmed lämnade hon estraden och hennes sortie var lika effektiv som hennes entré.

— Ja, då fortsätter vi där vi blev avbrutna, sade Jane Addams med något som liknade en glimt i ögat, om en sådan kan förekomma hos Mater Dolorosa.

Det engelska föredraget tog alltså vid, men ingen hörde vidare på, ty överallt utbytte man tankar om Kathleen och hennes skrämnskott. Många var benägna att slå henne i vädret och i stället lita till Möllerbach. Men när jag lät blicken glida längs raderna av ansikten upptäckte jag många som såg ut som man föreställer sig folk gör då de hört sin dödsdom avkunnas av domare eller läkare. Och jag bar nog ett av dessa ansikten själv.

Då vi bröt upp inför middagsrasten kom Möllerbach direkt fram till mig.

— Jag hoppades just att få träffa er, Agnes, sade hon. Hur är det med er? Ni ser ut som ni tog kriget på allvar.

— Jaså, men ska man inte det? sade jag ironiskt.

— Inte om det är syskonen Cassinghams krig, svarade hon helt nonchalant. Stackars liten, ni ser alldeles förstörd ut. Jag tror jag ska låna er den här boken. Den kommer att ge er annat att tänka på.

Ur sin portfölj tog hon fram en bok med tarvligt grått omslag och en lång krånglig titel som lydde:

Neubegründung der Psychologie von Mann und Weib.

— Tack så mycket, sade jag, men jag tror jag kommer att få annat att göra än att läsa psykologi.

— Det är inte alltid det som gör mest väsen av sig för tillfället som är viktigast, sade hon. När ingen minns Poincaré och skadeståndskrisen längre, kanske man kommer att minnas den här boken.

— Tycker ni inmarschen i Ruhr är oviktig?

Jag var smärtsamt berörd av hennes uppförande. Jag hade känt det så skönt att kunna lita på Möllerbachs omdöme och nu var det slut därmed.

— Nej, långtifrån, sade hon. Den är både sorglig och onödig, men den kommer inte att leda till krig. Jag begriper inte att en så erfaren journalist som Cassingham kan ta tyska parislegationens hotelser på allvar. Men man kanske ska vara tysk för att förstå en krigströtthet som sitter ända in i märgen, bokstavligt talat. Ja, det vill säga Poincaré, så dum han annars är, han vet bättre. Han vet att det dröjer länge innan vi kan tänka på krig och den fristen utnyttjar han på sitt sätt. Nu måste jag gå, för exekutiven ska sammanträda, med eller utan Kathleen. Ångrar ni er inte och tar boken i alla fall? Jag skulle gärna vilja pröva den på er och jag slår vad att en blixst skulle upplysa er hjärna, precis som min, så att ni begriper att överskottet av kvinnokraft inte är en faute av naturen utan beror på att systemet vi lever i inte har användning för den.

Rina Nerz och Siri Malmgård stod nu tätt inpå och väntade otåligt på att få hälsa.

— Tänk att doktorn kunde hålla huvudet kallt, sade Rina beundrande.

— Men tänk om miss Cassingham har de senaste nyheterna, undrade Siri Malmgård bekymrad.

— Vi får väl vänta och se vem som har rätt.

Möllerbach nickade och ville gå, men Siri Malmgård höll henne kvar.

— Se, jag råkar vara affärsmänniska och har ansvar för en rätt stor personal.

— Det är inte tvivel om att Kathleen Cassingham har de senaste nyheterna fast hon inte förstår dem, sade Möllerbach. Om jag vore affärsmänniska skulle jag sälja papper i dag och köpa tillbaks i morgon. När Ruhrinmarschen blir allmänt bekant, kommer den att påverka börsen.

Hon gick och där stod vi, tre oerhört avsnästa svenskor.

— Vi har flyttat ihop nu, sade Rina hastigt, Siri och jag och våra flickor, och vi har aldrig haft det så lugnt och skönt som nu. När kommer *du* hem?

Det svarade jag inte på, ty bakom mig ropade någon på mrs Stenås. Jag vände mig om och fick se Kathleen, som irrade omkring i salen och frågade efter mig. I nästa ögonblick hade jag ett brev från Jack i min hand.

— Kommer han inte? frågade jag. Mitt mod sjönk långt under ångeststrecket, ty min enda tröst i elän-

det hade varit tanken på den trygghet som Jack skulle föra med sig.

— Han är redan i London för att få England att tvinga Poincaré att ta reson, sade hon. Hon drog mig undan från de två andra och sade i låg ton: Han uppdrog åt mig att be er att ta vägen över England, när ni nu reser till Sverige.

— Ja, sade jag, det är klart att jag gör. Res inte utan mig.

"Om vi inte träffas mer", skrev Jack, "så God bless you dear heart."

Jag hade länge fruktat att kärleken låg på lur i den gemenskap som uppstått mellan oss under det år som gått sedan jag fick kalendern med Tennysons vers. Inte ostraffat delar man världens öden och frukostbrödet under ett samliv där intellektuella och kroppsliga impulser ständigt reagerar intensivt på varann. Jag hade varit lycklig och rädd att bli ännu lyckligare. Vilken dum onödig rädsla! Den förlorade sig nu i en djupare, vildare känslöström. De stora ödena var i gång, och Jack hade tagit för givet att de skulle skilja oss åt...

Mitt hotellrum vette mot en ljusgård. Jag satt vid fönstret tills alla ljud domnat av och endast ett enda fönster lyste utom mitt eget. Det syntes mig vara en evighet sedan kongressens programenliga öppnande, jag räknade en kyrkklockas slag och förvånade mig att vi inte hunnit längre än till midnatt. Nu var vi ändå inne på den dag då man skulle behöva all den

behärskning man kunde åstadkomma. Jag släckte mitt ljus och gjorde ett försök att komma till ro. Men omkring mig hävde sig oron i stora mäktiga vågor. I mörkret omkring mig fanns något stort och välvande, jag kom att tänka på "korallbankar av klappande hjärtan", korallfärgen smög sig in i mitt medvetande utan hjälp av synnerv och ögonlins. Dessa otaliga hjärtan steg och sjönk, steg och sjönk, de hade i sin nakenhet samma färg och lydde samma rytm. Kännetecknen man och kvinna, tysk och fransman var dem berövade. Samma djupa kunskap om vad det är att älska, förlora, förblöda hade de alla, samma djupa hjälplösa okunnighet om det öde som förbereddes dem. I dessa röda dyningar sjönk mitt hopp som jag sökt hålla uppe genom åren och försvann.

När jag tyckte jag inte kunde uthärda mera kom jag ihåg Möllerbachs bok som jag så motsträvt tagit emot, och jag tänkte för att pröva om den verkligen kunde ge mig annat att tänka på. Men ack, vad angick det mig att "kvinnornas glömda historia steg upp bakom horisonten". Vad var det för idé att "den kunde ge oss nyckeln till det nuvarande läget!"

Jag slängde boken, störtade upp ur min säng och öppnade fönstret. Inte ett ljud hördes mer än den sakta susningen av de millioner klappande hjärtan som uppfyllde mörkret i natt. Jag lade mig i fönsterkarmen och grät. Jag undrade hur det skulle bli att uppleva ett krig igen, jag undrade om de spasmska

smärtor jag kände var förebud till menstruation, jag undrade hur det skulle gå med svenska kronan och vilket dödssätt jag skulle få.

Det knackade på dörren och den öppnades innan jag hann svara. Där stod Möllerbach och underrätade mig att Jane Addams väntade mig i sitt rum.

— Behöver hon mig? frågade jag ivrigt.

— Nej, men hon tror att ni behöver henne, sade Möllerbach och tog upp boken som låg på golvet.

— Jag vet inte varför jag trodde ni skulle begripa mer än andra, tillade hon.

— Vad skulle jag begripa? frågade jag medan jag hastigt kammade till håret och for med pudervippan över mitt förgråtna ansikte.

— Att det är en underbar skickelse att kvinnornas historia kommer tillbaks just nu när vi äntligen ska göra historia på nytt! Spring nu, sade hon och stoppade tillbaks boken i sin portfölj. Men ge er inte över hos Jane Addams för länge, för hon är trött. Kom ihåg att jag kan kontrollera när det släcks hos henne och er.

Därmed gick hon utan godnatt.

Jane Addams ögon låg omgivna av djupa, svarta skuggor. När jag såg hur trött hon var, skämdes jag grymt över att ha gråtit i fönstret. De usla trupper hon hade måste ju ta livet av henne!

Till på köpet sa hon: jag tycker inte om att ni gråter.

På bordet framför mig låg ett papper fullskrivet med fyra olika handstilar. Fyra kvinnor hade till

ledning för varandra nedskrivit temat för de anföranden de skulle hålla på det stora mötet nästa dag, och därav hade oavsiktligt blivit en gemensam högtidlig förklaring. Jag utbad mig originalet av Jane Addams mot att jag besörjde femtio avskrifter, och jag har det kvar än. Det är något underligt med detta papper. Det är inte tvivel om att de fyra författarna i denna natt har lämnat vägen, lämnat stigen, ja själva marken och går på en knivsegg mellan verklighet och överklighet. Ibland när jag läser det på nytt, är det bara ångesten från den natten som strömmar mig till mötes. Ibland blir det framför allt bekännelser av fyra människor, bekännelser vilkas personliga bakgrund jag tror mig veta något om. Två av dem har stupat, Jane Addams och hennes adjutant m:me Morel, Kathleen har frivilligt övergått till det förflutna, endast Möllerbach framhärdar ännu.

Vad jag vet om dem alla vore ju i sig nog att ge dokumentet historiskt värde. Men ibland tycker jag det är som om allt det där fölle bort, och de kort-huggna raderna från alla nakna hjärtans natt finge värde som ett tidlöst vittnesbörd.

Jane Addams hade skrivit överst, som ju naturligt var.

Där stod:

*Systrar: Vi har fått världens räddning till upp-
gift, och just nu kallar Gud på oss!*

Ur kristen synpunkt var ju detta självklart, Gud kallar alltid på alla. Men ändå kunde det ligga en

revolutionerande tanke däri, som kanske skulle förstås tusen år för sent.

Kathleen hade förstått den och tagit upp den redan nu.

Hörsammar ni Guds kallelse? frågade hon och svarade själv: Ja, jag hör den sång ni sjunger medan ni kommer till undsättning, kommer från hemmen, fabrikerna, skolorna och fälten. Edra nakna hjärtan sjunger denna natt sin gemensamma nationalsång!

Jag ryckte till vid uttrycket: nakna hjärtan, ty det var ju nakna hjärtan jag själv hade sett. Men när Jane Addams fått del av min förvåning, sa hon att det ju blott var helt naturligt att vi sett samma verklighet på var sin sida om ljusgården denna natt.

(Nästa dag på mötet, när Kathleen skulle tala över detta tema började hon sjunga i stället. Den tokiga människan sände en fågeldrill ut över auditoriet för att låta det förstå att undsättning var på väg. Liksom den skotska tjänstflickan i den hotade garnisonen i Lucknow under Stora upproret i Indien varit ensam om att känna igen undsättningsregementets säckpipor, så var nu Kathleen i den privilegierade situationen att kunna lova oss räddning.)

Därnäst kom Möllerbach, och trots felstavningarna i hennes engelska gjorde hennes handstil ett nästan kungligt intryck. Jag tyckte den rest på sig sedan hon fick det där stormaktskomplexet.

Vi har inte vågat tro på våra egna krafter, ty forntid och nutid tycktes förneka dem. Men kvinnornas väldiga historia som ligger bakom det man kallat

fortid ska ge er nytt perspektiv över tillvaron. Ni ska förstå att våra krafter är stora nog att för andra gången föda mänskligheten till livet genom att skaffa den fred!

(Möllerbachs anförande på detta tema föll sedan alldeles till marken och vårt mottagande därav var en förnekelse av varje ord i hennes satser. Hon sa sedan: Jag måste läsa historia. Jag måste ta reda på hur lång tid det tog innan renässansen blommade upp i Italien efter återupptäckten av den grekiska kulturen.)

Till sist hade m:me Morel på en enda rad uttryckt den enda tanke hon hade i sitt huvud: *Låt oss följa vår ledare som barnen sin mor!* (Men därför fick hon heller inte tala alls på mötet.)

Jane Addams frågade mig varför jag grätit. Jag svarade att det kommit över mig så starkt att vi slarvat bort vår sista chans och inte skulle få någon mer. Hon svarade mig som man svarar ett litet barn i dess sorg: nog har väl ni som jag haft en god och tålig jordisk fader som gärna gav er ett nytt tillfälle att gottgöra det ni försummat?

Då måste jag svara att min jordiske fader inte alls frågat efter mig, och att jag var osäker om Gud var annorlunda. Jag hade aldrig märkt att han gav sig till känna annat än genom sitt missnöje.

— Tyst, säg inte mer, sade Jane Addams. Hon tog mina händer i sina och sökte föra mig in i den tystnad där hon var van att möta sin Gud. Jag tystnade förstås i yttre mening, men i mitt hjärta fort-

satte jag det jag ämnat säga: Jag utmanar dig härmed att visa dig på annat sätt än genom ditt missnöje, ifall du kan det, o Gud!

Länge satt jag orörlig till dess hon äntligen släppte mina händer. I vems närhet var jag? Ett mäktigt huvud böjde sig av sina egna tankars tyngd. Var hon den hemlighetsfulla stora modern som väntade på att hennes döttrar skulle samla sig kring hennes tomma knän? Då hon släppte sitt tag om mina händer, smög jag mig bort utan ett ord som man gör då man sett för mycket...

Jack och jag steg ur framför en hotellport, varpå Dienern kom ut och under djupa bugningar tog mot vårt bagage. Personalen var ofantligt hövlig, även rumsstäderskan hälsade underdånigt, då hon öppnade dörren till ett rum en trappa upp och bjöd mig ta in där. Jag gick in för att bese det, men ryggade i dörren och sade:

— Här är ju upptaget!

— Nej, visst inte, gnä' Frau, sade hon, vördsamt småleende. Stövelknekten hör till hotellet och den där är bara prydnad. Det hon kallade prydnad bestod av en imiterad tobakspipa som med vårdslös elegans satt fastnitad på cigarrkoppens kant. Jag var inte alls säker på att det var pipan och stövelknekten som kommit mig att tro att rummet var upptaget. Medvetet åtminstone hade jag inte registrerat dem. Men jag gick in igen, ty det fanns ju intet att anmärka på rummet, utom att det *var* upptaget på något konstigt vis.

Strax därpå möttes Jack och jag och gick ner i en prydlig liten matsal, där en tysk herre väntade oss. Bland de få gästerna var jag den enda kvinnliga. Alla samtalade så lågt att man inte kunde

höra ens vilket språk de talade. Vi själva talade engelska som tysken behärskade på ett sätt, vilket gjorde mig grön av avundsjuka. På alla bord var levande ljus, på vårt dessutom levande blommor. Tysken fungerade som värd, och frågade om jag tyckte om Pasteten nach Königinart, och översatte det genast med: vol au vent à la Reine.

— Ja, fastslog Jack, då hovmästaren gått med förtroendeuppdraget att själv välja vin, så blev det i alla fall krig. (Trots Pax, sa han avsidet till mig.)

— Men inte det kriget du väntade för en månad sen, när vi var i England, sade jag. Det här sättet att möta väpnad invasion drömde du inte om, Jack.

— Hjärnornas krig mot kulsprutorna är egentligen mycket intressant, sade tysken som om han talat om ett skådespel. Men det är, som gnä' Frau säger, en improvisation och ställer stora fordringar på vår intelligens.

Den som sade detta var Baurat Alfred von Holst, en man på omkring trettio år och tillräckligt intelligent, såg det ut, att i närvarande läge hålla de franska kulsprutorna stängna om någon kunde det. Jag satt så att jag mest såg hans profil, som var tunn och skarpt skuren som en rovfågels av lägre ordning. Men en gång då han av nervositet tog av sig glasögonen mötte jag en blick med ett hjälplöst närsynt uttryck. Med glasögonen på var han emellertid den väluppfostrade, bildade, genom utländska resor avslipade unge tysken. Han hade på sin tid,

det vill säga före kriget, studerat byggnadskonst över hela Europa. Sedan hade han på grund av sina ovanliga kunskaper använts bakom fronten vid förhör av fångar och spioner. Då byggnadsverksamheten satte in efter fredsslutet hade han blivit chef för staden Essens byggnadskontor och var nu under franska invasionen dess pressombud. Det var ett fruktansvärt göra egentligen och därtill ganska farligt. Men i kväll var han salig över att det förunnades honom att ta emot Jack Cassingham i Essen, där det verkligen var något att visa för den som var intresserad av Ruhrockupationens följder.

— Vi har väntat Englands flygande samvete varje dag den sista veckan, hade han genast sagt då vi sökte upp honom på hans pressbyrå, och jag hade höjt på ögonbrynen för att låta honom förstå att så kallade man inte Jack rakt i ansiktet. Sen lät han bli, och under vår fortsatta samvaro vande han sig alltmer att ta emot sina signaler från mig. Detta var så mycket mera nödvändigt som Jack var ur humor och till min oerhörda förvåning visade det.

— Men er intelligens är inte outtömlig och ert tålmod inte heller, och det finns en gräns för hur mycket tusenmarkssedlar man kan trycka också, sade han till von Holst. Bitterheten över den misräkning han lidit under sin politiska kampanj i London kom fram i hans ton.

— Vi räknar med seger innan vi nått den gränsen, svarade tysken. Vi ämnar hålla ut tills världsamvetet kommer till undsättning.

— Ni vill inte svara mig, doktor! Vet ni vad fransmännen räknar med då?

— Fullkomligt, sade von Holst. Vi känner deras önskan att vi ska börja begå mer och mer sabotage som ska ge dem anledning till straffexpeditioner, vilka i sin tur ska ge anledning till revolutionära resningar mot dem. Då ska de få den ursäkt de behöver inför England att använda sitt krigsmaskineri som vi lamslagit genom att inte låtsas om det. Sen hoppas de få gå vidare tills de har oss under stövelklacken.

— Nåå, ni kommer inte att göra fransmännen till viljes, herr Baurat?

— Nej, det ämnar vi inte, ty vi har inte lust att bli styckade som Österrike och Turkiet blev. Vi ämnar använda oss av den enda fördel vi har, den nämligen att fransmännen inte har en aning om vad vi tänker ta oss till.

— Då får väl inte jag heller veta det, sade Jack. Jag tittade förvånad på honom. Vad gick det åt honom egentligen, varför var han inte vänlig? Han var absolut nykter, han befann sig inför ett klart fall av dumhet och brutalt övergrepp, och han såg ju hur tysken törstade efter sympati. Men han var sig inte lik sedan de där tre dimmiga, kalla veckorna i London då han och Kathleen slitit som galärslavar förgäves.

I början hade Jack och Kathleen tagit mig med sig på sina möten, men snart nog upphörde de, ty

varför behövde jag mer än två gånger höra dem svara på frågan varför England skulle hjälpa hunnerna mot de tappra allierade.

En dag sade Jack:

— Det är slut med mitt inflytande. Min koncern har påmint mig om att moralkakor tröttar folk i längden.

— Om du skulle följa med mig till Ruhr? hade jag då sagt.

Han ville inte tro att jag tänkte resa till Ruhr, men jag förklarade att jag hade också en koncern av tidningar, och den hade givit mig i uppdrag att göra Ruhr. Detta var verkligen sant. Ethel hade skrivit till London och föreslagit mig att fara. Hon hade själv gärna velat ge sig i väg, men hennes nyfödda dotter hindrade henne och dessutom ville hon inte ställa mig i skuggan, sade hon.

Då Jack förstod att det var allvar började han att motsätta sig mina planer, men jag sade:

— Kom ihåg, Jack, att jag ännu inte fått svar på min fråga: "Wie soll ich mich um dieses grosses Glück verdient machen, dass mein Sohn gestorben ist?"

Kathleen måste sluta sin kampanj, inte för att den var lönlös utan därför att hon bokstavligen inte kunde få fram ett ord. Om det var sant att hon levde på utdelning från en jutefabrik i Bengalen som använde sweated labour, så fick hon också svettas själv. Den gröna klänningen slokade kring henne

som flaggan kring en stång och det isgråa skimret invid hårrötterna steg allt högre upp i hennes röda hår, om det nu berodde på att hon inte hann färga det eller på att Frankrike så fort gjorde henne gråhårig. Men när jag sa adjö till henne, gav hon mig ett dokument i vilket jag befullmäktigades att vara Pax' ombud under min resa i Ruhr och tillhölls att samla uppgifter om förhållandena för att rapportera till nästa exekutivmöte. Dessutom räckte hon mig en lapp där hon skrivit: Se till att inte Jack ger sig ut i för stora äventyr.

Och det lovade jag henne.

Nu i kväll förstod jag att det verkligen skulle bli nödvändigt för mig att se upp. Jack var besluten att öva revolverjournalistik eftersom det var vad folk ville ha, och han försökte hela tiden att få von Holst att ge honom någon ledning om vart man skulle bege sig för att bli åsyna vittne till något dramatiskt. I Köln hade han hört rykten om en Bartolomeinatt som snart vore att vänta, och det viskades att den sotiga arbetarvärlden samlades till underjordiska patriotiska överläggningar. Fransmännen behärskade visserligen jorden med sina tanks och ridpiskor, men under jorden fanns det ju ett helt nät av gruvschakt och hemliga gångar. Kanske sträckte dessa sig ända in under det obesatta Tyskland så att Reichswehr en dag skulle kunna skjuta upp mittibland fransmännen som en Jack in the box?

Von Holst skänkte i den sista droppen av det mänskimrande vinet och gjorde ett tecken med den

tomma flaskan, varpå kyparen störtade åstad för att byta ut den mot en ny.

— Nej, sade han sen, tyvärr är det nog inte så. Vårt finansamt i Berlin skickar fortfarande lönerna till ämbetsmännen i Köln via London, och det skulle de ju inte göra om det funnes några underjordiska möjligheter. Men eftersom ni ville ha något dramatiskt att skildra, så ska jag i detalj låta er veta vad som hände i förrgår, då en avdelning Schupo marscherade upp och ställde sig mellan den upprörda massan och fransmännens kanoner. Det var ett stort ögonblick, fransmännen kunde inget göra, deras kanoner kunde lika gärna varit förnaglade. Det går inte att skjuta på människor som bara står där stilla och väntar.

— Så småningom lär de sig väl det också, sade Jack.

Detta tyckte jag lät upprörande cyniskt och jag gav Jack en vädjande blick, samtidigt som jag bad om en penna för att anteckna alla detaljerna från denna scen. Men Jack hade rätt på sätt och vis, blott däri misstog han sig att han trodde lärdomen kunde förvärfvas redan under Ruhrinvasionen. En massa förberedande erfarenheter och lärdomar måste gå från folk till folk, innan nu konsten att döda värnlösa är inlärdd till fullkomning.

Von Holst skänkte i på nytt av det oemotståndliga vinet, och Jack sade till mig:

— Du kommer att bli en alltmera extatisk an-

hängare av det passiva motståndet ju mera du dricker av firman Krupps vin.

Jag satte ner glaset. Kyparen bjöd just färska jordgubbar nu i februari och jag hörde honom med en biton av hån i rösten ursäkta sig å husets vägnar att han inte kunde servera frusen grädde till dem.

Min uppsyn måtte ha varit förfärlig då jag såg från Jack till von Holst. Båda stramade upp sig att möta det värsta, men jag skämdes för mycket för att fara ut mot dem. Det obehag jag känt då jag kommit in i mitt rum hade jag utan svårighet övervunnit, varpå jag packat upp min klänning och gått ner till middagen. I denna paralyserade stad, som var utan transportmedel, mat, ljus och bränsle, där mödrarna vände hem tomhänta efter att ha stått i kö framför dispensärerna för att få en droppe mjölk åt sina barn, hade jag tagit detta hotell där allt gick furstligt väloljat och precist till så tämligen för givet. — Det är väl så man tar emot en engelsk samvetsjournalist och en svensk, hade jag tänkt. Men sedan jag fått förklaringen begrep jag inte hur det kunnat undgå mig att jag befann mig på förbannad mark. Förut hade hovmästaren verkat riktigt hyggelig, nu tyckte jag att han smålog bakom ryggen på von Holst som Mefistofeles skulle göra då han lyckats i grund lura en människa och förvända hennes syn. Jag kände redan hur mina inälvor revolterade mot maten jag blivit bjuden på.

— Är det sant att jag är gäst hos Krupp? frågade jag von Holst.

— Ja, gnä' Frau, svarade han darrande. Krupp har det här hotellet för sina kunder . . .

— Dit hör då inte jag!

— Du ser ut som om du trodde att du satt och åt ihop med idel kanonuppköpare, sade Jack road. Men dem finner du i Bofors. De här herrarna är kanske intresserade för kokkärl och konstgjorda ben, vad vet jag.

Fast jag inte skulle få bli sjuk, blev jag det ändå.

— Ursäkta, men jag mår inte bra, svarade jag och störtade upp från bordet. Jag hann nätt och jämnt sätta mig i säkerhet innan middagen åkte upp med en fart som jag aldrig varit med om förr. För min magsäck var Krupp fortfarande den gamle Krupp.

Då jag kom ner till de två andra igen hade jag satt på mig reskläder för att de skulle förstå att jag ville i väg.

— Jag får be om ursäkt, sade von Holst. Men det fanns inget annat hyggligt ställe i hela Essen som kunde ta emot die Herrschaften . . .

— Ni behöver inte be om ursäkt, von Holst, sade Jack och hade nu en helt annan ton mot tysken. Berätta i stället för madame det ni berättat för mig. Det är sannerligen förbluffande. Jag tar tillbaks allt jag sade förut. Nu tror jag ni kommer att segra. Och inte ska det bero på bristande nit hos mig om inte Essen blir en vallfartsort för pacifister.

Von Holst såg lycklig ut.

— Med nöje, sade han, men först ville jag fråga om gnä' Frau inte skulle vilja följa med och bo i min mors gästrum. Vi har visserligen ägt lite rustningspengar, men min mor har haft dem på en bankbok och av kurserna i dag att döma räcker inte vår förmögenhet till att frankera ett brev med längre. Om gnä' Frau går med på det så kanske vi bryter upp, för jag får inte vara ute efter åtta.

Jag såg på Jack och han sade inte utan skadeglädje:

— Ta emot anbudet, madame, jag som inte är rädd för spöken, jag bor kvar.

— Nå? sade jag då vi vandrade genom de mörka gatorna där brådskande vandrare sökte sig hem före åttaslaget.

— Jo, vad jag berättade var att vi på byggnadskontoret haft en del att göra med de åttiofemtusen arbetare som blev utan arbete vid Krupps på grund av freden och fredsfördraget. Och jag sa just till mr Cassingham att man måste beundra det tålamod och den disciplin varmed de burit sitt öde och framför allt beundra att de kan glädja sig åt att produktionen lagts om till fredlig tillverkning, fast det går ut över just de skickligaste specialarbetarna. Ni kan tänka er vilken revolution som sker i det tysta i en stad där något sånt händer, men den har försiggått utan minsta tillstymmelse till bråk. Här omkring oss går ännu tusentals äldre arbetare och väntar tåligt på att bli sextiofem år och få en liten pension från

Krupp. Undrar ni på om jag är trygg för att vi ska kunna genomföra motståndet med obruten disciplin?

Vi talade om detta tills vi stannade framför en stor påkostad stenbyggnad förnämt belägen i närheten av en park. En vithårig liten mamma i spetsmössa och svart sidenförkläde kom nerför en bred ektrappa med snidat räcke och hälsade på oss där vi stod i den pompösa riddarhallen. För henne förklarade von Holst att han hade med sig en framstående utländsk journalist som med sin blotta närvaro skulle bli ett skydd för dem båda. Varpå gumman vände sig till Jack och förklarade att hennes lit stod till Gud och fäderneslandets rättvisa sak, men att han var hjärtligt välkommen ändå och vi skulle få den von Holstska sängkammaren, som hade sängplats för oss båda. Sedan misstaget blivit rättat, förklarade hon lite kyligare att det var väl bäst jag bodde i sängkammaren i alla fall, varpå hon gick för att ta fram lakan åt mig med nyckelknippan skramlande vid sin sida.

Jack skrattade när jag vackert bad honom vara försiktig så det inte hände honom något på återvägen. Det värsta som kunde hända mig vore om inget hände, sade han. von Holst lät Jack gå, sedan kom han och erbjöd mig en nyutkommen bok av Romain Rolland om en för mig okänd storhet som hette Mahatma Gandhi, vilken skulle vara en aktuell personlighet inom vissa tyska kretsar just nu. Sen tog han godnatt och gick in till sig. Medan jag väntade

på att sängkammaren skulle bli i ordning åt mig, läste jag tänkespråken i hallen.

”Wirf Dein Leid auf Gott beherzt
Trau dem Arzt auch wenn es schmerzt!”

— Var er man läkare, gnädige Frau? frågade jag den gamla damen då hon kom för att hämta mig in i sovrummet.

— Ja, hos Krupps, sade hon, och där behövde de sannerligen tillit till Gud och doktorn, för där förekom svåra olyckshändelser. Jag hörde av min son att ni redan har genachtmalt?

Jag önskade att jag kunnat säga henne hur tom jag var. I ett hörn av den stora sängen med bolster över och under mig, låg jag och höll med kalla fingrar i Romain Rollands bok om Gandhi.

”Rien ne frappe en lui d'abord qu'une expression de grande patience et d'amour. Il est doux et poli même avec ses adversaires... il se juge avec modestie scrupuleux au point de paraître hesiter et de dire: je me suis trompé... sådan är den man som fått trehundra millioner människor att resa sig, skakat det brittiska imperiet och infört i den mänskliga politiken den mäktigaste rörelse vi känner sedan nära tvåtusen år...”

Jag trodde inte mina ögon. Hur kunde allt detta hända i nuet utan att man visste om det! Varför hade Jack, som invigt mig i så mycket, aldrig nämnt ett ord om Gandhi? Ja, när jag nu tänker efter, så hade han i alla sina skildringar gått runt Indien som

om det inte existerade. Kunde det vara möjligt att det även för Jack var ett alltför stort och smärtsamt problem? Den tanken öppnade vida utsikter över Jack och över England och Indien. Jag läste andlöst vidare och vidare, fast jag hade hemskt dåligt samvete för att ljuset brann ner så fort. Jag blev tvungen att släcka det innan jag fick veta hur det gick för Gandhi med hans vapenlösa kamp för indiernas mänskliga rättigheter i Sydafrika. Men det betydde inte så mycket om jag måste vänta tills i morgon att se hur kampen slutade, det var mig nog att jag fått veta att den började. Därmed skymtade en väg till befrielse från krigets förbannelse som kvinnorna kunde gå tillsammans med män av samma tro och vilja. Konsekvenserna för framtiden syntes mig så väldiga, att jag inte kunde komma till ro och sova. Detta måste Möllerbach få veta, tänkte jag, ty *detta* är en upptäckt! Just då fattade jag inte alls vilka väldiga avstånd i tanke och liv som låg mellan Gandhi och mig. Lika stora som mellan mig och Möllerbachs matriarkat. Jag mindes den där vaknatten i Haag då jag lagt ner mitt hopp, sannerligen det var som om Gud besvarat min utmaning!

Nu knarrade trappan just så där som en trappa gör då man försöker att gå den försiktigt. Jag hörde viskningar i närheten, men trots springan i dörren kunde jag inte urskilja några ord, förrän de två som talade kom i gräl och glömde att jag fanns.

— Ja, mamma, när jag *vet* att du ogillar mig, varför behöver du säga det just nu i natt klockan tre!

— Jag kommer att säga det varje natt klockan tre tills du slutar upp.

— Jaså. Ja, god natt då!

— Vänta. Hur många fick ni i natt?

— Åtta.

— Var har ni gjort av dem?

— På det vanliga stället.

— Tänk om de blir upptäckta!

— Varför det! Om ett par timmar ligger de och sover tryggt under jorden.

— Jag önskar jag vore under jorden själv.

— Jag vet att du önskar mig under jorden också, men nu är jag inte det.

— Nej, den som inte törs utsätta sig för fara . . .

— Tyst, mamma, skrik inte! Och var lugn att jag utsätter mig för fara . . .

— Skrik inte själv . . .

Det var inte svårt att räkna ut att samtalet rörde sig om hemliga sabotageakter von Holst syntes bedriva om natten, sedan han skött det vapenlösa motståndet och dess dumma utländska beundrare om dagen. Denne von Holst var alltså dubbelbottnad som en smugglares koffert! Jag skakade på huvudet då jag tänkte på hur barnsligt det varit att Ethel fasat för mig som dubbelprovokatör, därför att jag skrev under den där protestskrivelsen mot mig själv. Bättre upp måste det vara i stora världen! Jag måste en gång berätta för henne om denne von Holst som bor i ett hus byggt av tyska pengar, talar om världs-

samvetet på utsökt engelska, ställer sin mor under mitt beskydd, ger mig boken om Gandhi till kvällslektyr och går ut i pacifisternas vallfartsort Essen för att mörda åtta fransmän. Gud bevara mig för att komma underfund med människor, tänkte jag.

Jack var själv fullt klar över ironien i det faktum, att medan han under den vecka som följde upplevde allt slags mänskligt elände, så steg hans humör. Det berodde på att han dag för dag återvann läsekretsens bevågenhet och därmed även tidningsredaktionernas. Hans artiklar blev allt bättre placerade och allt mer citerade. Ja, de gjorde så starkt intryck i den anglosachsiska världen att ekot träffade både fransmännen och tyskarna i Ruhr och fortplantade sig till Paris och Berlin.

Det var inte Jacks försök att gå in på de stora historiska sammanhängen som gjorde hans artiklar så älskade av den breda publiken. Dessutom förstod ju inte ens han det vi nu vet: att förödmjukelsens sådd i den tyska jorden skulle gå upp och ge hundrade kornet till sist.

Nej, det som gjorde att man slukade Jacks artiklar var att han såg på det hela som en saga och berättade den med driven skicklighet. Från urminnes tider då våld och vapen betydde mindre än fyndighet och sinnesnärvaro, lever ju kvar de många berättelserna om barn och skräddare som klarar sig mot

dumma jättar och om sköna, goda prinsessor som beveker de ampraste feer. Jack tog upp det motivet igen. Han gjorde den tyske Michel till den finurlige pojken som utgår segrande ur en massa äventyr fast han bara har sin kvickhet att klara sig med. Det var naturligtvis en mycket subjektiv syn på regeringen Cuno och dess förtroendemän, men åtskilligt hände som närde den och gav honom stoff. Den finurlige pojken var framme över allt och ställde till förtret åt general Degoutte som han kallade general Degout. Särskilt ställde han till mycket spektakel på de stora bangårdarna som övergivits av tyskarna. Han lade om växlar, han pillade på knappar och gav de tokigaste signaler, han åstadkom panik och försvann. På stationerna stod långa tåg fullastade med kol. De fick inte fara in i det obesatta Tyskland, de kunde inte fara till Frankrike därför att ingen vågade lotsa ut dem ur bangårdens djungel. En natt trasslade sig den finurlige pojken upp på ett sådant tåg, och plötsligt hände något på den dödsstilla stationen. Tåget satte fart som om det fått koller, bröt igenom bommen som stängde vägen åt Berlin till och for i väg till det kolhungriga Vaterlandet. Den yrvakna franska vakten sköt på det, men bommade. Tyskland hade fått några ton kol och fransmännen var ursinniga.

När jag läst den historien frågade jag Jack hur han kunnat skildra detta så levande utan att ha varit med själv. Han svarade då att han hade varit med. Inte heller han sov vidare gott i Krupps säng och en

sömlös natt hade han gett sig ut och hamnat i detta äventyr.

Jag sade då till honom att om det inte skulle bli mycket tråkigt för honom, så måste han hädanefter ta mig med på sina äventyr. Det gjorde han också, ty han var medveten om hur ledsamt jag haft i London och hur prövande han själv varit en tid. Det enda sättet att göra bot var att ta mig med på de ruskigaste platser, där belägringstillstånd förklarats och där ständrätt ägde rum.

Det var nu vi märkte att vi reagerade olika på många vis. Jag brydde mig bara om människor, men Jacks största intresse gällde den väldiga apparat som stod stilla och förstördes. Det gjorde honom ont med maskiner som rostade eller fördärvades av ovana eller oskickliga händer, om råvaror som stod olastade på bangårdarna och inte kunde komma till sina fabriker, om kolen, pengarna, den mänskliga skickligheten som inte kunde komma till någon nytta. Och jag å min sida kände en slags underlig skadeglädje vid att se detta och jag påpekade inte utan stolthet hur mycket ömtåligare maskiner tycktes vara än människor, fast man inte skulle trott det. Men Jack sade att jag måste lära mig att människorna inte kan skiljas från maskinerna eller tänkas leva utan dem; på den ståndpunkten stod han då.

Jag fick nu se ett krigsmaskineri på nära håll i ett slags halv funktion: inte krig, inte manöver, utan något mittemellan. Jag lärde mig vapenslag och uniformer och hur soldater luktar då de sveper förbi

en på sina meningslösa marscher. Ju förtrognare jag blev med allt detta, ju mera fantastiskt föreföll mig det hela, som ett jättelikt misstag, vilket skulle vara lätt att rätta, ja kanske höll på att rättas nu.

En gång hade jag en egendomlig upplevelse.

Jäck satt och skrev och jag smet ut och gav mig ensam på promenad. Vi var i Gelsenkirchen, där det förklarats belägringstillstånd på grund av mord på en fransman, men jag tyckte liksom inte att förhållningsreglerna angick mig. När jag kom till en gata som spärrades av en tank blev jag inte mer imponerad än att jag försökte trassla mig förbi. Då hände det att tanken slog ut sitt pansarskal och gjorde sig redo till aktion alldeles som en skalbagge som skall till att flyga. Kulsprutornas rör stack nu ut åt alla håll, vilket var av en kolossalt oanständig verkan måste jag säga.

Jag blev inte rädd, men gränslöst chockerad såsom jag blivit då jag mött exhibitionistiska män på en ensam väg. Naturligtvis borde jag ha vänt genast, men det gjorde jag inte, utan stod där och betraktade tanken som om den varit ett väsen man kunde betvinga med sin vilja. För mig var den ett väsen för sig, oavhängigt av de där pojkarna som roat sig med detta trick mot mig. Det var som om vi mätt våra krafter mot varandra. Jag representerade människan, ut i varje nervspets medveten om sin överlägsenhet och besluten att försvara sin integritet mot den själslösa maskinen. Ilsken och rädd genom min hållning började den surra och sätta i gång. Jag vek inte åt

sidan förrän en bajonettspets i vecka livet lirkade mig bort. En rispa finns på min läderrock än i denna dag som minne och vittnesbörd. För denna gång var jag slagen men jag hade en klar känsla av att detta bara var början av en kraftmätning. Om jag anförtrott mina tankar åt mr Rickson-Bates just då, skulle jag antagligen blivit ställd inför frågan om jag trodde mig om att gå emellan Royal Shell och Standard Oil, de två stora oljekoncernerna som egentligen slogs här på denna mark, fast deras verktyg själva inte visste det. Och i så fall hade jag nog sagt ja. Det lät ganska troligt att oljebolagen blivit så allsmäktiga sedan civilisationen föroljats och bensinerats. Hela den väldiga faunan av järndjur som rasar omkring på jorden till tecken att även mannen kan föda levande ungar, den skulle ju svälta ihjäl, om den inte finge mat. Därför kan det tänkas att oljan ligger bakom allt. Men *likafullt* ansåg jag att man mot järnet och oljan kunde våga att sätta upp den levande mänskliga organismen, vars reproduktion och fortvaro är oberoende av dem.

Då vi återvände till Essen efter en rundtur i de stora industristäder som utan svärds slag fallit i fransmännens händer, blev vi fast för den franske pressattachén. Det var en liten spetsig karl med svarta ögon som stod där med en av Jacks artiklar i handen och skälvde av undertryckt vrede. Med så stark tonvikt på tredje stavelsen i Jacks namn att man inte kände igen det, förklarade han att han inte ville

underkänna Cassingangs motiv för att skriva som han gjorde, men han erkände sin oförmåga att begripa dem. Jack måste ju själv veta bäst vilka offer av liv och lidanden segern över bochern kostat och ändå, ändå, ändå försökte han göra den om intet! Fransmännen underkastade sig det otrevliga jobbet i Ruhr för att de visste att de kämpade för sitt och engelsmännens liv. Endast ett maktlöst Tyskland kommer att unna oss att leva, monsieur Cassingang, sade han med oerhörd intensitet — mig brydde han sig inte om, dumt nog för resten när det gällde att vinna Jack. Jag ber er, jag besvär er, fördärva inte vår sista chans. Jag förstår att det vore en uppoffring att inte skicka era tidningar de stories de vill ha, men Frankrike skulle förstå att uppskatta det. Och en dag skall ni själv vara glad att ni inte hjälpte tyskarna.

— Och om jag ändå hjälper dem? frågade Jack.

— Ja, då kommer ni att bittert få ångra det. Ni har stor makt, mr Cassingang. Redan börjar den förrädiska oppositionen där hemma vädra morgonluft, och det är er skull att tyskarna blir oförskämdare dag för dag.

— Au revoir, monsieur Carraux, sade Jack med tonvikt på första stavelsen.

Den som blivit oförskämdare i fransmannens ögon var naturligtvis von Holst. Genom Jacks artiklar hade han fått en ny belysning över den situation i vilken han befann sig och såg den mera världs-

historisk, mindre förödmjukande än förut. Jack var på väg att övertyga honom om att tyskarna var engagerade i ett nytt och föredömligt stridsätt, inte bara ett som man grep till i brist på grovkalibriga kanoner. Von Holsts rörliga intellekt lekte gärna med de möjligheter till vänskap med England, seger över Frankrike och moraliskt ledande ställning i världen som låg öppna för Tyskland att bruka om Cassingham hade rätt. Det passade honom att vara med om att skapa ett fullt tidsenligt hjälteideal.

Inte underligt att fransmännen tyckte han blivit oförskömd.

När vi blivit av med fransmannen frågade Jack mig irriterad varför jag inte hjälpt honom.

— Därför att jag är så förfärligt osäker om vem som har rätt, sade jag.

— Vad menar du? Tyska regeringen och industrimagnaterna är nog ouppriktiga bitvis och fiskar i grumligt vatten, men tyska folket, det är något annat.

— Är det?

— Du kan väl inte neka till att sådana som till exempel von Holst är bottenärliga?

Efter denna utmaning måste jag fram med vad jag upplevt första natten, då von Holst förpassat åtta fransmän till dödens sömn i jorden. Att döma av hans kommande och gående om nätterna hade han sen dess åtskilligt flera på sitt samvete.

— Det där ska jag ta reda på, sade Jack.

En dag blev vi inbjudna att äta kväll hos Frau Doktor von Holst. Mellan den dagen och den då Jack och jag resonerat om von Holsts ärlighet, låg den blodiga påsken i Essen, då fransmännen gett sig till att skjuta ner tolv arbetare hos Krupp. Det var ett så dumt blodbad som trots något, fifty fifty av dumhet och rädsla som de flesta blodbad är. Vi träffades under det våldsamma intrycket av denna händelse. von Holst hade haft en mottagning för utlandspressen och med hjälp av de döda arbetarna hade han gjort den till en succé. Den franske pressattachéns stövlar var nästan uppslitna av hans ridpiska, men vad hjälpte det. Arbetaren hos Krupp som böjt sig under arbetslöshet och nöd för fredens skull och nu låg genomskjuten på en katafalk översållad med blommor, var dagens gripande, dominerande gestalt. Han rådde till och med på min övertygelse att von Holst var en smart propagandafigur och intet mer.

Jack, von Holst och jag gick först moltysta. När vi dök in i vägen som följde parken vi skulle förbi, frågade Jack plötsligt, om von Holst inte skulle ha lust att nästa dag följa med honom på ett besök i Köln, han skulle gärna vilja göra honom bekant med den engelske kommandanten.

Von Holst begrep inte ett dugg, han trodde nog som jag att nu hade Jack druckit för mycket visky igen. Tack, men fransmännen älskade honom för högt för att vilja släppa honom från sig, sade han. Jack förklarade då att det skulle gå fint för von

Holst att komma förbi posterna om han klädde sig i mrs Stenås' läderkappa och motorhuva som så ofta överskridit gränsen att fransmännen inte fäste sig mycket vid vad som var inne i dem.

— Men risken för gnä' Frau? sade von Holst indignerad.

— Den är obetydlig, sade Jack i mitt ställe. Jag far ju direkt tillbaks med kläderna och passet till Essen igen. Mrs Stenås tar gärna den risken för en vän.

— Ja visst, sade jag, dock mer för Jacks än för von Holsts skull, lyd mr Cassingham, doktorn.

— Ausgeschlossen, sade von Holst. Ja, jag menar förstås hjärtligt tack, men jag kan inte ta semester just nu.

— Ja, jag ville bara ge er den möjligheten, sade Jack, sedan jag nu fått klart för mig att det ni har för er om nätterna hör till de värsta förbrytelser som kan begås mot den franska drapeaun.

— *Men vad är det då?* frågade jag.

— Cassingham, sade von Holst, tycker inte ni som jag att det är behagligare för gnä' Frau att inte veta vad det är så länge hon bor i vårt hus? Ni kan ju säga henne att hon skulle gilla det, ifall hon visste vad det var. Jag tror även Gandhi skulle gilla det, sade han och smålog mot mig. Han var mycket blek.

Militären nekade oss att gå närmaste vägen till von Holsts hem. Detta retade den hyggliche Jack, ty i sådana ögonblick blev han representant för ett im-

perium, trots att han jämnt brukade predika om vilket oskick det var att uppträda som en sådan. Men det var ingenting att göra, vi måste rikta om vår väg och råkade därvid oförhappandes komma in i en gränd. Den var också blockerad, men inte av kanoner utan av permitterade soldater som stod i kö framför en port. Von Holst var djupt generad, ty intet misstag om deras uppsåt var möjligt, man förstod genast varför de stod i kö. Han ville vända, men Jack vädrade morgonluft och glömde min närvaro. Detta var ytterst viktigt. Han hade hittills förgäves sökt just en sådan bordell.

— Hur så? frågade jag.

— Jo, jag vill veta om besättningen består av tyskor, om de pressats att tjänstgöra och om de utsättes för repressalier liksom alla andra som tjänar fransmännen.

Von Holst behövde inte svara, ty det gjorde en kvinnostämman från ett fönster i övre våningen. På en dialekt som gjorde varje tvekan onödig, bad hon herrarna gå in eller förbi och inte stå där och chikamera kunderna längre. Mig spottade hon efter, mer var jag inte värd.

Mitt hjärta blödde för de stackars små poiluer som sprang ut och in i gränden i så bedrövligt ärende.

Arma barn, tänkte jag, som är dömda att turvis stå i kö för kärleken och döden. Om man kunde få deras mödrar och älskade att förstå att de måste befrias ur denna hunsade och värnlösa tillvaro. Jag

tyckte att om jag själv varit en poilu, kunde jag inte ha begripit bättre hur de hade det och vad de längtade efter.

Till min oerhörda häpnad och hänförelse upptäckte jag att jag älskade dem. Med en just då alldeles självklar övergång förstod jag i samma ögonblick även Kristian med alla hans gåtor. Jag begrep allt, han var öppen och klar för mig. Där evighet är, där det skyar upp ett tag, där försvinner alla motsatser. Tyvärr kom skyarna och gåtorna tillbaka sen igen.

Vi gick vidare i rad efter varandra på en smal stig genom parken. Jag hade alltid tyckt att träden i denna park såg så olyckliga ut som om de led av den dåliga stoffbemängda luften. Men i kväll var luften ren och klar, människornas aktivitet var nedlagd. Mellan trädens grenar skymtade stjärnorna och en smal månskära.

Vad är det som händer då man plötsligt ur dunkel och förvirring går rakt in i ett ögonblick av värme och klarhet?

Vi var inte inom någon stor ledares kraftområde såvitt jag visste. Var det då de döda Kruppmännen som skapade denna zon av fred i en stridande värld? Eller hade jag av en händelse råkat komma in i ett stillestånd som universum höll med sig själv?

Antagligen är det inte alls någon händelse när så sker. I en stund då man är så färdig och förberedd att ens känslighet nått en viss grad av fullkomning,

då är man i stånd att märka när man passerar ett av de värmebälten som ligger på ens väg.

Aldrig tror jag att de sotiga och astmatiska träden i denna park ska glömma denna stund med stjärnorna och med oss. Jag ska inte glömma den. En gång har jag varit mig själv som en del av universum och att vara sig själv är att ha fred. Splittringen, uppdelningen, sprickan som tränger in i jaget, når inte allra längst in ändå!

Fred är sen dess ett ord som jag inte gärna använder annat än då jag kan ge det den hemliga och högtidliga betydelse som det fick denna kväll.

Då vi kom in i den gotiska matsalen låg på våra fyra tallrikar fyra bruna, helstekta hjärtan, ett till var. De var torra och hårda och serverades utan förmildrande omständigheter. För familjen von Holst behövdes inga sådana, ty för dem var stekta hjärtan en läckerhet. Då Jack och jag förtvvlade och ovana sökte skära bitar av dem, hoppade de under våra knivar som för att komma undan, och Frau Doktor fick lov att hjälpa oss.

Ett underligt bordssällskap med underliga erfarenheter bakom sig och stora händelser framför sig — hur stora anade vi inte — var samlade kring denna sällsamma kost. När jag såg mig omkring, tyckte jag att allt sällsamt var självfallet, evigt och nödvändigt. Vi alla här som samlats för att äta hjärtan ihop, var lika lätta att förstå som Tyskland och

Frankrike, lika lätta att hantera som poiluerna i gränden.

— Gnä' Frau tänker i stället för att äta, sa Frau Doktor oroad. Ni tycker kanske inte om hjärta? Det är det bästa Alfred vet. (Gud, han hette Alfred efter den ryslige grundaren av huset Krupps storhet. Kunde jag få in även detta i mitt nya universum? Ja.)

Jack hade nu fått ner sitt hjärta intill sista biten.

— Skulle jag kunna få ta ett litet stycke av ert? frågade han mig hjältemodigt. Det blev en tävlan i ädelmod mellan oss, maskerad som glupskhet å båda håll, till de båda tyskarnas uppbyggelse. Jag åt upp mitt hjärta själv och fick behålla det!

— Frau Doktor frågar vad jag tänkte på? sade jag. Jo, på att jag helst av allt skulle vilja vara tyska.

Något mindre prov på min kraft att älska än det som bestod i att som tyska älska fransmännen syntes mig inte värdigt då. Herrarna tog upp detta och kom fram till att vem vet, om några år blir det kanske fördelaktigare att vara tysk än fransman.

— Ja, vi kvinnor begriper oss ju inte på politik, sade Frau Doktor, så jag skulle kanske ingenting säga . . . men . . .

— För att begripa sig på politik behöver man bara älska sina fiender, sade jag.

Jack tittade upp, upptäckte att det var något särskilt och såg från mig till von Holst. Han sade ingenting, men han gick påfallande snart.

— Vad menade ni med att ni ville vara tyska? frågade von Holst då vi blev ensamma. Han såg så underlig ut så jag upplät genast min mun och förde samtalet undan från alla personliga områden. Jag hade bara menat att en överväldigande seger väntade det land som först av alla kunde befria sig från hatets förgiftning och försonligt räcka handen mot de andra. Och för mig låg det så nära till hands att det var Tyskland som skulle göra denna gest.

Det måste ha legat något i luften denna kväll som gjorde att det inte var orimligt att säga en sådan sak. Von Holst tyckte det var helt naturligt att en kvinna kunde tänka så men sade att det var orimligt att ställa en sådan fordran på män. Jag kommer gott ihåg vad jag svarade på detta, men det är för svårt att skriva ner det i dess gränslöshet. Många gånger sedan under åren har jag satt fingrarna i öronen för att slippa höra ekot av min egen röst från den kvällen, då jag predikade för von Holst.

Jag brukade bli nervös då han gav sig ut om nätterna, men den gången var jag alldeles lugn. Jag somnade genast och då jag vaknade vid portklappens dån genom huset, var min egen lycka det första som kom tillbaks till mig. Nästa tanke var att de franska gendarmerna förstås skulle sätta sig ner och vänta tills von Holst kom hem och ta honom då. Men jag hann inte tänka denna tanke helt färdig, innan dörren till mitt sovrum öppnades och jag hörde Frau Doktor säga i iskall ton: "Jag är bara en kvinna, jag kan inte hindra er, mina herrar."

Ögonblickligen drog jag dynan över huvudet som en halvvaken person när han inte vill bli störd och drog några djupa manliga andetag på gränsen till snarkning. Då sköts dörren till igen och strax därpå hörde jag till min glädje hur ytterdörren stängdes efter inkräktarna. Sen kom von Holst hem, och min sista tanke innan jag somnade var: jag har räddat honom, för fransmännen lät lura sig att han låg snällt i sin säng.

På morgonen vaknade jag i en fart och var nu mera nykter till mods. Inte har jag räddat honom! tänkte jag. Bara dumt av mig att ge mig till att snarka som en karl, då min klänning hängde mittför dörren så fransmännen genast måste ha sett den. Men då jag satte mig upp märkte jag att klänningen inte hängde på sin vanliga plats. Min förvåning var stor då jag upptäckte den i garderoben jämte min hatt, min morgonklänning och mina restofflor. Jag hade nämligen inte en aning om vem som hängt undan dem där. Dessutom stod inte mina underkläder att finna hur jag än letade. Nu rusade jag ut och fick tag i Berthe, som försäkrade att herr Baurat låg i sin säng och sov lika gott som han brukade om mornarna, att hon inte visste hur dags han kommit hem, och att hon inte var den som gömde herrskapernas underkläder minsann!

En liten omläggning hade hon företagit då gendarmerna kom, hon hade nämligen satt herr Baurats skor utanför min dörr och mina utanför hans, men hon bedyrade vid alla helgon att det var också det

enda knep hon tillåtit sig. Eftersom hon inte kunde ha varit inne och smusslat med mina kläder sedan jag klätt av mig, så var enda förklaringen att jag gjort det själv. Mina underkläder som jag haft dagen förut hittade jag slutligen i botten på min koffert. Det gick inte att komma ifrån att jag måste ha låst upp den, lagt ner kläderna i botten på kofferten, låst igen och lagt nyckeln på dess plats, och ändå kunde jag inte nu efteråt driva upp det allra svagaste minne av denna handling. Den enda förklaringen som förstås ingen riktig förklaring är, måste vara att jag haft en förkänsla av vad som skulle hända och under detta inflytande sömngångaraktigt röjt undan alla spår i mitt rum av dess kvinnliga invånare. Men detta kunde jag inte tala om för någon, inte ens för Jack.

Von Holst visste nu att det bara var en tidsfråga när fransmännen skulle komma igen, och då skulle det nog inte gå så lätt att bli av med dem. Fara i väg med Jack i min läderkappa och huva ville han inte, men han tyckte inte om utsikten att bli häktad i sin säng, så han ville aldrig gå och lägga sig innan den timme var förbi då de nattliga häktningarna brukade ske. Vi satt därför uppe många nätter och pratade då han inte var ute på sina hemliga äventyr. I von Holsts ögon hade jag en särskild välsignad egenskap som han inte fann hos någon annan. Alla andra

människor hade fordringar på honom, hans mor inte undantagen, hon kanske var värst. Fransmännen fordrade underkastelse därför att de hade makten och fredstraktaten på sin sida, tyska regeringen för att den hade lagen på sin. Vanliga medborgare fordrade mat och kol och bostäder där inga bostäder fanns, journalisterna fordrade barnlik på bordet i stället för den statistik om Ruhrockupationens verkningar han gav dem.

Men jag kunde förstå och deltaga i det allmänna olycksödet och i hans personliga svårigheter utan att ha någon egen del i detta elände som uppslukade alla. Därför var det vilsamt att tala med mig och han betecknade mig som en människa fri från önskingar och sorger, vilket stämde just då.

— Men så önskelös kan inte en man, åtminstone inte en man i min ålder vara, sade von Holst.

Det var verkligen tur att inte gendarmerna kom den natten . . .

Men nästa natt kom de. Innan von Holst gick för att möta dem tog han mig i famn och jag upplevde den avskedskyss som bränt millioner kvinnors läppar dessa sista år.

Sen tog de honom med sig utan ceremonier och vi tre kvinnor, Frau Doktor, Berthe och jag, satt ensamma kvar hela natten.

— Det kan hända de dömer honom till döden för det han gjort, sade Frau Doktor med en egendomligt smärtblandad triumf. Hon passade på att säga det medan Berthe var ute och värmdde kaffe. Hon

vågade inte väcka upp Berthes raseri och förtvivlan, ty Berthe var en ursprungligare, mindre dresserad modernatur. Men samtidigt kunde hon inte underlåta att skryta inför mig.

Medan hennes son under kriget arbetade bakom fronten hade det inte varit lätt för Frau Doktor att möta på gatan de fruar ur umgänget som hade de sina söner vid fronten.

Möjligen nalkades nu den förfärliga stund då hon skulle få sin upprättelse, och kunna skrida fram på gatan som moder till en hjälte och martyr, även hon.

En dag på hösten 1923 for Jack och jag samma väg som vi rest tillsammans det hemska nyåret 1920. Men nu for vi i motsatt riktning: från Genève och norr ut. Allt annat var också förändrat och tvärt-
emot. Sydtyskland vällde över nu av druvor, äpplen, humle och säd, det byggdes, över nybyggena vajade taklagsölets kransar och krögarna tillkännagav på uråldrigt vis att deras vin var färdigt till avprovning. Människorna beredde sig att börja livet på nytt trots allt. I kraftmätningen mellan Tyskland och Frankrike var en epok avslutad, tyska regeringen hade förlorat och ställt in det officiella motståndet, franska regeringen hade lagt om kampanjen på en annan bog, förlagt den till andra områden och arbetade med andra verktyg, mindre pansarvagnar och fler sabotörer som betalades för att inifrån bryta sönder Tyskland. Ett tag hade det varit nära att lyckas. Sachsare och bajrare, judar och germaner, kommunister och nazister hade stått mot varann, och när det såg för illa ut hade vi tröstat oss med att von Holst hade det bättre i fängelset där han satt, än om han varit med i den allmänna förvirringen.

Även för mig och Jack var allt annorlunda. Vi tyckte mer om varandra än vi nånsin trott var möj-

ligt, men vi visste att livets nödvändighet drev oss åt olika håll. Medan Jack satt och pratade med mig, visste jag att han redan var ett långt stycke framom sig själv på väg till England. Där började krampen efter kriget att lossna, det artade sig till systemskifte och en ny tid skulle bryta in, en oändligt betydelsefull tid för hans eget land och för hela världen. Han hade äntligen beslutat sig och skulle lägga in hela sin energi i valkampanjen för Labour och MacDonald, men i detta sammanhang kunde jag inte förekomma i någon form, det visste vi båda. I Genève hade det varit annorlunda, men Genève var inte aktuellt för ögonblicket, först när England fick en regering med annan hållning mot Folkförbundet kunde det löna sig att arbeta där. Inte heller jag hade något mer att göra i Genève. Hos Pax hade personalförändring skett, m:me Morel hade fått följa med Jane Addams på hennes inspektionstur runt världen och skrev hänfödda brev om den vaknande Asiens kvinnovärld vilka alla slutade: "och för resten så dyrkar jag Jane Addams". Hittills hade jag motstått alla Ethels försök att övertala mig att komma hem igen, men nu började jag tänka på saken.

— Vi ska samarbeta tvärsöver Nordsjön, sade Jack, och använda varje tillfälle att träffas. Håll utkik och varsko mig då ni ska behandla ert avrustningsförslag så kommer jag som ett skott. Det visade sig nu att Jack visste oändligt mycket mer om vår planerade försvarsreduktion än vad jag gjorde.

Jag visste inte ens då att vi nästa år skulle ha nya val.

— Hjälper du mig med material fortfarande? frågade jag.

— Naturligtvis, sade Jack, ska jag göra det. Men bered dig på att jag en vacker dag reser till Fjärran östern.

Då kände jag betydelsen av det farväl vi stod inför.

Jag tänkte: Är det verkligen politiken som skiljer oss åt eller använder vi den därtill?

När von Holst häktats hade Jack haft klart för sig att det i högsta grad gällde livet och hade bildat en "von Holstkommitté" för hans räddning. Medan vi var i Genève hade rättegången mot honom ägt rum i Mainz samtidigt med de stora rättegångarna mot den tunga industriens män, men anklagelsesmaterialet mot von Holst hade aldrig kommit inför offentligheten. Rättegången hade hållits inför lykta dörrar, och allra minst hade Jack som von Holstkommitténs representant fått närvara. Domen blev emellertid bekant och kommittén kunde kanske räkna sig till förtjänst att den lydde på tjugu års straffarbete och inte på döden. Då jag fick veta detta hade jag skrivit till Frau Doktor att jag gärna ville komma och hälsa på henne och bett henne svara mig till Frankfurt am Main, där jag skulle stanna två dar på tyska Paxsektionens årsmöte. Jack bad mig hälsa henne så mycket och säga att hon inte skulle förtvivla, kommittén skulle arbeta vidare för hennes sons räddning och om tio år, kanske åtta eller sju år, skulle

han säkert vara fri. Då var han ju ännu en man i sina bästa år med livet framför sig och hon själv skulle inte vara för gammal att glädja sig åt återseendet. Jag skulle också skildra för henne, vilken hjälte hennes son egentligen var och att hans minne skulle vördas när föraktets tystnad sänkte sig över hans domare.

— Och du, Agnes, tycker jag ska göra ett försök att träffa honom i fängelset. Därmed gled vi in i Frankfurts stora banhall, där jag skulle av i den tidiga gråa morgonen.

Jack hjälpte mig av, sprang ett par steg framåt och sökte förgäves efter en bärare på den nästan tomma perrongen. Han försökte just klargöra för ett par stationskarlar att de måste hjälpa mig, då konduktören kom och schasade in honom i tåget igen. Vi omfamnade varandra hastigt till farväl och så stod jag där utanför hans fönster och betraktade med tungt hjärta det välkända fula ansiktet och spåren av rörelse däri som bröt igenom alla skämt han ansåg sig böra avfira i avskedets stund. Just som tåget gled ut såg jag Jacks ansikte i oerhörd grad förvandlas och bli ett frågetecken. Han pekade ivrigt neråt stationen för att jag skulle vända mig om. Så började han svänga sin mössa och hans sista hälsning gällde någon bakom mig, inte mig.

Då tåget försvunnit vände jag mig om. Där stod von Holst själv tätt inpå mig, han hade redan tagit en av mina väskor.

— Be-nå-dad? sade jag.

— Ja, sade han. I går och utan motivering. Jag for direkt hit från fängelset i Mainz och telefonerade hem. Då sa min mor att ni skulle komma hit i dag, så jag tänkte att jag börjar väl med att möta vid första tåget söder ifrån.

Vi blev sittande i ett hörn av den yttre väntsalen. Han kunde inte följa mig till hotellet så tidigt, och jag kunde inte vänta med att höra vad som hänt tills det blev passande. Vi satt där medan de första sömniga grå skuggorna strömmade förbi som med lokaltåg skulle ta sig ut till sitt arbete nånstans utanför stan. Sen drack vi hett kaffe ur bleckmuggar med andra luggslitna skaror som det första arbetartåget förde in till stan. Jag tänkte inte särskilt på det orimliga i dessa anordningar, men von Holst som yrkesman och byggnadsingenjör påstod att här måste man gripa in och lägga om, så att de som hade arbete i stan måste bo i stan och de som hade arbete utanför bo utanför.

Hjärnornas krig mot kulsprutorna var avblåst nu. Trots allt elände det åstadkommit så måste man börja livet igen, bygga hus och sörja för människorna, i nödfall genom omflyttning av dem.

I väntsalens halvdunkel såg han vid första påseende inte mycket förändrad ut. Han hade samma kläder på sig som den natt han bortfördes, och tunn och fågelaktig hade han alltid varit. Så småningom märkte jag ju att han hade förvandlats, men den förvandlingen gav sig inte till känna genom kläder-

nas och ansiktets rynkighet och slitenhet utan på annat mera obeskrivligt sätt.

Han visste ingenting om orsaken till att han släppts utan vidare i går. Jacks agitation kunde ha tårt sig fram till rätt person i rätta ögonblicket, en fransman nånstans hade kanske velat försöka med ädelmod, i stället för tanks och sabotörer.

— Berätta nu från början, bad jag. Vi tre kvarlämnade satt uppe hela natten och försökte gissa vad ert första intryck var då de stängde dörren om er i häktet.

— Befrielse, sade han. Befrielse från ansvar. Ni vet att jag de sista veckorna kände uppgiften svårare och ansvaret tyngre. Vi resonerade ju om det var rätt att egga till motstånd medan så många mänskliga värden förgicks och om mina löften om seger och hjälp var bedrägliga och grymma. Men sen jag blev fånge hade jag inte ansvar för någonting utom precis att hålla ihop mänskligt. Det var en obeskrivlig lättnad att ingen kunde komma med orimliga förhållningsorder från Berlin längre eller med makt-språk från Paris. De sista veckorna hade jag nästan inte sovit alls — ni minns hur ohågad jag var att gå och lägga mig — men så fort jag kommit i cellen, där det knappt var plats för mig att ligga, så stöp jag ner och somnade som om man slagit mig med en klubba i huvudet. De måste knuffa och nypa mig för att jag skulle ta emot min kaffemugg på morgonen. Jag halvsov under motionstimmen medan jag sprang runt, runt på en liten gård. Så fort jag fick komma

in igen, föll jag hop och sov som förut. Jag led inte alls den där första tiden som ni snälla människor trodde. Men efter fjorton dar hade jag tagit igen efterskottet på sömn och då började dagarna och nätterna bli lika förfärliga. Jag bad om mina glasögon, och då man vägrade mig dem blev jag för-
tvivlad. Ni kan lika gärna blända mig då, som man gjorde förr i världen, sa jag. Jag tror inte att ni skulle gillat min sinnesstämning den tiden, Agnes.

Det var gränslöst genant att han så där vädjade till mig, som varken hade den minsta rätt att klandra eller gilla.

— Det här är ingen rapport, sade jag, det är en vänskaplig och frivillig redogörelse varmed ni be-
reder en av era vänner en smärtblandad glädje.

Han fortsatte ändå på samma sätt:

— Men då var det en annan cellkamrat som sa att ett par nya glasögon kan man ju få, men nya ögon däremot aldrig, och var det för resten något han kunde hjälpa mig med?

"Ja, om ni vill läsa Bergspredikan", sa jag.

"Men jag har ju inte texten", sa den andre.

"Kanske ni kan den utantill?"

"Tyvärr inte", sa han, "jag är ortodox jude, mitt namn är Goldbaum." Han tillhörde den stora inter-
nationella finanssläkten ni vet, men njöt på något vis av att sitta här för sitt adoptivlands skull.

Men jag blev så orolig efter detta, att de satte mig i ensam cell och så var jag fullkomligt hänvisad till mig själv. Jag antar att kvinnor lättare kan bära

det, men vi läskarlar och intellektuella är ju vana att alltid inhämta och lära ut, så det var förfärligt svårt att tänka utan Anregung. Då fann jag på att försöka sätta ihop en sammanhängande minneskedja från den dagen då ni och jag träffades hos Krupps och ända tills dess vi sa adjö då gendarmerna kom. Jag gick igenom allting gång på gång: vi gjorde det och det, vi sa det och det, ni reste, ni kom igen, ni var så rar mot mig, alltihop tills hela gången var klar. När jag nu träffade er igen, var det som om vi aldrig varit skilda åt utan levat i den innerligaste gemenskap flera år, inte bara några korta timmar. Här måste tanken på Jack ha kommit in och stört honom, ty han sade plötsligt utan övergång: Ni måste ge mig Cassinghams adress, så jag får skriva och tacka honom.

Jag lovade det men frågade inte om han sett att Cassingham varit med på tåget. I stället sade jag att jag också tänkt mycket på honom och mycket bra mindes vad vi talat om.

— Vet ni, sade han då, att det var mycket eget med mitt minne, det klickade när jag skulle försöka erinra mig er motivering till att ni skulle vilja vara tyska. I och för sig är det ju ovanligt att önska sig att tillhöra en annan nation, det är precis som när man börjar fundera på någon människa man skulle vilja byta med, när det kommer till stycket så finner man ingen annan man hellre ville vara, hur misslyckad man än är eller hur illa man har det. Jag mindes att det varit ett alldeles särskilt starkt skäl

ni haft, men jag kunde inte strax komma på vad det var. Jag måste gräva djupare i minnet och så sammanfoga er tankegång bit för bit. När jag gjort det då, begrep jag ett tu tre att den var riktig!

— Det var ni inte så säker på först, sade jag. "För kvinnor och Gandhi kanske men inte för män", sa ni.

— Just då, men era tankar hade legat och grott och växt upp till övertygelse. "För att förstå sig på politik behöver man bara älska sina fiender", minns ni?

Ja, jag mindes och jag hörde själv det lät oerhört pretentiöst att säga så till tyskar i ett ockuperat land. Hur hade jag vågat? Och nu måste jag uthärda att von Holst satt där som en lärjunge som vill glädja magistern med vad han kan.

— Jag prövade den satsen på allt vad jag lärt och erfarit, och allt som inte passade ihop med den lät jag falla, däribland alla fördomar jag haft sen barnkammartiden. Jag har haft den äkta tyska känslan för överordnade. Nu såg jag med en gång hur huvudlöst de burit sig åt och fört oss i fördärvet.

— Det gäller väl inte bara de tyska överordnade, sade jag generad.

— Nej, det kan ju hända, men jag tänkte mest på vad som hänt och skulle hända i vårt eget land. Sen kom det en ny laddning fångar och trots all åthutning visslade de i cellen: "Siegreich wollen wir xx schlagen, siegreich wollen wir, wir dürfen's nicht sagen." De berättade att motståndet snart

skulle bryta ihop, så för tillfället hade fransmännen segrat, men i grund och botten hade fransmännen gjort oss en stor tjänst, ty de hade gett den nationalistiska propagandan ett oförlikneligt material att arbeta med, och den tyska nationalismen skulle födas på nytt nu, det svor de på. De tyckte jag var tokig och ibland undrade jag det själv, men så tänkte jag på . . .

— Berätta något om krigsrätten, bad jag.

— Ja, ser ni, för det första så var det två.

— Var det två?

— Ja, den vanliga som ni ju känner till själv, en rad av eleganta franska officerare, med den äldsta och finaste i mitten rätt under bysten av Republiken.

— Som hade en trikolor över gipsbrösten? frågade jag.

— Ja, det kan hända, det minns jag inte, men jag minns att på den ena sidan satt åklagaren vid ett litet bord och på den andra min försvarsadvokat, och båda var franska officerare. Men allt det här såg jag inte då jag fördes in, för då var jag utan glasögon, men sen fick jag ett par för att jag skulle känna igen huvudvittnet emot mig, och då kom omgivningen störtande över mig med oerhörd plötslighet och skärpa, förstår ni.

— Vad var det för ett vittne?

— Ja, då måste jag berätta om hela processen. Har ni lust och tid att höra det?

— Tror ni jag har något viktigare för mig på jorden?

Som jag sade detta slog det mig hur konstigt det var att jag, medan tåget stannade vid en station, kunnat lägga om hela mitt intresse från Jack och de engelska valen till von Holst och hans historia. Faktiskt var mina känslor för dem så lika i storlek och sort, att jag inte kunde skilja på dem. Vilket kanske berodde på att de mitt i sin stora olikhet krävde en likartad vård och hade ett likartat ömhetsbehov. Men när en borgerligt uppfostrad kvinna inte kan skilja på sina känslor för två män, vad händer då? Måste hon kanske lämna dem båda?

— Ni vet fortfarande inte vad mitt brott var? fortsatte von Holst utan aning om att något viktigt hänt. Jo, av en tillfällighet hade jag strax i början av ockupationen blivit sammanförd med en fransk desertör som räddat sig undan tjänstgöringen i Ruhr och militärmyndigheternas hämnd genom att ta arbete i en av våra kolgruvor. Han sa att han hade fler kamrater som skulle vilja följa hans exempel och då insåg jag medsamman att om jag kunde underlätta denna desertering, så träffade jag fransmännen på deras allra ömmaste punkt. Så jag skaffade gruv-arbetardräkter och ordnade med att desertörerna togs om hand, varpå det började flyta en liten smal ström av desertörer till oss. Det oroade fransmännen mycket, de förflyttade trupper och de stadgade vilka straff som helst för tyskar som hjälpte rymningarna, men hur det var så fortsatte trafiken i alla fall. Slutligen kom de på mig genom en som gått den vanliga vägen men sen kröp upp ur gruvan och tog

på sig uniformen igen. Han sa att han hela tiden arbetat som provokatör, men det kan ju också hända att han ångrat sig.

— Ja, gruvarbetare är ju också fångar på sitt sätt, sade jag.

— Just det. Vilket som helst så vittnade han emot mig nu. Jag nekade för resten inte till vad jag gjort. Däremot nekade jag till att ange vilka desertörer som nu var tyska gruvarbetare, jag sa att jag kunde det inte, ty jag hade inte tagit reda på deras namn eller nummer eller regementen. Domaren trodde mig inte, han ansåg att det skulle varit otänkbart att en tysk tjänsteman så lättsinnigt och godtroget släppte ner fransmän i tyska gruvor. De kunde ju ha ställt till det värsta sabotage efter mönster av vad tyskarna gjorde i de franska gruvorna under kriget. Men jag sa att det förefallit mig helt naturligt att det bland så många unga män måste finnas några som vantrivdes med sin plikt sådan den såg ut i Ruhr just då, och då hade jag inget emot att befria dem från detta sale métier. Jag tänkte jag skulle dö i alla fall, så jag tillade att under det jag suttit i rannsakingshäkte hade det blivit klart för mig att inte bara den där ockupationstjänsten utan all militärtjänst var en sale métier. Då tänkte jag på er, Agnes.

— Det kunde ju ha kostat er huvudet! sade jag förskräckt.

— Ja, men som det nu var, kostade det mig bara lite svält och misshandel.

— Nå, sade jag, men den andra krigsrätten då?

— Ja, sade han, den var osynlig och hölls ovanför våra huvuden, och där var vi alla inför rätta, tyskar och fransmän lika.

Det är så länge sen nu sen detta samtal med von Holst ägde rum, men jag har inte kunnat glömma dessa franska desertörer. Deras öde sysselsätter mig rätt vad det är, och var gång jag far genom det westfaliska gruvdistriktet på väg till Paris eller så, grips jag av undran om någon av dessa desertörer från 1923 fortfarande lever och arbetar i de tyska gruvorna. Jag tänker på hur en mäktig impuls förvandlade deras liv så att de lade av uniform och fädernesland och avsade sig flickorna där hemma och jordbiten där de blivit födda och solens ljus. De var martyrer som måste framhärda i sitt martyrskap även sedan de omständigheter som ledde fram därtill fullkomligt förvandlats.

Finns det män tyska desertörer nu och vem hjälper dem?

— Vad jag är lycklig över att jag fick träffa er, Agnes, så fort jag blev fri, sade von Holst. Ni har varit med i allt jag tänkt och sagt och när ni nu sitter här med mig, så känner jag inte längre det där besynnerliga främlingskapet som grep mig i går då jag återvände till mina egna.

— Här bland era egna, sade jag nervöst, hur så?

— Jo, jag läste tidningarna i går, som jag inte gjort på så länge, och fick veta att nu ska vi bedriva Erfüllungspolitik och gå med på vad som helst som fransmännen begär av oss. Med andra ord, vi ska

säga ja till villkor som vi vet att vi inte kan och inte ämnar hålla. Om vi vore vad ni tror vi kunde vara, Agnes, så skulle vi ärligt säga nej och ta risken av en ny invasion, men det gör vi inte. Vi stoppar i stället undan pengar och vapen och lånar vårdslöst från Amerika till en ny upprustning utan tanke på att betala igen. Undrar ni på att jag behöver något sällskap i min ensamhet? Det är förskräckligt för en tysk att inte kunna lita på sina överordnades klokhets och hederlighet.

När vi skildes utanför Baseler Hof sade jag honom att jag under två dagar skulle vara upptagen av Pax' möte. Han svarade då att det passade bra, ty lika lång tid skulle det nog ta för honom att underhandla med myndigheterna om en möjlighet till förflyttning från Essen till Frankfurt. Sedan skulle han ha tid att visa mig litet av Frankfurt, såväl dess urgamla del med dess stolta minnen som det traditionslöst moderna Frankfurt man nu börjat att bygga upp.

Ja, det ville jag ju gärna, men vad skulle Frau Doktor säga om hon måste vänta så länge med att återse honom. Han svarade att hon ju varit inställd på att vänta i tjugu år, och därmed lät jag mig nöja ehuru jag visste att om jag varit Frau Doktor så hade jag gett katten i en sådan logik.

Det tyska Pax' möte var en sammankomst av kvinnor som var på sin ort hade att leva i förklädnad eller i fullkomlig ensamhet. Endast den som träffat kvinnor av den sorten vet vilka hjältinnor de är och

hur egendomliga de blir, överdrivna i just det som förorsakat deras ensamhet. Undantag var tre eller fyra som hade en allt besegrande mänsklighet, en hemlighet, en trollstav som gjorde dem oemotståndliga. Programmet hade ett helt annat tema än det som vi sysslat med vid den internationella kongressen i Haag. Vi ämnade inte röra de stora problemen hur den nödvändiga omfördelningen av världens rikedomar skulle kunna ske utan att samma rikedomar sköts sönder och samman dessförinnan. Frågan gällde här vad man skulle kunna göra för att gjuta balsam i de sår som de nya gränserna rivit upp i Europa. Därför hade särskilt kvinnor från gränstrakterna inbjudits, och här fanns kvinnor som bodde tätt inpå de delar av Italien, Frankrike och Polen som före Versaillesfreden varit Tyskland. Nyblivna fransyskor, polskor och italienskor fanns också med i ett litet antal.

Numera är dessa samma gränser genomgrävda, cementade och laddade med elektrisk spänning, och varje systerlig sammankomst skulle belönas med det straff som utmätas åt högförrädare. Nu efteråt förefaller det nästan ofattligt att kvinnor från gränsområdena kunde samlas till möte i Tyskland tre år efter fredsslutet. Såren var färskare då och de var samtidigt mindre ondartade, och hoppet om försoning levde ännu kvar. Drömmen om den tid då gränserna inte mera skulle betyda något, gav dessa tappra varelser kraft att möta missförstånd och bitterhet. Det var gripande att höra representanterna

från Breslau, Bolzano, Flensburg och Strassburg redogöra för sitt arbete för folkförsoning i smått. Då jag som skandinav blev inbjuden att komma med och hjälpa till med de planerade små fredsraderna över gränserna, svarade jag att jag gärna ville följa med och lära mig hur de arbetade, men att jag för varje timme som gick förstod allt klarare att min plikt var att arbeta i mitt eget land.

Hela denna försoningspolitik var liksom allt vad Pax gjorde ett modellbygge. Tiden för de stora erövringarna var inte inne. Än så länge tycktes kvinnorna ha att välja mellan att arbeta i smått eller vara sympatisörer för fred och försoning i allmänna och till intet förpliktande ordalag. Jag visste inte då att de kunde välja den tredje utvägen att säga ja offentligt till allt vad staterna föreskrev och i hemlighet företaga sabotage av stora mått.

Plötsligt uppträdde en talare som besvor oss att träda ut ur den trånga världen av små möjligheter. Hon såg ut som en yngre, vackrare, bättre klädd syster till Anna Möllerbach, men då hon mitt i talet nickade och smålog mot mig förstod jag att det var hon själv.

— Här har ni talat flera gånger, sade hon, om historiens vittnesbörd och lärdomar. Men hela tiden talar ni bara om ett litet avsnitt av den oändliga historien som griper in i evigheten åt alla gränser.

När hon höjde på ögonbrynen såg det ut som om den svarta fågeln som låg med utbredda vingar över ögonvalven lyfte till flykt.

— På gränsen till evigheten där finner ni spåren av edra ättmödrars verk, de jordkunniga och stjärnkunniga, handkunniga, läkekunniga och invigda i mysterierna. Ni har allesammans burit vittnesbörd om en eländig och glädjelös värld. Vi fortsätter att ha det som vi har det bara för att vi inte ser något alternativ. I deras värld, där finner ni alternativet. Återvänd till det som är inom er.

Alla åhörare reagerade som jag gjort i Haag då jag första gången hört det där. De tyckte inte att dessa fantasier angick dem i dagens möda och oro och förstod inte varför de kommit upp på programmet. Jag däremot hade kommit en aning närmare att begripa, utan att jag visste det hade jag sugit upp hennes tankar och de lät inte så tokiga mer. Vi kom sedan överens om att jag i denna församling var den som närmast liknade en lärjunge och ett stöd. Vid middagsrasten tog hon mig under armen och förde mig bort från det otrevliga marketenteriet, där kongressen utspisades.

— Kom med mig och ät middag, sade hon, jag bor nu här i Frankfurt och är återförenad med min man.

Då förstod jag varför hon var så fördelaktigt förändrad och gjort sig av med skuggningen på överläppen.

På vägen hem berättade hon att det var det döda barnet som i sin sista stund genomdrivit att föräldrarna flyttade tillsammans igen. Hon var mycket

osäker om experimentet skulle lyckas, men hittills hade den döda sett till att det fullföljdes. Hennes man gjorde sig ingen brådska med att likvidera de personliga förhållanden han knutit under deras långa skilsmässa, och inte hon heller för den delen. Hans villkor för att bilda hem igen med henne och det överlevande barnet hade varit att hon skulle uppge sitt yrke, och hon trodde att han väntat att hon skulle neka. Men hon hade sagt ja utan att upplysa honom om vilka ärenden han gick med detta anbud. Han hade de egendomligaste föreställningar om vad det betydde att sköta ett hushåll och lyckligtvis också om vad det kostade. Han kunde gärna få tro att det tog hela hennes tid och alla de pengar han lämnade. Under tiden fördjupade hon sig i studier av historia, religion, mytologi och etnologi som öppnade svindlande vidder framför henne. Men det gjorde ingenting att arbetet var oändligt. Det gjorde ingenting att paxkvinnorna värjde sig mot hennes tal. Ingen kvinna kunde bereda henne missräkning med någonting, ty de var ju alla stackars olyckliga fångar. Och hon visste att hon i det förgångna skulle finna den fasta punkt från vilken man skulle kunna rubba världen. I själva verket ligger det inte absolut fjärran från mitt yrke, sade hon. Förut har jag analyserat enskilda patienter, nu har jag gripit mig an med en jätteanalys av mänsklighetens barndom. Det är ju bara det att vi skulle vara en hel stab som höll på med det här. Men alla kvinnor som legat vid universitet är ju förgiftade ända in i de minsta hjärn-

vindlingarna av vad de lärt sig, und sie müssen erst entgiftet werden!

— Aha, sade hon, nu får jag en idé! Ni stannar här i Frankfurt och hjälper mig. Ni får inget betalt och ingen ära eller berömmelse men däremot det viktigaste arbete som för ögonblicket bjuds i denna värld. Vad vi ska ha roligt vi två! Jag ser en djup mening i detta att vi träffades i dag.

Tyvär måste jag säga henne att jag var övertygad att min uppgift låg på annat håll, den bestod i att bearbeta opinionen i Sverige så att den fattade vår världspolitiska uppgift. Hon försökte få mig att förstå att det var fullkomligt lönlöst att utträta någonting med det nuvarande samhället. Medan jag svarade henne tänkte jag också på von Holst, och jag repeterade vad jag skulle säga till honom, om han i morgon bad mig att stanna i Frankfurt, ty jag anade att han skulle göra det. Men jag visste att det var svårare att säga nej till henne än till honom, ty hon hade börjat få in mig under sin vilja.

Möllerbach slutade tvärt upp med att argumentera, det skulle hon kanske inte ha gjort. Hon sade att hon förstod att jag måste genom bittra missräkningar lära mig att hon hade rätt. Det blev också så, men jag ångrar inte precis de tio år det tog mig att fatta vad hon menade.

— Egentligen finns det bara *en* person i Weimartyskland som har förutsättningar att förstå mig, och det är en olycka vid namn Hitler, sade hon. Han har

alldeles klart för sig att först när han klarlagt orsakerna till tyskarnas förfall och självförakt, kan han sätta i gång med att resa dem och återge dem självförtroende. Folk skrattar åt honom som åt mig men jag tror vi kommer att lyckas båda två.

— Jag hoppas ni hinner först även utan min hjälp, sade jag.

— Nej, hur kan ni tro det, svarade hon. Det är klart att han hinner först som endast rör sig på ett av de små hacken i den manliga kurvans fallande linje. Tänk så liten bit han har att passera innan han hinner förbi kejsartysklands nivå. Men jag måste djupare och djupare tillbaka in i en tillvaro som man inte kan fatta utan att lägga av allt som är självfallet och lära allting på nytt vid vår stora moders knän. Här är hon för resten, jag gick en liten omväg för att ni skulle få se henne.

När jag såg upp befann jag mig framför det omstridda nya krigsmonumentet i Stadsparken som den stackars konstnären blivit så smäddad för. Han hade gjort något som inte gick an, han hade skådat och format den stora modern, sammankrupen och sluten i sin sorg med tunga bröst som ingen mun sökte och ett tomt sköte vars frukt söndersliten multnade i jorden, på samma sätt som mitt skötes frukt. Vi sade ingenting där vi stod, men Möllerbach vinkade till sig en pojke som uppehöll sig med blommor i närheten, tydligen var det vanligt att besökande lade ner en blomma framför denna bild som var ägnad

Den Opfern. Vi lade några röda rosor vid den sörjande moderns tomma knän, och sedan gick vi vidare.

Möllerbachs bodde i villakvarteret bakom Eschenbacher Tor i ett utsirat hus som skyddade sin elegans med tre patentlås, vilka måste låsas upp innan man lyckades komma in i förstugan. Jag frågade henne hur en patient kunde ta sig in i denna fästning, och hon berättade då att mannen på annat håll hade sin förlossningsklinik som var överfull, tack vare en ny metod att ge narkos. Jag yttrade något erkännamt om hennes make och medan hon stod där och letade på sin stora nyckelknippa svarade hon att för all del, män var otroligt skickliga när det gällde att göra uppfinningar som åtminstone till en tid förlängde livet på deras infernaliska system. Och när hon sagt det förvandlades hon som genom ett trollslag till tysk Hausfrau, ja, det var som om hon bytt hamn helt enkelt. Till min obeskrivliga förvåning märkte jag att personalen väntade på att hon skulle ta ut duktyg, silver, kompott och till och med socker ur olika låsta förråd, innan de kunde göra middagen färdig. Kokerskan var därför ytterligt irriterad över att frun fördröjt sig i fem minuter, eftersom Herr Doktor kunde väntas vilket ögonblick som helst. Gnä' Frau fick flyga omkring med sin knippa och låsa upp och ta fram överallt. Inte mindre än tre fruntimmer sprang omkring varandra för att bli färdiga tills husets herre inträdde. Det blev de ändå inte riktigt, men Möllerbach klarade sig med att möta honom i hallen med en bön om att han i sin

tur ville ta fram en flaska mosel och det tog ungefär lagom tid, så att soppan bars in då han kom upp ur källaren.

Det var en liten medelålders herre med ett mycket renrasigt stiligt judiskt ansikte. På kliniken där den vita rocken dolde hans lilla förknyttta figur, torde han vara nästan alltför skön. Det var ju klart att han måste accentuera sin ställning som herre i huset, eftersom det var så nyligen han måst ta emot sin hustrus fattiga slantar från Angeldorf, men han markerade sin överlägsenhet med den mjukaste stämman och den största älskvärdhet. Han smålog lite åt Pax, varför skulle han inte det, men lät ringa till kliniken och meddela att han kom en kvart senare för att han skulle få tid att sjunga en soldatvisa för mig som han själv skapat både till ord och toner. Den skulle bevisa att även kriget hade sina ljuspunkter, men den var bortkastad på mig, ty jag undrade bara hur den kvinnan hade det som nu fick vänta en kvart på narkos.

Jag kan när som helst se framför mig familjegruppen i den soliga, förmögna och ganska smaklösa salongen. Mannen sjöng med stor bravur, hustrun ackompanjerade, pojken med det stora raktiska huvudet stod där och blickade upp till dem. Vem som helst skulle ha sagt att där ser man hur förnyelsekraften i människolivét bygger upp ett hem igen ur förstörelsen. Men i mina ögon hade idyllen ett grymt drag. Dessa stora snabba händer som så smidigt följde melodien på tangenterna, de var ju

beslutna att riva ner vartenda dugg av allt det som den ivrige lille sångaren var så stolt och belåten över. Jag tyckte det var synd om honom, det var som om jag anat det förskräckliga öde som väntade honom år 1933.

Dagen efter tog von Holst med mig på en utflykt. Ingen vet vad en utflykt är som inte företagit en sådan ihop med en fånge som tänkt sig att få sitta i tjugu år. Det var en sensation att ha just honom som ciceron i de nya vita förstäder som Frankfurt börjat bygga till förebild för hela världen och till utsäglig förargelse för fransmännen. (Dessa ansåg nämligen att tyskarna skulle bo i korrugerade skjul tills skadeståndet var betalt, eftersom deras egna refugiéer måste göra det. Här upprepade sig den kända åsiktsskillnaden mellan folk som är skyldiga pengar och folk som har pengar att fordra.) Jag frågade hur han ställde sig till fransmännens uppfattning, och han svarade att byggnadsverksamheten i Tyskland just var en borgen för att det skulle kunna betala vad det var skyldigt.

— Om vi inte gör det möjligt för folk att bilda hem, hur ska det då kunna komma en ny generation som tar sin del av skuldbördan? frågade han. Så talade man på den tiden, ty man trodde att tyskarna skulle fortsätta att betala av ententens krigskostnader till frammot tiden för tvåtusenårsdagen av

Kristi födelse. Under tiden föddes hos mig en oluststämning. Von Holst hade tydligen en hemlig avsikt med att visa mig så många moderna lägenheter. Han trodde säkert att jag skulle förälska mig i den kollektiva mangeln som torkade och glättade tvätten i samma process, han som var från Essen och inte anade hur det kändes att få i sin hand en nattdräkt som nyss tagits från strecket i trädgården och var så doftande och sval att man kröp ner som i en blomma, då man tog den på sig.

Vi stod i en trerumslägenhet i en radhuslänga vars fasad gick i sicksack för att fånga in solen då han sade:

— Här kan väl bli riktigt bra med passande möbler, inte sant?

— Ja, sade jag, ja, naturligtvis.

— Tycker ni fortfarande som den gången i Essen att ni skulle vilja bli tyska?

— Nej, sade jag. Nu längtar jag att bli svenska igen. Det har ni inspirerat mig till med ert föredöme.

Vi satt en lång stund tysta och orörliga på var sin fönsterkarm i det tomma vardagsrummet. Jag kände att mycket hände, att allt hände nu. Om von Holst nu led en milliondel av vad jag lidit då Kristian var uppe och tog adjö av mig innan han for till Angeldorf, så skulle jag väl aldrig förlåta mig själv att jag tröstat honom så ömt en natt under skuggan av fångenskapen. Samtidigt visste jag med mig att skammen över att en människa led för mig var blandad med en nypa tillfredsställelse. Om inte den man

älskat kan förmå sig att lida, må då en annan göra det!

Slutligen sade von Holst:

— Ja, de små neutrala staterna har nu ett underbart, enastående tillfälle att göra en insats och visa oss vägen.

Dessa ord prickade han in i mitt skinn med en nål doppad i en ovansklig färg. Var gång jag sedan tittrade på klockan under de närmaste tio åren såg jag dem, ty de var tatuerade kring den vänstra handleden.

Denna dag skulle avrundas festligt med en symfonikonsert. Jag tänkte att han kanske ville gå ensam efter det som hänt, men o nej visst inte. Jag undrade om han trodde att Nionde symfonien skulle beveka mig då inte mangeln eller trerumslägenheten gjort det. Men jag märkte snart att han inte alls tänkte på mig utan bara på den musikglädje som väntade honom efter hans långa fångenskap. Han hade brutit en elektrisk ström som gått mellan oss.

Publiken fyllde konsertsalen till sista plats. Det härskade en återhållen stämning av förväntan medan instrumenten stämdes. Men något hände innan dirigenten intagit sin plats. Där bröt in ovanifrån ett dån av tunga flygmotorer som var så starkt att det överröstade den instrumentala gnidningen. Några av åhörarna gick ut för att kunska och kom igen med underrättelsen att en fransk flygeskader gjorde en lov in över staden för att skaffa gehör åt vissa underhandlingar som fördes för separata avtal om krigs-

skuldlleveranser mellan den franska skadeståndskommissionen och motsträviga tyska koncerner. Snart visste vi alla detta, men när orkestern spelade upp var det som bortglömt och vi slöt oss för ljudet ovan taket. Musiken rädde i denna underliga tävlan, och vi märkte inte ens när flygsurret tonade bort. Beethoven hade segrat.

För mig har Nionde symfonien fått sin prägel och tydning från den kvällen. Var gång jag hör den numera, försätter den mig i samma upprördhet som då. Vissa plötsliga anstormningar påminner mig både om bombnedslag och om motangrepp i toner. Till min död kommer den att förbli samma mäktiga protest mot våldet, en motoffensiv med de sprödaste och mäktigaste vapen människan har till förfogande. I glädjehymnen på slutet klingar in ett tragiskt trots och ovisshet inför nästa sekund.

Då publiken kom ut ur konsertsalen vändes lyckliga och förklarade ansikten mot himlen, som var stilla och tom. Von Holst sade:

— Den som skall ena och frälsa Tyskland måste vara ett stort musikaliskt geni.

Kanske blir det också så.

III.

En stilla sommarnatt for jag norr ut längs östersjökusten på en vit ångare som var lastad med styckegods och några få passagerare. De kröp alla till kojs då det började bli kyligt, men eftersom jag skulle av vid Espö brygga redan vid fyratiden på morgonen, blev jag sittande kvar i ett skyddat hörn på däck med en filt över knäna. Det var en underbar färd. Vi gled in under den djupa skuggan av öar och skär, vi kom ut på stora, nakna vatten där hela Östersjön låg och skimrade i ädelstensfärger under den stora, vita himlen. En gyllene ton höll sig kvar över himmel och jord tills natten var förliden och det starka färgspelet började på nytt.

När man inte varit hemma på fyra år blir man djupt gripen av en sådan lysande natt. Kärleken till mitt land bröt upp som en källstråle bryter en förhårdnad jordskorpa. Ack, där ligger du Sverige, vilande och väntande med all din samlade kraft på den bragd du har att utföra nu då en ny tidsålder brutit in för folken. Tanken var bländande och svår att se in i som soluppgången. Varför Sveriges nordliga läge med ljusa nätter och en skärgård full av

sommarnöjen, skulle ge mig anledning att tro att här bodde ett modigt och framsynt folk, vet jag ej. Den saken funderade jag inte på, jag bara läste på handleden vad von Holst tatuerat där. Jag lade själv till något som han inte tänkt på. Det nämligen att endast landets nya medborgare, kvinnorna, skulle ha naivitet, oerfarenhet och vilja nog att driva fram denna nya politik.

Ingen människa syntes till då jag steg över landgången. Den drogs hastigt in och den vita båten försvann som en stor svan bakom Stora Sillholmen. Espö hade vuxit alldeles för mycket sedan jag var här sist för tjugufem år sedan. Längs med stranden och uppåt höjden låg numera villa vid villa, men alla hade nerfällda gardiner, stängda dörrar och skorstenar utan rök. Om Ethel bodde i någon av dem så hade hon försovit sig. Detta villasamhälle som sov under fullt dagsljus gjorde ett underligt intryck av förtrollad värld. Överväldigad av sömnbegär nickade jag själv till där jag satt på kappsäcken. För att slippa vakna var gång jag somnade till, lade jag mig på bryggan med en väska till kudde och min ulster som täcke. En liten stund hörde jag vågorna klucka under mig och fåglarna över mig. Sedan öppnade sömnen en mjuk famn där jag låg på hårda svenska bräder. Under den långsamma övergången från dvala till sömn, visste jag med oändligt välbehag att jag sov.

När jag vaknade och satte mig upp var mitt bagage försvunnet. Innan jag rätt hunnit fatta situa-

tionen, hörde jag ett skratt vars klang var välbekant. På den smala strandstigen kom Ethel springande klädd i badkappa helt enkelt. Hon sade att hon inte velat väcka man och tjänstefolk och därför fått gå två vänn upp till villan med mina kappsäckar. Nu hade hon kommit en tredje gång för att om möjligt transportera hem mig innan sommarnöjesherrarna kom ner till bryggan för att fara in till staden. En av grindarna vi gick förbi på vägen ut till Wittgårds villa bar namnet Stenås och jag skyndade genast på stegen. Men Ethel lugnade mig. Klockan var bara sex ännu, jag hade valt en bra tid för min entré på Espön. Och nu är vi hemma, sade hon och öppnade grinden, så du kan vara lugn. Här på vår udde är vi skyddade från tre håll av vatten och från det fjärde av ett osynligt stängsel som skiljer det folkfrisinnade murvelparet från Åköpings konservativa societet.

Wittgårds villa låg på en stor vacker strandtomt som inte var obekant för mig, ty på den tiden då inte heller jag tillhörde societeten hade jag varit där med min mamma och styvfar någon gång. Men skogen hade vuxit upp och tätat åt konservatismen till. Vi gick förbi ett par soffor och Ethel sade:

— Här kan du hålla dig dold för alla nyfikna blickar. Det berörde mig obehagligt.

— Varför skulle dom behöva vara nyfikna på mig?

— Har det undgått dig att du är en rätt intressant person?

— Men det är ju så länge sen — allting och vilket som, varför måste jag hålla mig dold? Jag är inte rädd för att bli sedd, fast jag inte precis ville överraskas på bryggan efter en vaknatt. Bara du kan försäkra mig att Julius har det bra, så stör mig inte hans närhet alls.

— Ni tycks hysa ömsesidig oro för varandra, sade Ethel. Två gånger under de här åren har han frågat efter dig då han mött mig ensam. Hon öppnade dörren till en rymlig inbjudande veranda som var ny. Jag tror att han är lycklig, sade hon. Borgmästarinnan är en stor, fyllig, trevlig gammal servitris. Hon lär ha varit mycket svår att övertala (jag tänkte blixtnabbt att den gången då Julius sa att han behövde mig, måtte underhandlingarna ha gått i lås) men hela stan säger att sen hon sa ja, så gör hon honom lycklig för första gången i sitt liv.

— Nej, det är inte första gången, sade jag, för hon gjorde honom lycklig redan på min tid.

— Det var bra att veta, sade Ethel och tog prop-
pen ur en termosflaska. Häll i dig kaffet fort, du
huttrar ju och är alldeles blek. Det tar ändå på dig
att... Här bröt hon av helt tvärt och tog mig i
famn. Glad to see you för resten som Alma Peren-
nius brukade säga. Nu ska du låta mig sköta om
dig som du skötte om mig under kristiden.

— Då du skriade efter bröd och kärlek, sade jag
och övervann med en viljeanstängning min darr-
ning.

— Ja, sade hon, det kan väl ingen tro som ser

mig nu. Hur mycket tror du jag har ökat? Hon försökte förgäves klämma fram en påtår ur flaskan. Tjocka skal bedrar en, innehållet är mindre än man tror. Men om du lägger dig och sover nu så ska du få mer kaffe så fort du vaknar. Det vill säga om tjänstefolket är vaket då, för skam till sägandes, så, så kan jag inte tända i spisen.

Ethel som husmor och värdinna var verkligen både lustig och rörande.

En säng stod och väntade i ett litet krypin med snedtak.

— Observera att det är min mammas brudlakan, sade hon, och understå dig inte att betvivla att det var i all oskuld hon broderade dem med sädesax. Vad vi ska ha det lugnt och skönt, Agnes! Jag vet att du inte tycker om Gösta, men han far ut på valturné i slutet av veckan.

Nu kom jag ihåg valen igen.

— Kära du, då måste jag valtala också, sade jag och satte mig upp i sängen igen.

— Lägg dig, sade Ethel. Vet du det ringaste om nykterheten eller om skälen till att Åköping bör få behålla sitt regemente?

— Nej, men jag vet en hel del om engelska arbetarregeringens planer... och om Sveriges uppgift i arbetet att skapa en ny atmosfär i Europa...

— Tyst med dig, sade Ethel, vår valkampanj är redan upplagd och lägger du dig i den så förstör du mitt äktenskap. Därmed stängde hon dörren och låste den faktiskt om mig!

Jag vaknade någon gång vid att jag hörde ett barn kvittra. Nu borde jag väl ha givit mig till känna, men jag orkade inte. Ungen blev nertystad och stillheten slöt sig åter omkring mig. Jag låg med slutna ögon och tänkte på hur skönt von Holst måtte haft det första tiden i fängelset då han inte hade några möjligheter att göra någonting. Fred sänker sig över en på de underligaste ställen, i franska fångelser och under Mattborsten Wittgårds tak. Jag kan ingenting göra, jag får inget göra för Ethels skull, ack så skönt!

En solstrimma kom in i rummet och vidgade sig till en hel flod. I denna stod Ethel med sin trubbnosiga dotter, som bar en jätterosett i sitt spikraka hår.

— Du måste se henne innan hon smutsar ner sig för dagen, sade Ethel. Hon satte ungen i min säng, vände sig halvt om och kommenderade: Sätt i gång, Frida! Det surrade lite och så började en gitarr knäppa fram en okänd och bevekande melodi. Efter preludiet satte en mansröst in och sjöng:

Ja den kommer till slut
bleka dödens minut . . .

Jag trodde Ethel hade valt denna sång för att ge en pikant skuggning åt den ljusa tavlan, men hon satte ner ungen bredvid mig i sängen och störtade ut ur rummet.

— Men Frida då, skrek hon, inte var det *den*

Fridan jag menade! Det blev tvärt slut på bleka dödens minut och en annan Frida med mera idylliskt innehåll kom upp. Under tiden undersökte den lilla Agnes den främmande tanten till alla delar.

— Hon tror inte att hår och tänder sitter fast förr än hon känt efter, sade Ethel stolt. Om hon också inte är vacker, så är hon i alla fall nyfiken och illusionslös, och jag tror aldrig att en sol-och-vårman ska lura från henne hennes sparkapital.

— Du talar så konstigt, sade jag och höll flickans små händer fast i mina. Vad är en sol-och-vårman för något? Och vem är Frida?

— Om du följer med och badar, sade Ethel så ska jag berätta det för dig. Medan hon drog på sig badträkten skildrade hon hastigt att Sverige fått en ny skald och ett nytt favorituttryck för en ny livaktig förbrytarklass.

— Ja, om vi lägger till att vi fått en kvinnlig utrikesexpert, så vet du det viktigaste som hänt i landet medan du varit borta, sade hon, ett påstående som inte var menat att accepteras alldeles förbehållslost. När Gösta kommer hem kan du i stället berätta för oss Kråkvinkelbor vad som händer i stora världen och vad du har för fina förbindelser. Du är så välorienterad att Gösta tror det ligger en karl bakom.

Jag varken bejakade eller förnekade detta utan gled i stället ner i vattnet som i lent, långgrund behag smög sig upp mot stranden. Ethels ironiska ton då hon satte upp sitt Kråkvinkel mot stora världen

gjorde mig ohågad att fortsätta samtalet. Den blandning av smicker och motstånd varmed hon mötte mig var ägnad att förstumma mig, ty jag var inte beredd på någondera. Hon ingav mig föreställningen att jag under de här åren jag varit borta börjat ta form som en personlighet vilken ingenting hade att göra med borgmästarinnan Stenås mer. Hos en hel del människor som läste mina tio tidningar levde jag ett besynnerligt liv i en mängd godtyckliga former. Men jag kunde inte få klart för mig om jag hade en bra utgångspunkt att starta från här hemma eller en dålig. Här var Ethel osäker och vikande och gav inte besked.

Ethel undvek att säga till mig då hon gick ner för att hämta sin man vid bryggan. När de två kom tillbaka såg jag att Mattborsten inte längre var någon mattborste, ty hans hår hade lagt sig och tunnats av under årens lopp. För resten slog mig i första ögonblicket en likhet mellan dem som sen strax försvann och inte uppenbarade sig mer. Men fast han rent skulpturalt såg bättre ut än hon, så hade hon inte vunnit något därpå.

De var båda mycket ivriga och upprörda. Det kunde inte vara annat än ett valtrick, ansåg Mattborsten, att högertidningen just i dag haft inne en intervju med den nye ägaren av Sporreholm, där han förklarade att han var mycket ledsen att beröva Åköping det skydd mot nordanvinden som hans urskog hade berett, men han måste tyvärr låta den falla för att få pengar till arvs-katten. På något sätt

var intervjun så lagd att slutsatsen blev: rösta med högern, annars kalhugger vänstern även vår vackra skärgård.

— Men Kristian Hoheneck har då aldrig brytt sig om politik, sade Ethel och gav mig en snabb blick från sidan.

— Nej, det kan väl hända, svarade hennes man, men intresset kommer när man står inför realiteterna.

Jag tänkte på de stora ord som Mattborsten brukat år 1918 om storgodsens styckning och förstod att det inte bara var håret som lagt sig och tunnats av med åren. För resten tänkte jag inte mycket på honom alls.

Plötsligt var Kristian så verklig för mig igen. Hamlet, prince of Denmark, avverkade skog. Så lurad han skulle bli då han försökte sälja den, stackarn. Han måste vara bra nervös och tankspridd då han inte avsågt sig sitt underhåll från mig sedan han blivit herre till Sporreholm.

Först en lång stund efter middagen sade Ethel:

— Men Gösta, du har alldeles glömt att tala politik med Agnes.

Han frågade mig då artigt men utan intresse om min uppfattning av världssituationen. Jag försökte förklara hur laddad och farlig och lovande den syntes mig vara, men jag hörde själv hur lite övertygande det lät. För varje jäså, jaha, kanske det, sjönk jag djupare ner i ett träsk av motstånd. Den stora

kampen mellan gammalt och nytt som sönderslet mänsklighetens bröst och kom den att irra fram och tillbaka i tvekan om vägen, den upprepade sig inte i makarna Wittgårds hjärtan, den måste man först riva upp hos dem och kunde jag det? De sade inte emot då jag förklarade att MacDonald sedan han blev regeringschef åstadkommit en avspänning i Europa bara med vänlighet, och de medgav att det var löftesrikt att Frankrike gjort sig av med Poincaré därför att han inte var vänlig nog. Men de fäste inte sitt hopp för framtiden vid detta, och om ljusningen följdes av ett bakslag, skulle det inte beröra dem så mycket. Då jag i enlighet med Jack profetade att stora ting avsedda att stärka Folkförbundet skulle komma att ske i höst, så sade de att det skulle bli intressant att se vad Västmakterna skulle komma att hitta på, men Sveriges ansvar för resultatet avfärdade de som storhetsvansinne. Folkförbundet skulle mot årlig avgift garantera vår trygghet, vi skulle inte ansvara för dess framtid. Jag åberopade von Holsts uppfattning om Sveriges plikt, i det jag kallade honom för "fredsälskande tyska kretsar". Och jag frågade rent ut om jag inte fick skriva just dessa saker i min nästa cirkulärartikel.

— Jo, gör det, sade de då.

När Mattborsten rest på sin turné for Ethel varje morgon in till staden för att sköta hans jobb och kom ut med samma båt som de andra herrarna. Under tiden lade jag ner en möda som aldrig förr på min artikel och hade knappt tid att mer än en kort

stund hjälpa lilla fröken Wittgård att fånga solglittret på vattnet i sin spann.

När Ethel kom ut var hon inte på långt när så trött som jag, tvärtom upplivad och styrkt som den som uppfyllt en plikt, vilken gav värdighet och stadga åt tillvaron. Hon hade i själva verket just ett sådant tankearbete som hindrade henne att tänka och dummare var hon kanske inte än att hon visste det.

Jag gav Ethel min artikel en morgon, hon tackade, tog emot den och lade den i sin portfölj. Två dar senare började jag fråga efter korrektur. Hon sade att hon skulle höra efter nästa dag. Jag påminde henne om att om korrekturet skulle kunna gå ut till tidningarna i vanlig tid, så var det sista dagen i dag och undrade om jag skulle följa med in och läsa det själv. Nej, det behövdes inte, det brukade hon ju annars alltid göra, sade hon.

Nästa dag hade hon inte korrekturet med sig.

— Jag har verkligen inte hunnit, sade hon. För resten, vet du vad, Agnes, uppriktigt sagt, så tror jag vi får vänta med den till efter valen.

Jag blev mycket upprörd, ty enligt min mening skulle artikeln läsas just före valen. Den vände sig ju särskilt till de stora massorna av kvinnliga väljare med en bön och ett krav.

— Jag tycker din tidning är bara full av skällning och självberöm, sade jag, och att min artikel skulle gjort gott just nu.

Hon sade att jag förstod inte hur en tidning måste

skötas strax före ett val och bad att få slippa gräla om den saken, men det gick inte.

— Det är Mattborstens fel att du blivit dig alldeles olik, sade jag.

Hon satt på stranden med lilla Agnes i knäet.

— Delvis, sade hon. Men du vet ju att om jag inte blivit mig olik förut, så hade jag aldrig gift mig med honom. Man får lov att vara rättvis. Hon teg lite. Så sade hon: Det var inte Göstas fel att min förlossning tog fyrtiofem timmar.

— Nu förstår jag inte ett ord.

— Inte? Du vet ju att konvenansen fordrar att man ska glömma sitt lidande men det gjorde inte jag. Jag var så upprörd däröver så att jag rök på doktorn och skällde ut honom och hela hans kår för att sådant fick äga rum. Då sa han att det gått ovanligt bra för mig som var en så gammal förstföderska och frågade om det var något fel på den vård jag fått. Han hade faktiskt tagit till narkosen och tången just i rätta ögonblicket, som han ju visste mer om än patienten. Då frågade jag honom hur många det var som överhuvud fick narkos. Varpå han blev ond och sa att narkos var ett brott mot naturen. Då bad jag honom dra åt skogen, och han sa att nästa gång fick jag fara till Stockholm, alldeles som om jag tänkte låta det gå till någon nästa gång.

Jag frågade vart hon ville komma med detta, vi hade ju börjat med att diskutera den försiktighet och skepticism hon lagt sig till med.

Hon sade att den hade kommit sedan hon försökt att driva en kampanj för narkos åt obemedlade mödrar och bara mött mothugg bland kvinnorna själva. Det hade lärt henne att allt som rörde kvinnorna måste tas med stor försiktighet och tålmod.

— Jag antar att det blir att hålla på lika länge som med nykterheten innan de begriper att de har rätt att fordra förstklassig förlossningsvård. Nu accepterar de en helvetes tortyr lika undergivet som hugg och slag av fulla män, underbetalning och krig. Begriper du nu att du är barnslig som tror att du kan få något gehör för utrikespolitiken hos sådana varelser? Om du hjälper mig att få kvinnorna att röra på sig i det som rör oss allra närmast, så kan jag lova dig att mina dotterdöttrar ska ordna upp Nationernas förbund. Puh!

Medan Ethel avgav sin långa deklARATION, smekte hon stilla den lilla barnakroppen hon hade i knäet och jag förstod att hon inte kunde uthärda att även den skulle rivas sönder en gång. Men vad hon inte förstod eller anade var att lilla Agnes tio år senare skulle komma och säga henne att någon undervisning i hur barn kommer till det behövde hon inte, efter den hon fått vid tre års ålder vid badviken.

Jag måste säga Ethel, att hon ingen möjlighet hade att lova något för sina dotterdöttrars räkning. Om inte vi som nu levde tog oss an Folkförbundet, så skulle det inte finnas något alls då hennes barnbarn kom till mogen ålder.

— Ethel, sade jag, du är själv "en sån där varelse" när du inte begriper att varje dag är viktig av vår korta nådatid.

— Hur lång är den?

— Tio år.

— Bara tio år! Då är vi ändå förlorade, sade Ethel, så vårdslös som man kan vara då det stora ordet förlorat inte betyder någonting för en.

Emellertid väntade henne en stor överraskning.

Kvällen innan Mattborsten väntades hem skulle hon fara över till Sillholmen för att ordna med ett föredrag hon fått i uppdrag att hålla där. Hon orkade inte ro så långt varför jag fick lämna tomten för en gångs skull och följa med.

— Ja, sade hon, då vi stigit in i mötesarrangörens fiskarstuga, jag tänkte tala om "Fortsatt kamp för förbudet".

Varken fiskaren eller hans hustru sade någonting.

— Jag förmodar ni är belåten med det? sade Ethel, käckt och affärsmässigt.

— Ja, sade de, ja, det vore nog bra, men se vi ville så gärna höra något om vad man gör för freden ute i stora världen.

— Det är jag inte kompetent att tala över, svarade Ethel.

— Men om man skulle kunna ha två föredrag, föreslog nu fiskarhustrun stillsamt. Jag tittade

hastigt upp och märkte att hennes blickar vilade på mig. Är det möjligen fru Stenås det här, hon som skriver? frågade hon. Jag tycker de säger att hon skulle va hos redaktörns nu.

Därmed var jag indragen i underhandlingarna. De slutade med att Ethel avsåde sig all delaktighet i mötet och att saken gjordes upp mellan Sillholmarna och mig. Det var fiskarhustrun som egentligen skötte det hela med stor och överraskande energi.

Det enda Ethel sade sen var att hon hoppades att jag skulle vittna inför hennes man att hon inte hade det minsta ansvar för att sakerna utvecklats så oväntat och det gjorde jag.

Han var mycket missnöjd i alla fall, men Ethel sade att vad jag predikade ute på Sillholmen, det skulle ingen människa förstå eller fästa sig vid.

Inte ett ord stod i förväg i Kuriren om mötet.

Och ändå kunde jag inte hjälpa att jag kände det som om jag vunnit en framgång. Jag kände mig riktigt upplivad när jag for i väg till Stockholm för att hyra en lägenhet till hösten. Föredraget behövde jag ju inte förbereda vidare, det var bara att ändra lite grand i artikeln som inte fått komma in.

— Du kanske vill slå dig ner i Äköping, sade Ethel, men jag sade att vad den staden kunde göra av en människa, det visste jag både genom henne och mig själv. Ethels resonemang om barnsnöd och nar-kos och kvinnornas omotaglighet för nya idéer,

stämde ju inte, det hade vi sett, ty ingalunda hade frun på Sillholmen intresserat sig för narkos.

Jag var viss om att i Stockholm finna trygghet och stimulans inom en krets av likasinnade, så att man inte tvangs att uppfinna förträffliga skäl för att dra sig tillbaka som Ethel gjort. Den där fiskarhustrun på Sillholmen hade läst mina artiklar. Om de frön jag sådde kunde slå rot på Sillholmen, varför inte då på andra håll i Sverige? Naturligtvis fanns det små celler överallt där folk tänkte på ett nytt sätt. Och dessa små skyddshärdar mot förhärjande propaganda, dessa groddar till nytt liv kunde jag kanske göra tjänster i min ringa mån genom att ge dem argument och framför allt: nytt mod. Jag visste nu att det viktigaste jag hade att göra var att leta fram alla anledningar som tänkas kunde till nytt mod och förtröstan men ta bort allt lugn och all trygghet samtidigt!

Så här på sensommaren var det omöjligt att hitta den stimulerande kretsen av likasinnade. När Siri Malmgårds konstsalong var stängd och Rina Nerz bortrest med vikarie, var Stockholm tomt för min del. Men det var så vackert att jag blev alldeles gripen. Kanske berodde det på att den som varken är borttryckt av lycka eller smärta ser mycket som förut varit fördolt. Eller på att Stockholm helt enkelt fått mer atmosfär omkring sig medan det växte till storstad. Kanske var det luftens starka stoffbemängdhet genom fabriker, bilar och skorstenar, som gav mor-

gonen dess pärlskimmer och kvällen dess överjordiska blånad?

Innan jag gick till en uthyrningsbyrå strövade jag omkring för att leta ut var jag helst skulle vilja bo. Östermalm skydde jag, ty där fanns nederlagens torg och förtvivlans förbannade gränder.

På den tid fanns det rätt och slätt en enda bro över slussen, vilket gjorde att en landsortsbo med lätthet kunde komma över. Jag promenerade längs Söder Mälarstrand rakt emot den sjunkande solen. Det vore ett under om det i denna drömvärld funnes lägenheter att hyra, tänkte jag. Och man må tro mig eller ej, men det undret skedde. Just som jag gått kajen till ända, steg en man ut ur de gröna valven under Pålsundsträden, hajade till, tittade så skarpt på mig att jag blev uppmärksam. Han påstod sedan att jag smålett mot honom och om jag gjort det så var det mycket förnuftigt. Ty det gav honom mod att stanna och säga:

— Förlåt, men är det inte fru Stenås?

— Jo, sade jag, helt förvånad att vara känd till namn och utseende i denna främmande stad.

— Det var då för märkvärdigt, sade han. I dag har jag letat efter fru Stenås i telefonkatalogen.

Dalmålet föreföll mig bekant men hans bredd och hans rödlätta välnärda ansikte var mig absolut främmande.

— Jag har inte bott i Stockholm på fyra år, sade jag.

— Tänk, är det så länge sen frun räddade mig från den stora olyckan?

Det fanns bara *en* svensk som jag räddat från en stor olycka, och det var den där muraren som flickan Hallberg försökt sätta fast för barnbidrag. Nu kände jag igen honom trots välmågan. Och jag kom ihåg att när vi skildes på rådhustrappan efter rättengången, hade han uttryckt en önskan att göra mig en tjänst tillbaka, fast ingen av oss, eller åtminstone inte jag, hade trott att det skulle bli möjligt.

Vi skakade nu hand och uttryckte vår glädje över detta märkliga återseende. Vi växlade några frågor och svar, varav framgick att jag måste för all del bra, men han måste ännu bättre, han var byggmästare nu, företagare och arbetsledare, vad som helst utom herrskap direkt.

Jag frågade varför han slagit efter mig i telefonkatalogen just i dag.

— Jo, jag kom att tänka på frun därför att jag fick en son i morse, sade han.

Då förstod jag. Genom Julius' sorg visste jag hur förfärligt det var att gå miste om en son, genom byggmästaren lärde jag vilken exalterad glädje det beredde.

Av tusen män som slunkit undan ett ovisst faderskap skulle de niohundra nittionio aldrig ha kommit att tänka på den som hjälpt dem att klara sig. Men när denne man *fått en son som var hans son* föll det sig naturligt för honom att komma ihåg den människa som räddat honom från ett barn av så

dunkel börd som det flickan Hallberg fött till världen. Och eftersom han hade våningar att hyra ut, så tänkte han: hon kanske bor kvar i den där otäcka vindslägenheten och vill hyra en bättre av mig.

Jag svarade att jag inte önskade något högre än att få bo här någonstans i dessa trakter, och då sade han att om jag kunde vänta ett år eller par, så skulle jag få välja i det nya kvarter han tänkte resa på tomterna mitt emot Långholmen. Här någonstans skulle en bro byggas över till Kungsholmen, man skulle komma att bo nära vattnet och samtidigt invid den nya stora trafikcirkel som skulle omsluta staden. Han hade vetat länge att här var rätta platsen för en framsynt byggmästare, men först i dag, sedan allt var klart på Södra B. B., hade han fått den rätta företagaran i kroppen. Det vill säga, han uttryckte det inte så, men jag förstod att det var i rena upprördheten som den unge fadern gick här i denna utkant och såg sig om efter möjligheter att förbruka mängder av tegel till den nyföddes ära.

Då han hörde att jag behövde en bostad redan till 1 oktober, vände han om med mig. Strax innan vi hunnit Slussen vek han inåt staden och ledde mig genom branta kullerstensbelagda gränder till ett hus han ägde. Det var inmurat i själva slutningen av Söderberget, så att endast överväningen stack upp ovanför dess kant. Han påpekade att det inte var något fint hus och ingen fin trakt och tycktes närmast generad över att vi inte kunde nå den lägenhet han ville visa mig annat än genom en järn-

bro som ledde från den högre Hornsgatsnivån rakt in i översta våningen. Men jag tyckte att det skulle bli underbart att bo bakom en vindbrygga så här, och än mer underbart var att utanför dörren fanns en bit överblivet tak som man kunde använda som altan och därifrån man såg ut över stora partier av staden med Mälarfjärden, Strömmen och Storhettidens stolta fasader på Ridderholmen.

Innan vi skrev kontrakt nästa dag tog byggmästaren skickligt reda på mina ekonomiska förhållanden, ty trots allt ämnade han inte riskera hyran. När det var klart satte jag mig att tänka över var mina spridda ägodelar befann sig och om de räckte till ett hem. Lyckligtvis fanns en byrå, en bokhylla och en soffa kvar på samma vindskontor på Östermalm där jag ställt in dem 1920. Allt artade sig till ett eget hem, mitt första egna hem, sade jag mig med stor förväntan.

Ethel följde med mig till Sillholmen och tycktes ganska snopen att där var fullt med folk i godtemplarhuset. Fisklägets murkelhyade äldste satt på första bänken i hopp att kunna höra något. I mitten av salen satt familjerna med sina småbarn och längst bort i salen stimmade ungdomen. Ethel skulle tala i alla fall, hade Mattborsten bestämt och under församlingens hövliga intresse lyfte hon upp nykterhetskampanjen till något stort, hjältemodigt och oerhört uppmuntrande. Hon smickrade dessa väljare av alla åldrar och kön och sökte övertyga dem att valet om

söndag var historiskt och avgörande för hela Sveriges framtid. Det gällde ju för de frisinnaade att ta igen vad de förlorat genom sin sprängning året förut.

Det var omöjligt att säga om de förstod det eller ej. Deras ansikten förblev orörliga. När jag tänkte på mitt eget föredrag förstod jag att det var hopplost och från början dömt.

Arrangören frågade om jag hade någon önskan om vad som skulle sjungas som inledning till mitt föredrag, och jag svarade att jag skulle tycka mycket om den där psalmen: här var mellan ljuset och mörkret en strid, ty därom handlade mitt anförande.

Och den sjöng man också så att godtemplarhusets väggar bågnade. "Dock segrade ljuset till evig tid."

— Nu tror de att du förutspår Carl Gustaf Ekman evigt herravälde, viskade Ethel till mig.

Mitt föredrag var byggt på intryck både av Jack och von Holst, som — har jag tyckt sen — kanske inte riktigt passade hop.

Jag började med att berätta mina vackra sagor, som Ethel uttryckte det. De handlade om de franska soldaterna som hellre lade av uniformen och gick ner i gruvorna än terroriserade de vapenlösa tyskarna. Om Krupps arbetare som gladdes åt att fabriken inte gjorde vapen längre fast de själva fick lida därför. Om von Holst och krigsrätten över honom och om den osynliga krigsrätt som hölls med alla folk vilka inte kunde lägga av hat och misstro och förberedelser till nya krig. Inför den himmelska krigsrätten, sade jag, står även vi svenskar till ansvar.

Då steg Ethel fram till mig med ett vattenglas i handen och viskade: — Det var utmärkt, men slut nu, för vi orkar inte mer. Jag drack ur vattenglaset och fortsatte vidare. Vi svenskar hade också en granne som vi inte ville försonas med, sade jag, den store grannen i öster. Han var vår provosten och förevändningen för vår krigsmakt, han skulle som vanligt komma upp i debatten när vi nu skulle göra om vårt försvar. Varför sökte vi inte vänskap med honom och slutade upp att tänka på honom som fiende? Någon annan hade vi ju inte, sade jag, så när vi blivit vän med honom kunde vi lägga ner vårt militärväsen och använda pengarna till kulturella ändamål, till bostäder, förlossningshem och alkoholisthem. Genom en sådan behandling skulle andan i hela världen förbättras och striden mellan ljus och mörker förkortas.

Min uppfattning var att mötet trots allt tagit ett visst intryck av vad jag sagt, och den torde ha delats av mötesarrangören. Ty när jag slutat redogjorde han för vad väljarna skulle iakttaga om söndag och sade att han hoppades alla skulle rösta på det parti som var på en gång nog fredsvänligt och nog klarsynt att inse att kulturen och de svenska hemmen och de sociala anordningarna var värdelösa utan ett betryggande försvar.

Då vi sade adjö, knuffade frun som velat ha fredsfördraget sin man i sidan och påminde om att jag skulle ha betalt.

— Tack, jag tar ingenting, svarade jag, och då ljusnade hans uppsyn en smula.

— Det ordet kanske räddar oss, sade Ethel.

Kvällen före valet ringde Ethel ut till landet och sade att hon skulle stanna i stan över natten. Varför? Jo, hon skulle göra en tidig rond kring vallokalerna och sedan skulle hon höra valpredikan i Norrtuna kyrka, ty det ryktades att den skulle bli politisk, och det fanns en chans att komma åt en farlig motståndare om man hörde på. Jag kom mig inte för att fråga vad det var för rykten hon hört, ty hon lät kort och jäktad i telefon. Till avslutning lade hon om sitt tonfall och sade muntert att jag kunde ju använda tiden att göra en pacifist av hennes dotter så länge.

Men på morgonen fick jag för mig att jag också skulle besöka Norrtuna kyrka. Varför skulle jag hållas i karantän, jag var ju inte smittad?

När jag kom hejdades jag gång på gång av valsedelutdelare som svärmade mellan kyrkan och skolan där valet ägde rum. Men jag avfärdade dem alla eftersom jag nu skulle ta del av kristendomens tidlösa valprogram.

En kvart före gudstjänstens början hade Vår Herres valmöte lyckats samla blott få åhörare. En rad konfirmationsflickor satt dock i främsta bänken och viskade med huvudena ihop, alldeles som jag och mina kamrater på min tid. Jag gick fram till dem och satte mig på platsen längst mot väggen

rakt under predikstolen. Kyrkan var bländande vit som en själ som nyss fått förlåtelse. När klockan blev elva och vallokalen i skolhuset stängdes, strömmade folket in i kyrkan. Till min förvåning igenkände jag samma sillholmare som hört på Ethel och mig i torsdags. Sen kom jag ihåg att jag haft sillholmare bland mina läskamrater, och att de alltså tillhörde Norrtuna församling.

När kyrkan var fullsatt till sista plats kom Kristian och med honom en smärt och mörk ung dam som han lotsade fram till herrgårdsbänken i koret. Efter dem gick hans gamla mor som jag nu skickat pengar till i fyra år. Hon stödde sig tungt på en sällskapsdam, det var Julius' svägerska Sofi som varit min väninna och fiende i alla år. Alla fyra böjde andäktigt sina huvuden i bön, jag hade alltså en frist så lång som deras andakt att flytta på mig men gjorde det ej. Den första som fick syn på mig var grevinnan, och det var en fruktansvärt pinsam överraskning kunde jag förstå. Endast fyra meter skilde mig från hoheneckarna så jag kunde ju utan svårighet registrera den verkan jag gjorde. Deras bänk gick i vinkel mot min och nu måste grevinnan sitta under mina blickar i en och en halv timme utan att våga vända på huvudet neråt kyrkan. Som slotts-herre satt Kristian främst i första korbänken. Han visste ingenting, han kände inte min blick, han slog upp första psalmen och när han höll upp boken mellan sig och sin fru blänkte hans vigselring så färskt. Den unga grevinnan var klädd i bladgrönt

alldeles som den gången då hon varit vår objudna gäst på Ellen Keyfesten och förklarar att hon nödvändigt ville till Sporreholm. Jag hade tyckt att hon varit vacker den gången då hon satte sig upp på min soffa som en dryad överraskad av fiender under sömnen och stirrade på Siri Malmgård och mig. Nu var hon vacker på ett annat sätt, vacker i det hemlighetsfulla och övernaturliga samspelet med Kristian och sin fullkomliga harmoni.

Plötsligt vände sig Kristian neråt kyrkan och fick syn på mig. Därmed var harmonien störd och hon blev orolig utan att veta varför. Hon böjde sig fram mot honom och jag inbillade mig jag kunde läsa på hennes läppar: — Vad är det? — Vad skulle det vara? svarade Kristian och klämde i med att sjunga. Och han sjöng tappert igenom hela psalmen, medan han samtidigt sökte skydda henne så att hon inte skulle få syn på mig. Han vet alltså att hon och jag träffats, tänkte jag. Här gick öppen väg mellan Siri Malmgårds sorgliga hemlighet och Kristian och hans svåger prästen som nu kom för altaret.

Jag blev alldeles förfärligt förvånad när folk började resa sig och gå. Hade vi verkligen hunnit igenom altartjänst och predikan? Det föreföll som om gudstjänsten alldeles nyss börjat, så jag måste ha förlorat varje begrepp om tiden och om det som skedde i kyrkan.

Eftersom jag varit fullkomligt oförberedd på att Kristian lyckats skaffa sig dispens för äktenskap med Sally Bergqvist, så var väl min distraktion förlätlig. Jag hade alltid hört att bestämmelserna var orubbliga: fideikommisspretendenten måste gifta sig med en adlig dam eller avstå. Min mamma hade ju stupat på dessa bestämmelser och så hade även jag. Men nu såg jag inför mina ögon beviset på att när en fideikommissarie fattades av en oemotståndlig kärlek till en ofrälse, då kunde hindren falla. Saken var bara den att i mammas fall och mitt hade kärleken varit av en annan kvalitet.

Kristian var alltså frisk och påtagligen kurerad från sin sjukliga motvilja att handla. Han hade klagat över att han inte kunde förmå sig att skriva ner en summa i en kassabok, han hade trasslat i flera år med en avhandling om Storgodsägarnas befolkningspolitik på 1800-talet därför att hans inställning till traditionen vacklade mellan beundran och kritik. Men nu hade han rivit upp hela traditionen med rötterna för en skön dryad. Han hade sannerligen visat att han kunde driva igenom det han ville.

Jag tänkte förstås inte detta i följd som jag nu skriver det. Men inom en enda sekund visste jag betydelsen och sammanhangen. Min längtan att Kristian skulle bli frisk var uppfylld nu. Det var en glädje som skar igenom mig som ett bart huggande svärd och trängde ända ner i den dunkla boning där Den-som-blöder, ligger och kurar. Jag skickade ner

bud att den måste förhålla sig lugn, ty jaget i övervåningen, det som velat vara tyska för att kunna förlåta fransmännen efter den blodiga påsken i Essen, hade nu uppdraget att förlåta flickan Bergqvist att hon gjort Kristian frisk. Jag tänkte inte en sekund att över- och underläkare i Angelsdorf borde ha äran av kuren.

Men varför inbillade jag mig genast att jag hade något att förlåta henne? Var hennes ungdom, skönhet, okuvliga energi och andra fullkomligheter i Kristians tjänst kanske en förolämpning mot mig? Skulle jag förlåta att hon skötte Sporreholms kassaböcker och drog ihop till arvs-katten åt honom. Måhända borde jag i stället be om förlåtelse för att jag levde och tyngde räkenskaperna med fyratusen kronor om året.

Jo, det gällde i alla fall förlåtelse. Det gällde den stora uppgörelsen människa mot människa i den enda strid vars utgång betyder något. Medan Kristian, hans hustru och jag reste oss och satte oss efter gudstjänstens rytm sade jag mig att hur ömt de än höll varandras händer under predikan, så var min hållning inte alldeles likgiltig. Denna Sally Bergqvist kan inte komma från att hon är härskarinna på min faders slott och exproprierat min älskades famn.

Här i denna gamla kyrka hade jag vid konfirmationen svarat rätt på frågan om vad som menas med att förlåta. Jo, förlåta det är detsamma som att lämna. "De förläto sina nät" stod det i den gamla

bibeln om de galileiska fiskarena som skulle bli människofiskare.

Ja, tänkte jag, nu förlåter jag mina tomma trasiga nät.

I denna stund som av alla invigda i kyrkan måste värdesättas som en offentlig förödmjukelse uppfylldes jag av samma känsla av värdighet och betydelse som under sjukdomen på Angelsdorf.

För mig liksom för apostlarna betydde det något att lämna mina nät, hur ringa jag än var. De hade större uppgifter än att plocka upp fisk och även mig förestod något som jag inte kunnat utföra om jag levat under en stor kärleks och stora ägodelars berusning och herravälde. Det var ungefär som om en fiol skulle säga: gudskelov att stråken aldrig mer skall smeka min kropp och få den att sjunga, men så tänkte jag ändå. Så tänkte jag och gjorde det lätt för mig själv att skänka bort allt vad jag ägt eller kunnat äga åt Kristians hustru där hon satt i sin bänk. Visserligen hade jag ingen legitim rätt vare sig till Sporreholm eller till Kristian. Allt detta hade hon och mycket mer därtill. Men friden och tryggheten i ägandet måste hon få genom mig. Ty hur frisk en sjuk människa än blir så har det förflutna ändå sin makt, och det förflutna det var jag.

Sen den gången vet jag att det som för en kvinna innebär det verkliga provet i fråga om att lämna sina nät, det är den andra kvinnan som övertar dem. I den sista striden har mannen ingenting att säga till om, konstigt nog.

Vid kyrkdörren lade jag handen på Ethels axel. Hon vände sig om och stirrade på mig som om hon sett ett spöke.

— Ta mig under armen, fort, sade hon.

— Varför skulle jag det, håller du på att svimma?

— Jesus Kristus, sade Ethel, varför skulle *jag* svimma? Det är du som ska.

— Vad går åt dig, sade jag, vill du att jag ska svimma?

— Ja, det vore inte ur vägen, svarade hon.

— Jag kan inte, sade jag, har aldrig kunnat.

— Gå då lite fortare, för jag har brått!

Det hade jag ingenting emot, ty nu märkte jag att kyrkfolket tittade på mig som tokiga och sillholmarna allra värst.

Ethel halvsprang utmed vägkanten och klagade över att det inte fanns någon bil att få. Hoheneckarnas bil körde förbi, men den kunde vi ju inte hejda.

— Jag måste ha in det här i halva upplagan åtminstone, sade hon.

När Ethel äntligen sjönk ner på en stol innanför redaktionsdörren var hon så andfådd att hon nätt och jämnt fick fram en befallning att stoppa pressen. Och jag var så andfådd själv att jag inte kunde fråga henne om hon blivit tokig. Det tyckte jag mig för resten veta utan att fråga direkt.

Mattborsten hade öppnat dörren redan då vi var halvvägs i trappan.

— Jag har redan stoppat, sade han, och lyft ut en spalt åt dig. Nu gäller det att göra det mesta av

prästens förlöpfung. Tack vare den kan vi kanske blanda bort det faktum att Agnes predikat kommunism under vårt partis egid. Vad var det jag sa? Men du, Ethel, begrep förstås bättre!

— Du kan ge dig på att vi ska vinna röster i stället, sade Ethel som nu återfått målföret. Och prata inte mera nu, för jag måste sätta i gång.

— Vänta lite, bad Mattborsten. Ge mig rubrikerna först, så spar vi tid.

— Dem kan du göra själv om du slår upp Judas brev som han hade till ingång. Fredstalarinna störta sig i Balaams villfarelse. Eller: Fredskvinna är sky utan vatten. Borgmästarinnan Stenås ofruktbart träd, i dubbel måtto dött, säger präst i Norrtuna.

— Fråga för resten Agnes, sade hon. Med den kallblodighet hon visat så kan hon säkert hjälpa dig. Därmed ville hon fara åstad till sin skrivmaskin, men nu var det jag som hejdade henne.

— Nu vill jag veta vad det är frågan om, sade jag. Visst är jag ett ofruktbart träd, men varför skall det stå i Åköpingskuriren? Har du fått solstygner?

— Menar du att du inte hörde vad prästen sa?

— Nej, inte ett ord. Vad sa han? Jag tänkte verkligen på annat.

Till Mattborstens stora förtvivlan satte sig Ethel.

— Jesses, sade hon, vad ska vi nu ta oss till?

— Ta oss till, upprepade Mattborsten utom sig av valfeber. In med dig och skriv, det hänger på minu-

terna. Rubrikerna klarar jag nog själv! Hallå, vaktmästarn, ro hit med Nya Testamentet!

— Du begriper inte vad jag menar, sade Ethel. Jag menar helt enkelt det, att om Gud själv skyddade Agnes från att höra den smädepredikan som hölls mot henne i Hans hus, så vill Han nog inte att vi skriver om den i Kuriren.

Ett ögonblick övervägde redaktörsparet denna synpunkt, medan jag övervägde Guds barmhärtighet. Men risken fanns ju att prästen påverkat så många sillholmare och andra att fly de frisinna för min skull, att det osäkra av de två mandaten kunde gå förlorat. Under sådana förhållanden måste man handla snabbt, ty vallokalerna skulle öppnas klockan tre.

— Bryr du dig om ifall jag skriver om dig? frågade Ethel.

— Nej, svarade jag. Lite längre fram skulle jag komma att bry mig rätt mycket om det, men just nu var jag osårbar.

Den eftermiddagen köptes Kuriren våldsamt även av societén, som ännu aldrig offrat ett öre på den. För en så förstklassig sensation måste alla hänsyn till det passande vika. Min egen syster Karna bar ett exemplar tvärsöver torget i en tång.

Ethel tog åt sig äran att mandatet blev räddat. Det vill säga, medgav hon, kyrkoherden hjälpte mig genom att göra sin sak alldeles för bra, i sin nitälskan om sina vilseförda får på Sillholmen. Om han känt Agnes' historia så bra som de gamla

åköpingsborna gjorde, så hade han aldrig sagt det där om intellektuella kvinnor som var fanatiska vänner av fosterfördrivningslandet i öster.

Ethel förstod att använda detta mot honom på ett rent fruktansvärt sätt, i hänsynslöshet stod hon inte honom efter, men han var ju representant för kärlek, sanning och barmhärtighet och det var inte hon. Den arme mannen kunde helt enkelt inte försvara vad han sagt på ett helgat rum. Han teg.

Det var de väljare vilka kom ihåg katastrofen i början av mitt äktenskap som vände stämningen mot prästen till fördel för de frisinnade. Ändå var han egentligen oskyldig, ty han hade inte haft en aning om detta, han hade bara tagit till den förklaring på mina ord om vänskap med Ryssland som låg närmast till hands för en bildad svensk.

Då jag reste till Stockholm fick jag två buketter vid stationen, anonyma med blomsterbud. Jag försökte inbilla mig att den ena var från Karl, som inte med ett ord hade givit sig till känna, men jag visste mycket väl att så var det inte. Dessutom skrev Ethel sedan till mig: vi har tagit reda på de ädla givarna genom blomsteraffären. Den ene var Julius och den andre var prästen.

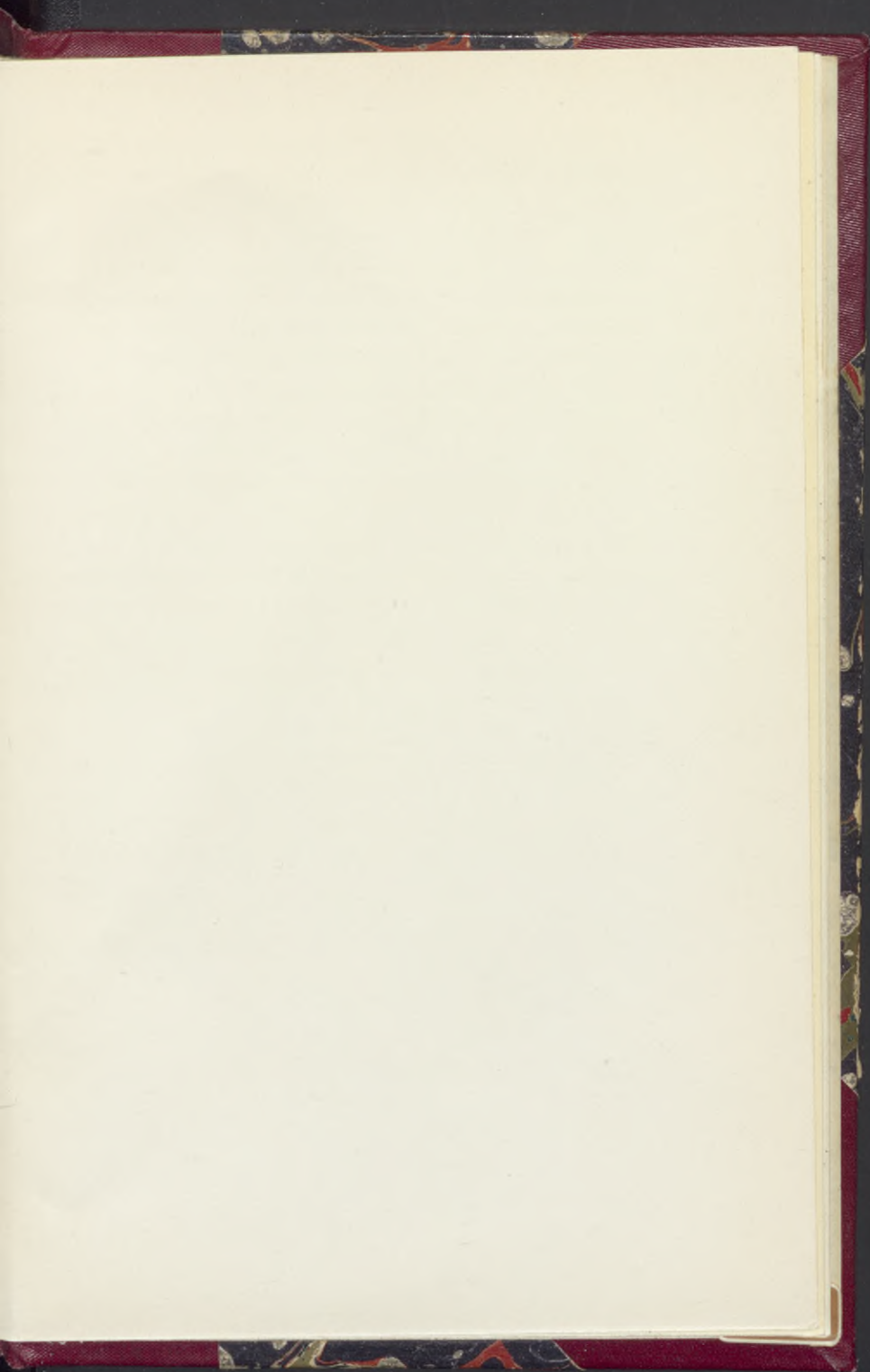
Före oktoberkvartalet skrev Kristian och bad mig för all del sluta upp med att skicka pengar till hans mamma. Han besvor mig att tro att hans mor först efter det hon sett mig i kyrkan hade bekänt att hon fått ett regelbundet underhåll av mig och gjort av

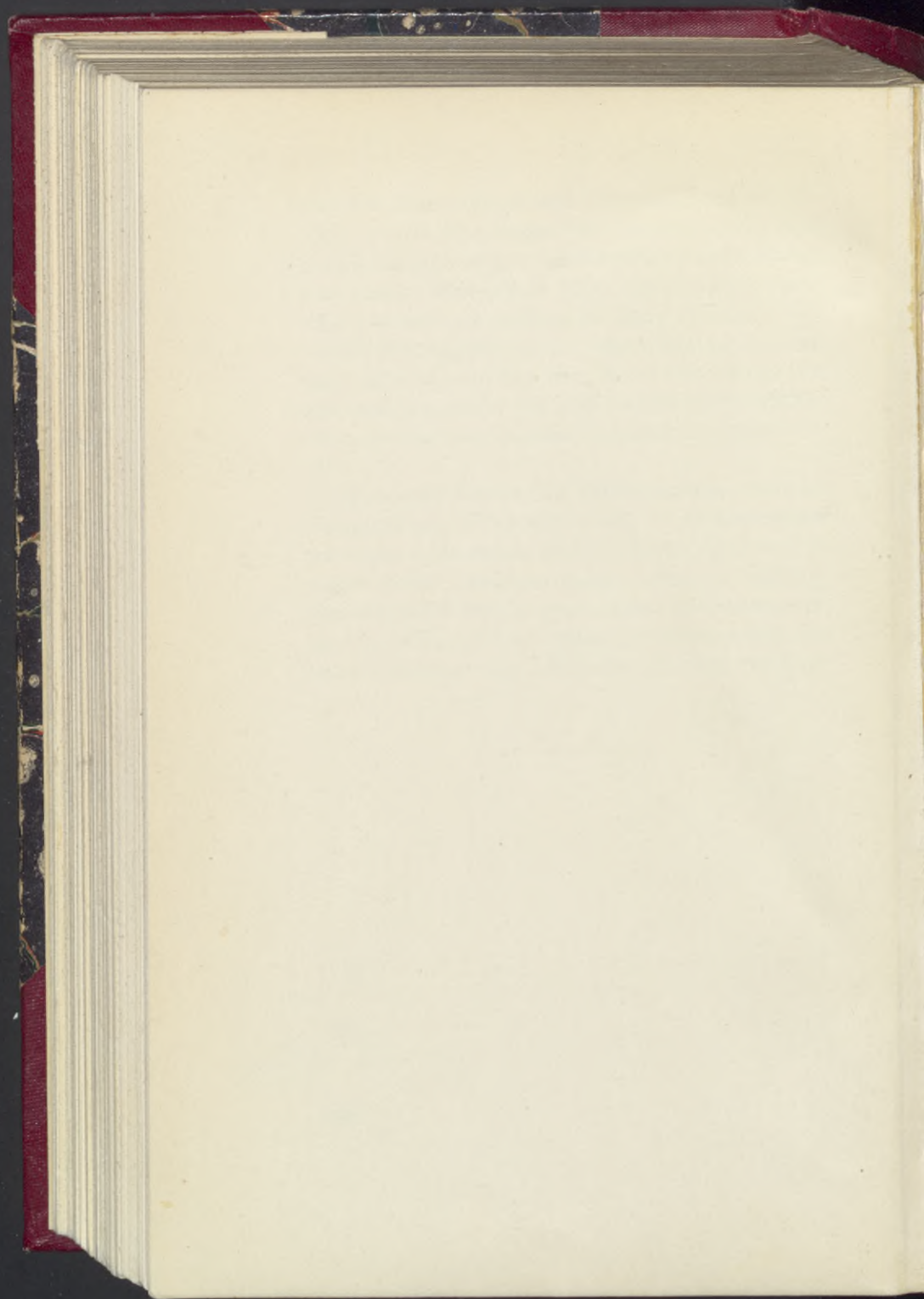
med det. Han sade att han förstod att jag på omvägar velat hjälpa honom, jag hade ju alltid varit för överloppsgärningar och överdrifter i allt: kärlek som politik. Med brevet följde en revers på fyrtusen kronor att inlösas då hans finanser bleve mindre ansträngda. På det sättet hade jag ett litet sparkapital och om han vore så fri från plikter och band som jag, skulle han göra en resa till Sydafrika, det enda land vars frid inte människan lyckats förstöra.

Jag svarade honom lika vänligt könlöst som han skrivit till mig. Våra brev kunde ha växlats mellan två änglar i himmelen. Nej, det kunde de inte. Två änglar kunde möjligen skicka varandra reverser. Men de kunde inte ha gjort någon jämförelse mellan den hållning vi nu intog till varandra och den forna kärlekens vilda nödgande, grymhet och kval.

Stad. 3/9-40
86 k

ELIN WÄGNERS

arbeten:

*Från det jordiska museet	2: 50
Norr tullsligan	3: —
Pennskaftet	5: 50
*Helga Wisbeck	4: 50
*Mannen och körsbären	3: 75
Camillas äktenskap	3: 75
*Släkten Jerneploogs framgång	5: 50
Åsa-Hanna	5: 30
Kvarteret Oron	6: 75
Den befriade kärleken	11: —
Den förödda vingården	6: 75
Nyckelknippan	7: 50
Den namnlösa	3: 75
Från Seine, Rhen och Ruhr	6: 50
Silverforsen	6: 75
Natten till söndag	5: 75
De fem pärlorna	7: 50
Den odödliga gärningen	5: 75
Svalorna flyga högt	7: 50
Korpungen och jag	4: 50
Gammalrödja	5: 25
Dialogen fortsätter	8: 50
Mannen vid min sida	6: 25
Vändkorset	8: 50
Genomskådad	7: 50

* Utgångna ur bokhandeln.

Pris 7: 50, inb. 10 kr.

ELIN WÄGNER:

1. Die deutsche Sprache
2. Die deutsche Grammatik
3. Die deutsche Literatur
4. Die deutsche Geschichte
5. Die deutsche Kunst
6. Die deutsche Wissenschaft
7. Die deutsche Philosophie
8. Die deutsche Pädagogik
9. Die deutsche Medizin
10. Die deutsche Naturwissenschaft
11. Die deutsche Technik
12. Die deutsche Industrie
13. Die deutsche Landwirtschaft
14. Die deutsche Handelsgeschichte
15. Die deutsche Handelspolitik
16. Die deutsche Handelsrecht
17. Die deutsche Handelspraxis
18. Die deutsche Handelsorganisation
19. Die deutsche Handelsreform
20. Die deutsche Handelsstatistik

ALBERT BONNETTS FORLAG

1898

ELIN WÄGNER:

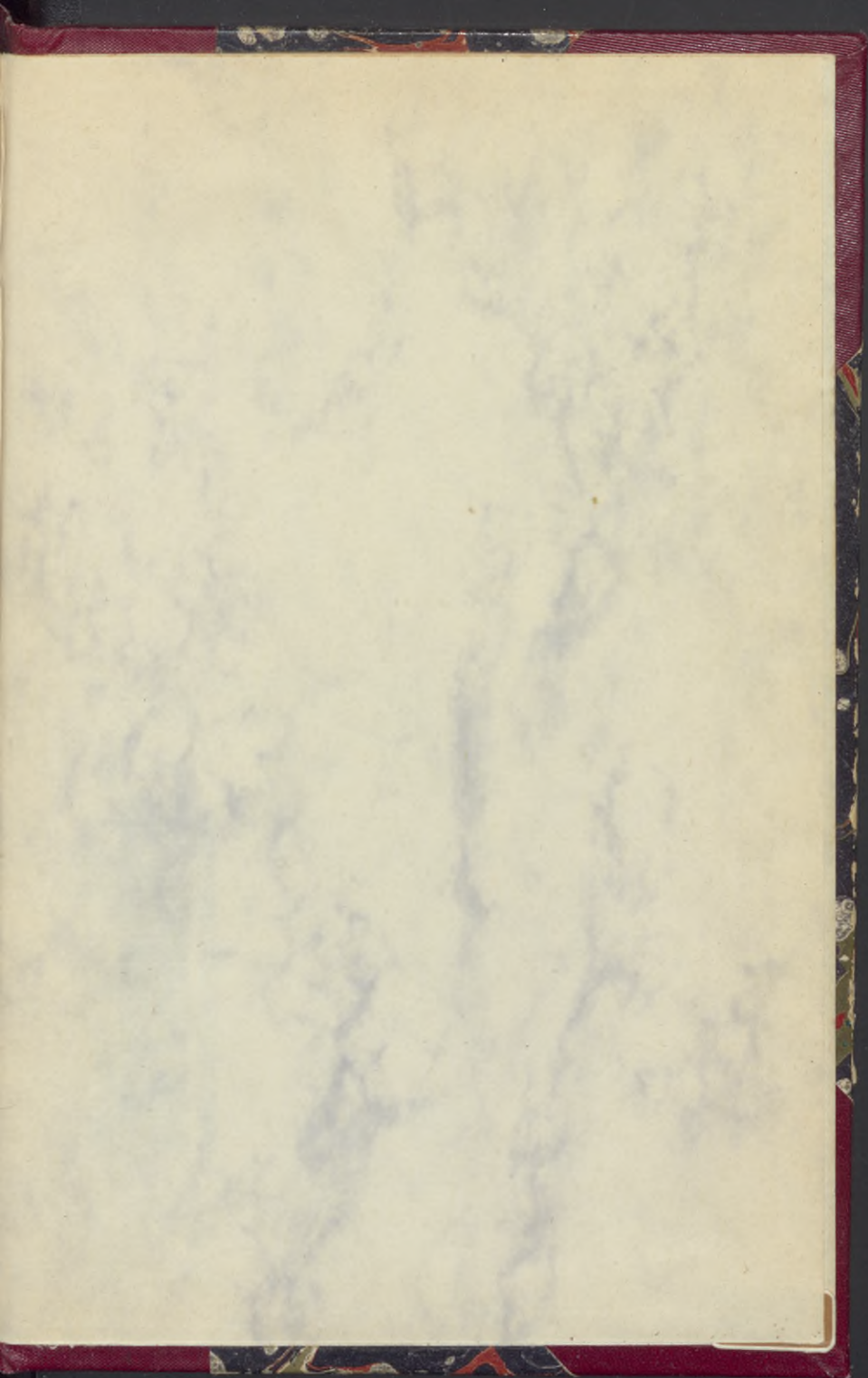
<i>Från det jordiska museet*</i>	2: 50
<i>Norrtullsligan</i>	3:—
<i>Pennskafvet</i>	5: 50
<i>Helga Wisbeck*</i>	4: 50
<i>Mannen och körsbären*</i>	3: 75
<i>Camillas äktenskap</i>	3: 75
<i>Släkten Jerneploogs framgång*</i>	5: 50
<i>Asa-Hanna</i>	5: 30
<i>Kvarteret Oron</i>	6: 75
<i>Den befriade kärleken</i>	11:—
<i>Den förödda vingården</i>	6: 75
<i>Nyckelknippan</i>	7: 50
<i>Den namnlösa</i>	3: 75
<i>Från Seine, Rhen och Ruhr</i>	6: 50
<i>Silverforsen</i>	6: 75
<i>Natten till söndag</i>	5: 75
<i>De fem pärlorna</i>	7: 50
<i>Den odödliga gärningen</i>	5: 75
<i>Svalorna flyga högt</i>	7: 50
<i>Korpungen och jag</i>	4: 50
<i>Gammlrödja</i>	5: 25
<i>Dialogen fortsätter</i>	8: 50
<i>Mannen vid min sida</i>	6: 25
<i>Vändkorset</i>	8: 50
<i>Genomskådad</i>	7: 50

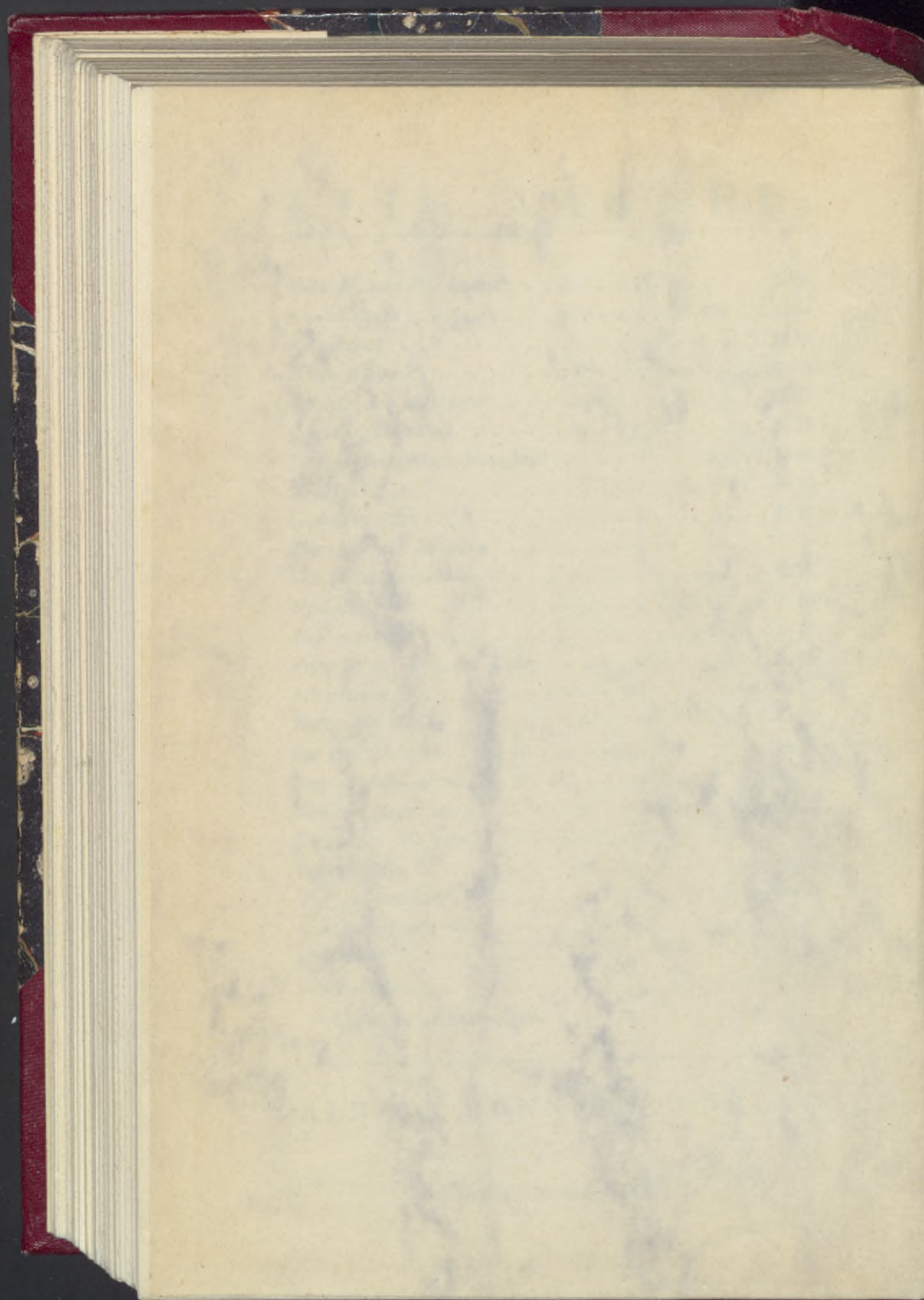
* Utgångna ur bokhandeln.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 7: 50, inb. 10 kr.

6000042105

Göteborgs universitetsbibliotek

250
JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

